

ERDÉLYI MÚZEUM

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KÖZLÖNYE

XLII. kötet.

1937. 4. füzet.

SZERKESZTI:

GYÖRGY LAJOS

FŐTITKÁR

Új folyam VIII.

Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület.

CLUJ-KOLOZSVÁR

Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. nyomása
1937.

T A R T A L O M

TANULMÁNYOK:

<i>Dr. György Lajos</i> : A magyar közönség szórakoztató olvasmányai száz évvel ezelőtt — — — — —	301
<i>Domokos Pál Péter</i> : Régi csiki népdalok — — — — —	319
<i>Ferenczi Sándor</i> : Az alsósófalvi „rovásírásos“ emlékek — — — — —	339
<i>Brüll Emánuel</i> : A magyar helyesírás napi kérdései — — — — —	350

KISEBB KÖZLEMÉNYEK:

<i>Dr. Hofbauer László</i> : Döbrentei Erdélyi Múzeumának szellemtörténeti iránya	358
<i>Józsa János</i> : Erkel Hunyadi Lászlójának első bukaresti előadása — — —	360

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLY KÖZLEMÉNYEI:

<i>Dr. Balogh Ernő</i> : A forráskalcit új előfordulása — — — — —	362
---	-----

NYELVMŰVELÉS:

A sport magyar nyelve, <i>Brüll Emánuel</i> . — Brassai és köre. <i>Szta.</i> Visszaélés a szóvonzatok terén. <i>Szta.</i> — Gépkocsi vagy autó? <i>Szta.</i> — „Írtsuk az élősdiakat!“ — — — — —	367—375
---	---------

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE:

Irodalomtörténet. Történelem. Nyelvészet — — — — —	376	382
--	-----	-----

BIBLIOGRAFIA:

<i>Valentiny Antal</i> : Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1936. év —	383
--	-----

ERDÉLYI MÚZEUM

(MUSÉE DE TRANSYLVANIE)

Tome XLII.

1937. Fascicule IV.

Nouvelle série VIII.

Rédacteur: **LOUIS GYÖRGY**. Éditeur: **Société du Musée de Transylvanie**.

Rédaction: **Cluj, Str. I. G. Duca 10. Roumanie**.

Louis György: Les lectures amusantes du public hongrois il y a cent ans.

Paul Pierre Domokos: Anciennes chansons populaires de Csík.

Alexandre Ferenczi: Monument aux caractères runiques de Alsósófalva (Ocna de jos.).

Emmanuel Brüll: Les questions de tous les jours de l'orthographe hongroise.

PETITES COMMUNICATIONS. *Ladislav Hofbauer*: La tendance spirituelle du Musée de Transylvanie de Gabriel Döbrentei. — *Jean Józsa*: La première représentation de „Hunyadi László“, musique d'Erkel, à Bucarest.

COMMUNICATIONS DE LA SECTION DES SCIENCES NATURELLES. *Ernest Balogh*: Gîte récente de la calcite de source.

SOIGNONS NOTRE LANGUE. La langue hongroise du sport. *Emmanuel Brüll*. — Brassai et son cercle. *Szta*. — Abus de la structure des phrases. *Szta*. — Voiture automobile ou auto? *Szta*. — „Extirpons les parasites“. *Szta*.

REVUE DE LIVRES ET DE REVUES. Histoire de littérature. Histoire. Linguistique.

BIBLIOGRAPHIE. *Antoine Valentiny*: Bibliographie de la littérature hongroise de la Roumanie. Année 1936. — Fascicules Scientifiques de Transylvanie.

ERDÉLYI MÚZEUM

(SIEBENBÜGISCHES MUSEUM)

XLII. Band.

1937. IV. Heft.

Neue Folge VIII.

Redigiert v. **LUDW. GYÖRGY**. Herausgegeben v. **Siebenbürger Museum-Verein**.

Redaktion: **Cluj, Str. I. G. Duca 10. Rumänien**.

Ludwig György: Die Unterhaltungslektüren des ungarischen Publikums vor hundert Jahren.

Paul Peter Domokos: Alte Volkslieder aus Csík.

Alexander Ferenczi: Runenschriftliches Denkmal aus Alsósófalva (Ocna de jos.).

Emanuel Brüll: Die täglichen Fragen der ungarischen Rechtschreibung.

KLEINERE MITTEILUNGEN. *Ladislav Hofbauer*: Die geistesgeschichtliche Richtung des Siebenbürger Museums des Gabriel Döbrentei. — *Johann Józsa*: Die erste Vorstellung von Erkel's „Hunyadi László“ in Bukarest.

MITTEILUNGEN DER NATURWISSENSCHAFTLICHEN ABTEILUNG. *Ernest Balogh*: Neues Vorkommen des Sprudellkalzit.

SPRACHPFLEGE. Die ungarische Sprache des Sportes. *Emanuel Brüll*. — Brassai und sein Kreis. *Szta*. — Missbrauch mit den Wortfügungen. *Szta*. — Kraftwagen oder Auto? *Szta*. — „Vertilgen wir die Schmarotzer!“

BÜCHER- UND ZEITSCHRIFTENRUNDSCHAU. Literaturgeschichte. Geschichte. Sprachwissenschaft.

BIBLIOGRAPHIE. *Anton Valentiny*: Bibliographie der ungarischen Literatur in Rumänien. Jahr 1936. — Siebenbürgische Wissenschaftliche Hefte.

AZ
ERDÉLYI MÚZEUM

az E. Múzeum-Egyesület kiadásában jelenik meg évenként 4 füzetben, negyedévenként átlag 6 ív terjedelemben. A folyóirat az E. M. E. Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, Természettudományi-, Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának hivatalos közlönye.

AZ
ERDÉLYI MÚZEUM

az Egyesület alapító, igazgatósági és rendes tagjainak évi 300 lejes kedvezményes áron jár. Előfizetési ára nem tagoknak és könyvkereskedőknek 400 lej. Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe:

ERDÉLYI MÚZEUM kiadóhivatala,
Cluj, Str. Baron L. Pop 5.

Magyarországi főbizományos: **STUDIUM R.-T.**
Budapest, IV. Keckeméti-u. 8.
Előfizetési ára 12 P.

Kéziratok, ismertetésre szánt könyvek és a folyóirat szellemi részét illető tudakozódások a szerkesztőt illetik:

DR. GYÖRGY LAJOS,
Cluj, Str. I. G. Duca 10.

A szerkesztőség közli az igen t. munkatársakkal: 1. Géppel írott kéziratokat kér. 2. A közlésre szánt dolgozatok átlagos terjedelme 1 ív. 3. Minden munkatárs a folyóiratnak egyszersmind előfizetője is. A tiszteletdíjat 300 illetőleg 400 lejig a kiadóhivatal az előfizetés javára írja. 4. Külön-nyomat a szerző kívánságára és költségére készül. 5. A kéziratokat a szerkesztőség csak a szerző külön kifejezett óhajára küldi vissza.

AZ
ERDÉLYI MÚZEUM

az E. Múzeum-Egyesület kiadásában jelenik meg évenként 4 füzetben, negyedévenként átlag 6 ív terjedelemben. A folyóirat az E. M. E. Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi, Természettudományi-, Jog- és társadalomtudományi Szakosztályának hivatalos közlönye.

AZ
ERDÉLYI MÚZEUM

az Egyesület alapító, igazgatósági és rendes tagjainak évi 300 lejes kedvezményes áron jár. Előfizetési ára nem tagoknak és könyvkereskedőknek 400 lej. Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe:

ERDÉLYI MÚZEUM kiadóhivatala,
Cluj, Str. Baron L. Pop 5.

Magyarországi főbizományos: **STUDIUM R.-T.**
Budapest, IV. Kecskeméti-u. 8.
Előfizetési ára 12 P.

Kéziratok, ismertetésre szánt könyvek és a folyóirat szellemi részét illető tudakozódások a szerkesztőt illetik:

DR. GYÖRGY LAJOS,
Cluj, Str. I. G. Duca 10.

A szerkesztőség közli az igen t. munkatársakkal: 1. Géppel írott kéziratokat kér. 2. A közlésre szánt dolgozatok átlagos terjedelme 1 ív. 3. Minden munkatárs a folyóiratnak egyszersmind előfizetője is. A tiszteletdíjat 300 illetőleg 400 lejig a kiadóhivatal az előfizetés javára írja. 4. Külön-nyomat a szerző kívánságára és költségére készül. 5. A kéziratokat a szerkesztőség csak a szerző külön kifejezett óhajára küldi vissza.

A magyar közönség szórakoztató olvasmányai száz évvel ezelőtt.

1. Lovagrománok és kalandos históriák.

A magyar közönség is valaha mohón falta a lovagrománokat és a kalandos történeteket. Talán mohóbban, mint akármelyik fajtáját a románnak. Ez természetes is, hiszen a XVIII—XIX. század fordulójának évtizedeiben a románíró és románolvasó, már csak kíváncsiságból is, föltétlenül betévedt erre a területre. Az áramlatot, mely annyira földuzzadt, hogy csak egy jó félszázad múlva kezdett apadni, nem kisebb író indította meg, mint Goethe. Igaz, hogy a középkor felé tekintő szellem úját már Klopstock és Herder egyengette, majd a felélesztett francia lovagrománok fordításai simították, de Goethe teremtette meg az iránynak azokat a költői kifejezésformáit,¹ melyek az íróknak megkönnyítették dráma- és romántémáik kicicomázását. A lázadás, árulás, mérgezés, titkos bíróság, lovagvár, börtön stb. tetszetős indítékait Goethe adta kézbe s ezek igen erősen megmozgatták a századnak a titokzatosra és rejtelmesre különben is hajlamos képzeletét.

A lovagromán születési éve 1775. Ekkor lépett fel Veit Weber, a *Sagen der Vorzeit* híres írója, ki az irány stílusának és érzületvilágának alapépítményeit lerakta. A lovagálarokban megjelenő ideálnak óriási varázsereje volt: a középkori lovagok mérhetetlen csapatát idézte föl, kik úgy viselkedtek, mintha többé a színtérről eltűnni sem akarnának. Akkora keletnek örvendett a lovagromán, hogy nem lehetett annyit gyártani, amennyi el nem fogyott volna belőle. Goedeke *Grundriss*ának abban a fejezetében, mely a „Ritterroman“-nak van szánva, a XVIII. század végéről 267 olyan írot számlálhatunk össze, kik ennek a mesterségnek éltek. Köztük vannak természetesen a korszak legtermékenyebb tollai. Így történt, hogy az áradat sodrása

¹ Götz von Berlichingen, 1773.

mindent ellepett s a század végén már ekként sóhajtozott a józanabb közvélemény:

Erbarne dich, lieber Herr Gott,
Und trug uns aus der Ritternoth.²

Mindaz, ami középkori és lovagi, értelmetlenül eltorzult és eldurvult az utánczók kezén. A legkülönfélébb és legellentéteesebb elemeket keverték egybe, a nélkül azonban, hogy egységbe tudták volna olvasztani Götz nyersségét, Wieland érzékiségét, az Amadisok anyag-halmazát, a szabadkőműves mozgalomnak a csodálatoshoz való vonzalmát és a felvilágosodás kedvelt moralizálását. Mindez megvolt bennük összefüggés nélkül a legnagyobb zagyvaságban.³ A középkort és a lovagi szellemet, melytől elérhetetlenül távol álltak, hősi pathoszszal és mesterkélt motivum-készlettel pótolták. Miként a heroikus-galáns románok, a lovaghistóriák is szerették történeteiket a régmúlt vagy az elővilág meghatározhatatlan idejébe, csak hírből ismert országokba és világrészekbe helyezni, valami sejtelmes félhomályba burkolni, idegen viseletbe bujdatni. De időben és térben bármily ködös messzeségbe kalandoztak is, kísérletet sem tettek, hogy a távoli világ sajátosságait felfogják. E helyett állandóan a maguk idejének érzelmi világát hajtogatták. Sem történelmileg, sem néprajzilag nem tudtak valami figyelemreméltót felmutatni még akkor sem, ha a saját népük multjába szállottak le. Elragadó bájfénnyel vonták be azonban a hajdankort s el tudták hitetni, hogy akkor az emberek erősebbek, bátrabbak, nemesebb lelkűek voltak. Tetteiket a hétköznapinál igazabbnak, nagyobbaknak, csodálatosabbnak tüntették fel. Mindez rendkívüli vonzó hatást tett az ismeretlen után vágyó, de a történeti szemlélettel hadilábon álló olvasókra.

Cselekményüket szabályszerűen úgy építették föl, hogy a román középpontjába egy kegyetlen apát állítottak, ki leányát elzárja, mert nem az ő választottjához akar nőül menni. De egy daliás ifjú, kinek szívében a szerelem pillanatok alatt óriási szenvedéllyé erősödik, élete kockáztatásával kiszabadítja a leányt. Sötét éjtszaka titokban menekülnek. Lépteiket állandóan nyomon kíséri a gonosz szívű vetélytárs úrmánya s a rablóbanda, mely éppen a legboldogabb percekben szakítja el egymástól a szerető szíveket. A leány azután egy hatalmas várúr birtokába kerül, ki kábultan gondol a kéjes pillanatokra s a börtönben sínylődő ifjú életének megszámlált perceire. De a véletlen, mely a legszorogatottabb helyzetekben mindig pontosan jelentkezik, szép szerével vagy erőszakosan megoldja a bonyodalmakat,

² *Ekto von Ardekk*, 1794. Prolog.

³ Musäus írja 1780-ban: „Unsere Romanschreiber sind wahre Haifische, die alles verschlingen, was ihnen vorkommt, und deren Mägen auch die heterogensten Dinge zu verarbeiten wissen“.

meglepő dolgokat derít ki s végre is egyesíti a sokat szenvedett boldog szerelmeseket.⁴

A románírónak azután gazdag díszlettár állt rendelkezésére, hogy cselekményét középkorivá tegye és lovagivá mázolja. A lovagromán színhelye rendszerint egy rejtelmes, emberektől került erdő közepén, égbenyúló sziklákra épített, félig romban heverő vár, tévútra vezető földalatti folyosókkal, csigalépcsőkkel, csapóajtókkal, tömlöcökkel, a tömlöcökben csontvázakkal s vértől rozsdás törökkel. A vár körül a szél rémesen sívít, mintha a meggyilkoltak jajveszékését s utolsó sóhajait visszhangoznák a meredek sziklafalak.⁵ Személyei rettenthetlen hősök óriási testi erővel s félelmet nem ismerő bátorsággal, kegyetlen zsarnok apák, szentimentális leányok, gonosz nők, elvetemedett papok, álarcos haramiák, hűtlen barátok, zarándokok és remetétek, — s mindez kapcsolatban szöktetéssel, nőrablással, árulással, köl-

⁴ Az egykoru német recept (Vö. Benno Diederich: *Von Gespenstergeschichten*, 1903. 159. l.) a motivumokat így sorolja fel:

Ein Fräulein hinter Schloss und Gitter,
 Ein junger, vielliebender Ritter,
 Ein Lied, ein Mond, eine Ziether,
 Begleitet von einem Gewitter,
 Ein Held, der nicht ruht,
 Viel Mut,
 Viel Blut,
 Viel Schlachten,
 Zwei Augen die schmachten,
 Ein treuer, derber Rittersmann,
 Der liebt und ficht und nicht lesen und schreiben kann,
 Bemalte gotische Fenster,
 Ein finstrer Gang voll Gespenster,
 Ein Kloster, Angst und Nonnengeschrei,
 Ein Teig von gesammelten Tränen dabei:
 Das alles, wohl zusammengetan,
 So gibt es ein Ritterschauspiel oder Ritterroman.

Ezt Nagy Ignác így fogalmazta meg: „Végy egy elzárt kisasszonyt, mélyen szerető fiatal lovagot, dalt, holdvilágot és lantot nagy vihar kíséretében; hőst, ki soha nem nyugszik, bátorságot, vért, öldöklést, ábrándozó kék szemeket, gót alakú ablakokat, sötét folyosót koválygó lelkekkel, kolostort, jajveszékést, erőszakot, könnyekből magasra duzzadt patakot és mindezt vegyítsd jól össze, s a lovagregény kész“. V. ö. *Bors és paprika*, 1845. II. 95. l., 505. sz.

⁵ Egyik románunkban egy ilyen leírást olvasunk: „Egy tolvaj fészek, századok előtt, vad lovagok lakhelye, melynek omladékaiban egy várnagy életét soványan emészti, ez most az én lakhelyem. Szüntelenül süvölt a szél azon kopasz kősziklákön, melyeknek tetején fekszik a régi vár és megszakadozva zúg a régi épületek közt. Sohasem volt világ teremtésétől fogva ezen az iszonyu magasságon tavasz és semmi élő állat az egy vakmerő emberen kívül ezen hideg kőszirtön ki nem állja. Rettentő mélységek tartják fel reám sötét öbleiket és mellettem hallatlan lármával omlik le a kősziklákon a zuhogó, sebesen szaladó folyó, míg nem görbe útján az alattam mélyen fekvő völgybe érkezik“ stb. Vö. *Erdővári Klára*, 1825. 87—88. l.

tött halálhírrrel, megindító búcsújelenetekkel, kényszerített házassággal, leleplezéssel, vérrel, gyilkossággal s a legrettenetesebb kínzásokkal, akasztással, kerékbetöréssel és félnégyeléssel. Közben állandóan sexuális kilengések s érzéki effektusok árnyalják a cselekményt. El kell ismerni, hogy szenvedélyességben csakugyan hiánytalanok voltak.

A legdurvább eszközökkel dolgozó ideális vadság világa ez az egymáshoz méltó írók és olvasók számára. Idővel aztán az amúgy is csak homályosan sejtett középkor és lovagság emlegetésével felhagytak, de megtartották a jól bevált eszközöket, melyek annyira kiformalódtak, hogy egy-kettőre könnyű volt velük egy új románt szerkeszteni. Főképen a kalandos elem, a szerelmesek végighurcolása országokon és világrészeken keresztül bizonyult alkalmasnak az olvasó érdeklődésének felcsigázására. Így a lovagromán és a kalandos történet elmosódó határvonalakkal egy csoportban egyesült. Ezekről sok minden elmondható, kezdve attól, hogy könnyűek és felületeseek, egészen addig, hogy erkölcsileg lazák és sokszor a nevetség határvonalát surolja naivságuk, de az érdekességet elvitatni tőlük nem lehet. Technikájuk a meglepetésekre, az olvasó csalódásba ejtésére s megdöbbenésére volt felépítve. Nagyszerűen értettek ahhoz, hogy érdekesítőek legyenek, természetesen a maguk módján, s így nem egészen érdemlik meg azt a lenézést, amelyben még ma is részesülnek.⁶

Ha leszállunk irodalmunknak abba a rétegébe, ahol ezek a lovagrománok és kalandos történetek elfeledten föl vannak halmozódva, könnyen rábukkanhatunk azokra az olvasmányokra, melyek a magyar közönséget is valaha ellenállhatatlanul lekötötték. Valamennyit ugyan számba nem vehetjük, de néhány tipikus darabból megismerhetjük az egész faj jellegét. Érdekes azonban, hogy nem a mesterművek, vagy legalább is a korukban kiválóknak ismert lovagrománok kerültek a magyar olvasók kezébe, hanem többnyire azok, melyek fércmunkák receptjei után készültek. Névszerint alig pár szerzőt tudunk megnevezni, így pl. Cramert, ki kalandos históriáit frivol elemekkel színezte, továbbá Bornschein braunschweigi könyvkereskedőt és bécsi kollégáját, Gräffert, ki Rittgräff néven aratott irodalmi és üzleti sikereket. A túlnyomó rész vásári tákolmányok értéktelen fordításai, a névtelenség mögé rejtőző igénytelen szerzőknek a napi szükséglet kielégítésére szánt visszaélései.

Itt van mindjárt *Adeline*, az angol Radcliffe híres lovagrománja. Megjelenése után egy évtized mulva (1801) két kötetben és 718 lap terjedelemben már a magyar olvasók kezén forgott. Nem hiába, hogy *Adeline* a román hőse, minden körülötte és érte történik: ő az, kibe az összes férfi szereplők szerelmesek, kit unosuntalan megszőktetnek, kiért párba s gyilkosság történik, s ki miatt a román végén a vértör-

⁶ J. W. Appel: *Die Ritter-, Räuber- und Schauerromantik*, 1859. C. Müller—Fraureuth: *Die Ritter- und Räuberromane*, 1894. *Der deutsche Roman um 1800*. Berlin, 1908. W. Dibelius: *Englische Romankunst*, 1910.

vényszék összeül. Ő maga alig cselekszik valamit, de annál tevékenyebb La Motte úr, ki egy égbe nyúló sziklára épített várba rejti imádott kedvesét. Véletlenül jutott hozzá, rablók erőszakolták rá. Egy sötét éjtszaka — rendszerint akkor történik minden — betoppan a vár ura, Montal marquis, s rögtön szerelmével tünteti ki Adelinet. Erről a marquisról, ki epedő végvával két kötetten át üldözi a szegény Adelinet s közben vára sötét zugában kivégzésre ítélve senyveszti imádottjának mátkáját, kiderül, hogy Adeline saját nagybátyja. A sok izgalomért viszont az olvasónak megvan az a kárpótlása, hogy a végén minden rendbe jön: a bűn elveszi bünhődését s a tiszta szerelem megkapja jutalmát.

Hőseit válogatott kalandokon ritka kegyetlenséggel tudta keresztülhurcolni a lovagromán. Példa erre a rettenetesen vitéz macedóniai *Gróf Tankó Julius* (1818), ki leírhatatlan szenvedéseket visel el kedveséért. Fogságból fogságba, héttoronyból héttoronyba hányódik, a törökök, tatárok, majd az emberevők kezébe kerül, de becsületére legyen mondva, mindenünnen épen és szerencsésen menekül meg. És milyen szép jellemvonása, hogy a legsúlyosabb körülmények között is állandóan szerelmes Teskolájára gondol s hűségét állhatatosan őrzi. Nem különben Teskola, kit vele párhuzamosan a sors az egyik férfi kezéből a másikéba, egyik haramiabandától a másik kalóztársasághoz dobál, s hol ő szabadítja meg Teskolát, hol Tankó menti meg őt e gyönyörűségei élet számára. Az a spányol ifjú is kivívhatta az olvasó könnyes részvétét, ki a török szultán háremébe lopott kedvesét három világrésszen keresztül űzi-hajtja, keresi s elképzeltetlen kalandjai során még az emberevők közt is megfordul, kik szeretettel hízlalják, mert pompás lakomát reméltek belőle (*A világ három részében bujdosó*, 1798). A legnagyobb izgalmak között is bizonyos lehetett az olvasó, hogy a hős, bár tekervényes utakon, csak eléri célját. Ez volt akkor a román manírja, ez kellett az olvasónak. A nagyhírű *Kartigám* kisasszonnyal, dióhéjba foglalva, a következő események történnek: elrabolják, hajótörést szenved, egy magános szigetre vetődik, algiri kalózek kezébe jut, a török basa háremébe kerül, azonkívül néhány rablótámadást és sikertelen orgvilkossági kísérletet áll ki, nem is említve az apróbb kalandokat, s a végén kiderül, hogy nem török kisasszony, mint az utolsó pillanatig hittük, hanem egy magyar nemes leánya. Ma mindezt mosolyogva olvassuk, akkor azonban „nem volt szebben írt magyar könyv, nem volt lelkesebb, nem volt inkább gyönyörködtető román széles e világon“.⁷

A románíró módszerét és a románolvasó izgalmaikat még jobban el tudja képzelni a négykötetes *Nagy Kanut* (1815). Ez valóságos tárháza a szerencsétlen hercegeknek és hercegnőknek. Csupa szöktevés, hadakozás és erőszakosságok sorozata. Az az érdekes azonban, hogy a nagy viszontagságok ellenére egyetlen hercegnő tisztessége sem

⁷ *Kazinczy Lev.* XV. 183. 1.

csorbul meg s egyetlen herceg életében sem esik kár. E románban húsz szöktetést lehet összeszámlálni, — az egyik épúgy bonyolódik le, mint a másik, — s azonkívül tíz szárazföldi és tengeri ütközetnek s ugyanannyi párviadalnak vagyunk szemtanúi. Három hercegnő viszi benne a főszerepet. Magától értetődik, hogy mind a három csodálatosan szép, mégis leggyönyörűbb közöttük Szeréna izlandi hercegnő. Hogy miért izlandi, az nem fontos, csak éppen a szerzőnek úgy tetszett, hogy ezt a helyet népesítse be pompás várakkal, erdőkkel és bájos vidékekkel. Elég az hozzá, hogy Szeréna, korának legszebb nője, a dán trónörökösnek, Kanutnak, van feleségül szánva s így Kopenhágában nevelkedik. Közvetlenül az esküvő előtt azonban elszökteti Ulfo herceg (1), kinek ereiben szintén dán vér csörgedez. Meg sem melegszik nála, már is erőszakkal elveszi tőle Siegfried szász fejedelem (2), ettől Olaf norvég király zsákmányolja el (3), kitől Kanut fegyverrel visszaszerzi (4), hozzá még egész Norvégiát is birtokába veszi, s megtartja esküvőjét. Azt hinné most az ember, hogy a szerzőnek végre sikerült Szerénát biztonságba helyezni. Nem. A szerelmes Ulfo megint elrabolja (5) s Angliába szökteti, ahol Etelred király keríti hatalmába Szerénát (6) s erőszakkal feleségül akarja venni. Ugyanerre törekszik Olaf király is. Mindkettőnek rosszul üt ki, mert Kanut Angliába ront s az egész királyságot elfoglalja. Persze jobb lett volna, ha e helyett csupán azt a várat keríti meg, ahová a szép Szeréna be van zárva. Csakhogy ez nagyon lapos megoldás lett volna. Sokkal érdekesebb, hogy Ulfo színleg kibékül Kanuttal, de csak azért, hogy a hercegnőt újból elszöktethesse (7). A másik hercegnő, Gothilde, hasonlóképen hétszer esik rabul, s a harmadik, Estrithe, Kanut huga, ki a végén a szász Siegfried felesége lesz, ötször fordul meg különböző szerelmes férfiak kezén. Ezek a viszontagságos sorsú hercegnők azután, mintha összetanakodtak volna, a végén Angliába mennek s ott találkoznak az értük sóhajtozó hercegekkel. Lehetetlenség lenne kitalálni, hogy mindezzel mi a célja a szerzőnek, ha nem jelezné a könyv címében: a fiúi és házasságbeli szeretet között való küszködés. Kanutnak ugyanis nemcsak Szerénája van, hanem apja is, kit a gonosz Ulfo szintén megsöktet, természetesen egészen más indítékból, mint a szép hölgyet. Kanut most nem tudja, hogy apját vagy kedvesét szabadítsa-e ki, s itt van a küzdelem a gyermeki szeretet és a szerelem között. Nem nehéz kitalálni, hogy Kanut Szerénát részesíti előnyben, s addig eszébe sem jut az apja, míg Etelred foglya nem lesz. Ulfo azonban Szerénát elrabolja s e miatt Etelred annyira feldühösödik, hogy Kanut ezüsthajú apját egy sziklára kötözteti s melléje kivont karddal egy őrt állít, — mindez jól látható a dán táborból, — minden percben suhintásra készen, ha Szerénát ki nem szolgáltatják neki. Micsoda mesteri helyzet, hogy a gyermeki szeretet s a szerelem küszködjék! Persze a szerző a legutolsó pillanatban megmenti az apát s így aztán véget vethet a hosszadalmas érzelmi küszködéseknek.

A román irodalomnak tekintélyesebb fele ilyen szerkesztményekből került össze, amiből a lovagi és kalandos elem túlsúlyára épügy következtethetünk, mint arra, hogy a tömegizlés velük elégitette ki izgalom-éhségét. Igazi lovagrománt, mely a középkor hamisítatlan szelleméből is tartalmazott valamit, alig olvasott közönségünk: mindössze a Floovent-mondából a XIII. században kisarjadt *Octavianus*-s a középkori nőtisztelet motívumából fölépített *Genovéva*- és *Hirlanda*-románt ismerte. Azonkívül a lovagromán mesterének, Veit Webernek, arról az egyetlen darabjáról szerzett tudomást, mely a Kazinczy mesteri fodításában keltett föltünést (*A vak lantos*, 1794). Mint más szellemi körzetekben, nálunk is a másod- és harmadrangú utánzatok tolakodtak az élre. Emlékezetes sikere volt pl. *Erbiának* (1805), ki épügy hányódik a szerelmes férfiak vágyakozásának hullámain, mint Szeréna hercegnő, s nem hiányzik belőle az összekúszált cselekmény szálainak az a meglepő kibogozása sem, mely a kezéért küzdő, vérző s elaléló szerelmesekről a végén kideríti, hogy a szép afrikai leánykának édes testvérei. Nem ritka, hogy mikor a sok kaland miatt már szinte az aléltság környékezi a vetélytársakat, szerelmeseikben kölesönösen saját testvéreikre ismernek s akkor hitelen fordulattal kiki a másíknak a hugát veszi feleségül (*Három napkeleti történetek*, 1795. *László és Lajos*, 1813. *Erdővári Klára*, 1825).

Rendkívül szerették ezek a románok mindjárt a legelején az összes szereplőket a világ minden részébe szétdobálni, külön-külön őket kalandokba bonyolítani s végül mindnyájukat a csodálatos véletlen segítségével ugyanarra a helyre varázsolni, hol szepegeve és könnyhullatások közt beszélük el „szívreható“, „ritka“ történeteiket (*Zoriada*, 1805). Ezekben a románokban semmi sem történik valószerűen és valószínűen. Minden rendkívüli, hogy az olvasó a megdöbbenéstől szinte eszméletét veszítse. A jámbor románírók, mihelyt tollat fogtak, szinte kötelezve érezték magukat, hogy angyali szelídségük ellenére a kor divatos lovagi ujjasát öltsek föl s türelmes olvasóikat a rémromantika készletével borzongtassák meg. De tetszett a közönségnek az állhatatos lovagok magatartása, a szüzi ártatlanság próbája s elfogott nálunk is minden közolvasót a szenvedések áradata,⁸ melyet sokszor csak alél nyögéssel tudtak kifejezni a meghurcolt hősök. Az ilyen históriák könnypatakokat fakasztottak. Hogyne is indította volna meg a lágyszívű olvasókat *Sajdár és Rurik* (1808) tatárlovagok lángholó szerelme a szép magyar szűz, Margaréta iránt, ki a körülmények furcsa játékból szándékán kívül egyiknek is és a másíknak is felesége lesz, s mikor köztük választani nem tud, apácának vonul a Margit-szigeti klostromba, hol időnként fogadja a legmelegebb barátságban összeolvadt férjei látogatását. Az átlagos olvasó valószínűleg nem ütközött meg az ilyen furcsa megoldásokon, hiszen a lovagromán a

⁸ Tud. Gyüjt. 1824. IV. 78. 1.

legkülönösebb meglepetésekhez szoktatta hozzá, még olyanokhoz is, hogy a méreg helyett álomporral tetszhalálba szenderített szerelmesek a sírboltban feltámadnak és szerelmükben boldogan egyesülnek (*A szerelmes halottak*, 1800). Ez a motívum különben nagyon kedvelt volt (*László és Lajos*, 1813). Nyárády Sándor magyar lovag a harc-téren esik, meghal, de a meglepő fordulat kedvéért feltámad s boldog lesz Piroskával, ki közben a szombathelyi apácaklastromban keresztet feledést fájdmárára (*Maré vára*, 1824). Érthetetlen, hogy menyire nem sajnálták ezek a románírók a gyönyörűséges szüzeket a sziklavárák legelrejtettebb zugába zárni, a török basák hájtemébe dugni, hajófenékbe bebörtönözni, durva emberek és kéjencek zsákmányául dobni (*Zrínyi Miklós barátjai*, 1804) s más hasonló kellemetlen helyzetekbe sodorni. Szerelmesek nagyobb szenvedések, megaláztatások és meghurcoltatások árán soha nem borultak egymás keblére, mint ezekben a lovagrománokban (*Austriana*, 1808). Alig tudjuk végig várni, míg Palugyay és Bubek Kriska sok hercehurcával egyesül (*Palugyay története*, 1807), s Dugonics is alapcsan megszenvedtette hőseit, míg őket a boldogság várvavárt paradicsomába beengedte (*Etelka*, 1788. *Jolánka*, 1803).

Általában azt tapasztaljuk, hogy a magyarul megjelent lovagrománok a kalandos készlet minden elemét hiánytalanul kimerítik. A férfiruhában hősiesen harcoló leány, a száz halállal dacoló hős, a gályarabság irtózata, az álarcos banditák és tengeri — legtöbbször algiri — kalózok fogsága, a hajótörés a szerelmesek széthányódásával, méregkeverés, altató ital stb. lépten-nyomon előforduló közönséges dolgok azokban a románokban, melyekkel ez az idő a csodálatosra, misztikusra, rejtélyesre, egyszóval a valótlanra készséges olvasókat elárasztotta. Ezek csak ma látszanak szellemtelen csinálmányoknak. Akkor hittek bennük s megütközés nélkül fogadták. E zavaros szemléletű világba tökéletesen beleillenek.

Mindebből nemesak az tűnik ki, hogy a magyar közönség éppen olyan lovagrománokon táplálkozott, mint nyugaton a német, francia és angol olvasótábor, hanem az a tanulság is kiviláglik belőle, hogy nálunk szintén megvoltak a lelkekben azok a szellemi föltételek, melyek a lovagrománt és a kalandos történeteket néhány évtizedig kedvvel és szeretettel melengették.

2. Rémrománok, Rinaldinik és Pitavalok.

a) A XVIII. és XIX. század fordulóján nálunk is volt egy olyan olvasóréteg, mely az izgalmas, a borzasztó rémrománokban gyönyörködött, s akadtak írók, kik e szomjuság kielégítésében készségesen munkáltak közre. Az egyik ilyen „mestermű“ például az ősmagyar Bulzó szellemét idézi föl, ki az augsburgi ütközet elvesztése miatt büntetésből már ötszáz éve bolyong a földön (*Farkasvölgyi Imre*,

1807). A másikban egy olyan tündéresszony bonyolítja a cselekményt, aki minden éjjélkor farkassá változik és széttépi azokat a szerencsétleneket, akikre szereleméhségből megharagszik (*Jetta*, 1798). Nem kevésbé borzalmas Brend vitéz esete, aki száz embert ártatlanul kivégeztet, ezért nyolcvan évvel halála után kikél sírjából és nyugtalanul kóborolja a földi tereket (*Brend vitéz árnyéka*, 1819). Valdráf vitéz, Nagy Károly katonája, kapzsisága miatt négyszáz évig bolyong s csak egy másik vitéz hétpróbás önfeláldozása szerzi meg számára az örök pihenést (*Valdráf vagy a vándorló lélek*, 1819). Egy másik lovaggal az a furcsa história esik meg, hogy egy barlangban aranykelyhet talál, s mikor tartalmát kiüríti, Halmura, a baglyak királynéja, gyönyörű nővé változik, amikor pedig egy koporsót fölnyit, Alkuin, a szellemember, lép eléje s figyelmezteti, hogy óvakodjék a vesztére törő gonosz Halmurától (*Vassziklai Fridolin*, 1817). Olvasunk továbbá egy várról, mely a szellemek tanyája, kik a vitéz várral egy sereg gyilkosságot, nőcsábítást s más hasonló aljasságokat vitetnek végbe (*Pokolkői Vendel*, 1823). Találkozunk azután olyan elbeszéléssel, mely arról szól, hogy a szerelmi gyilkosság áldozatául esett lélek éjjélkor megkongatja a vár harangját (*Az éjjélkori harangszó*, 1813). A hideg borzadály futott végig az olvasó hátán,¹ de nyilván élvezte az efféle történeteket, mert másképen nem jelenhetett volna meg egy olyan könyv, mely a *Ritka, csodás, rémletes és borzasztó rakhelye* (1832), iszonyú halálnemekkel és szörnyű bosszulatokkal. Mégis talán legjobban megviselhette az idegeket az a román, melynek hőse a gonosz szellemek sugallatára hét ártatlan nőt elcsábít. leányaival vérfertőzésben él s nem kevesebb, mint hetven embert gyilkol meg (*Törpe Péter*, 1796).

Aránylag kevés számú, de gondos szemelvényekben ilyesmik is kedvét töltötték románolvasó közönségünknek. A névteleneken kívül Spiess, Vulpius s különösen Gleich bécsi színidirektor gyártmányainak néhány jellemző példánya örzi emlékét a képzelet és ízlés ama szertelen eltévelyedésének, mely a magyar környezetbe is átplántálódott.² Mindenesetre nehéz megérteni, hogy éppen a felvilágosodás korában garázdálkodtak leginkább azok a románok, melyeknek hősei a síri nyugalmukból feltámasztott túlvilági szellemek. A szellemi föl-tételeken kívül főképen abból magyarázhatjuk meg ezt, hogy a kísértet-hád a románíró mesterségét megkönnyítette és igen kényelmessé

¹ Ágai Adolf beszéli el, hogy tulajdonképeni első olvasmánya *Pokolkői Vendelin* volt, melyet ajándék reményében egy suszterlegénynek olvasott fel Abonyban 14 éves korában. Olvasás közben az történt, bár nappal esett meg, hogy a majszter, a majszterné, a másik két legény s a vargainas mind ott felejtkeztek körülötte, és noha nyár derekán s fényes nappal folyt az olvasás, mindnyájan belefáztak. Vö. Gyalui Farkas: *Legkedvesebb könyvcím*, 57—58. l.

² A „nagy“ Spiessel, ki „mint egy ideális fenségű kép ment elől csillogva“, s magyar rajongóival gúnyolódik egy egykoru dialógus. Vö. *Erélyi Múzeum*, 1817. 81. kkl.

tette. A szerzők aggályoskodás nélkül kergethették hőseiket a legrettenetesebb és leglehetőlenebb veszélyek közé, mert bármelyik pillanatban mindent rendbe hozhattak egy váraflannal felidézett túlvilági lény segítségével. Ezenkívül is számos eszköz állt az efféle romanok rendelkezésére: titkos várronok, veszélyes hegyszakadékok, magányos ösvények és keresztútak, süppedékes mocsarak, láthatatlanná tevő gyűrűk, minden veszélytől megvédő kalapok, magától felnyíló ajtók, álmhozó italok, szerencsétlenséget okozó igék, évszázadokig ható átkok, a képkeretekből halk sóhajjal kilépő emberalakok, szörnyetegek, méregkeverők, bújá és érzelmes nők, s titokzatos könyvek, melyekbe még titokzatosabb kezek a szellemek tetteit jegyzik föl. Ezzel az olcsó machinériával természetesen könnyű volt a titokzatoságtól elbűvölt tömegeket lenyügözni.³

E motivum-készleten keresztül nemcsak a rémrománok világába, hanem a kor zavaros lelkébe is bepillanthatunk. A kísértetek nem véletlenül s esetlegesen lettek románhősök. Voltak ebben az időben értelmes emberek, kik komolyan vitatták, hogy az ördögökben és szellemekben való hitnek nagyobb a haszna, mint a lelketlen racionalizmusnak. És csakugyan ez az idő éppen annyira csodaváró volt, mint amennyire józan. Mintha az emberek belefáradtak volna a felvilágosodás száraz eszméibe és hitetlenségébe, fejjelel ugrottak a babona karjaiba s kéjelegtek a hitetlenségek világában. A rajongók és a világvakítók időszaka ez, a szellemidőzőké, csodatevőké, aranycsinálóké, kik a legmagasabb körökben is hitre találtak s azt hirdették magukról, hogy titokzatos erejük közvetlenül az egyiptomi piramisoktól származik. Mindjárt nem ütközünk meg a kísérteti románokon, ha tudjuk, hogy abból az időből származnak, mikor az életelixires Cagliostro, a halottidőző Schrepfer, az ördögűző Gassner, a magnetikus Mesner tudott érvényesülni, s amikor a kölni szatócsok titkos társasága rendíthetetlen bizalommal hónapokon keresztül (1804) minden este összegyűlt, hogy a megjelenő szellemektől tizennégy milliárdot kipréseljen a tagok javára és Isten dicsőségét szolgáló templomépítésre.

Az emberek valósággal tolongtak mindenfajta vallásos, politikai, teozófiai társaságokba, hogy a természetfölötti bölcsesség misztériumaihoz hozzáférközhessenek. A szellemekben, a természetfölöttiben, a misztikusban való hit szorosan összefügg tehát ennek a forrongó időnek homályos vágyaival. Goethe *Wilhelm Meister*én, Schiller *Geisterscher*én ez a korszellem bélyegződik ki s ugyanez jut érvényre a 90-es évek neves íróinak a művein is.⁴ Az emberek meg voltak győződve, hogy egy óriási nagy titkos társaság létezik, amely hihetetlen mesterkedéssel minden hatalmat kezében egyesít s tetszése szerint irányítja az eseményeket. Így nem lehet csodálni, ha ennek

³ Benno Diederich: *Von Geestenstergeschichten, ihrer Technik u. ihrer Literatur*, 1903.

⁴ Vö. Pl. Jean Paul: *Titan*, Wieland: *Geheime Geschichte*, Mozart: *Zauberflöte*, stb.

az időnek a románja mindenfajta hihetetlen döreségen kapva kapott, s az írók feljogosítva érezték magukat, hogy a cselekményt valószínűtlenül bogozzák s megoldására a kellő pillanatban titokzatos eszközöket és szellemeket hozzanak működésbe. Persze nem tudták felfogni a *Geisterseher* költőiségét, mely a természetfölötti és a valóság egybeolvadását ábrázolta. Ők csupán a külsőségeket látták meg, s a babonás közhiedelemre támaszkodva, a szellemek és kísértetek hordáját engedték a románirodalomra. Ez valahogy még elviselhető lett volna, csak hogy ugyanakkor a legszörnyűbb bűnökkel és a legkicsapongóbb érzékiséggel színezték románjaikat. Ez az, ami a román becsületét megviselte s nevét jó hosszú ideig hirhedtté tette. E korszak termelésében akad olyan román, amely 57 év terjedelmét olyan esztelen valószínűtlenségekkel töltötte meg, amikről még a huszadik század olvasójának is alig van fogalma.

Természetesen az emberek nálunk sem érezték, gondolkoztak és képzelődtek másképen, mint a nyugati éghajlat alatt. Azt hitték, hogy a világon számtalan sok kísértet, ijesztő és zörgő lélek van, kik az embereket különféle képen rettentik, kínozzák, rémítik, sőt néha meg is ölik. Ezek a kísértetek magától az ördögtől, a rossz lelkektől vagy a megholt emberek lelkeiből valók. Különösen az ördögről vélekedtek borzalmasan. Meg voltak győződve, hogy az ördög minden emberi és állati formát magára vehet, s hol fő nélkül nyargal ide s tova, hol mint egy gavallér lépeget, majd úgy vándorol, mint egy fekete ember vagy fehér asszony, majd mint egy barát vagy apáca kószál szerteszéjjel, esetleg meghalt ember képében és ruhájában mutogatja magát. Tetszés szerint kutyává, macskává, disznóvá, kotlóvá, békává stb. változhatik, sőt olykor mint tüzes sárkány repül a levegőben, vagy mint bolygó tűz ugrál és táncol a földön. Szellemekkel, kísértetekkel s az ördög különféle formáival van tele a világ az emberek ámítására és gyakran kétségbeejtő rémítésére.⁵ Alig ereszti le az éj komor kárpitjait, már tenger szíven repíti diadalmát. Andalognak a félenkek magános óráikban s az éjjeli csendességet a természet félelme szülemének ábrándozzák.⁶

Komoly értekező munkák ilyesformán tárgyalták ezt a kérdést s magyarázatokkal, kijózanításokkal, felvilágosításokkal igyekeztek megnyugtanni az izgatott kedélyeket. Az adatok arra vallanak, hogy a titokzatos és természetfölötti dolgokkal való foglalkozás nálunk is nagyon általános lehetett. Semmi valószínűtlenség nincs abban az egykorú följegyzésben, hogy a „kísérteti román, mind csupa Gráziának való áldozat, a leánykák álompárnája” volt. A kísértet-hiedelmekről, a boszorkányokról, tüzes emberekről, lidércekről, szárnyas

⁵ Pucz Antal: *Értekezés az ördöngösségről*. Pest, 1820. U. ö.: *A babonák és az ösokféle nemecinek előadása*. Esztergon, 1822.

⁶ Farkas Ferenc: *Az éjnek diadalma*, 1808. bev.

⁷ *Erdélyi Múzeum*, 1817. 81. l.

sárkányokon lovagló garaboncs deákokról Kiss János is sokat halott gyermekkorában.⁸ Jósika említi, hogy tanulókorában kísértetes-dit játszani a mindennapi mulatságok közé tartozott. Tökből halálfőt csinálni s abba gyertyát gyújtani, fehér lepedőbe burkolódní, a falombok közt keservesen hahogni és sóhajtani annyira napirenden volt, hogy sokszor még a házinevelők is résztvettek ebben a sületlen multságban. Ugyancsak Jósika beszéli el, hogy édesapja holdvilágos esteken fehér insurrectionális köpenyében szeretett sétálgatni a nagy kiterjedésű ófenesi kert árnyas fáí között, s nagyon mulattatta, ha kísértetnek nézték.⁹

Ha egy kissé rendszeresebben körülnéznénk, bizonyára még számos adatot lehetne összefűzni a századforduló tájékán a szellemek és kísértetek uralmáról. Kalendáriumaink állandóan foglalkoznak velük,¹⁰ s íróink közül többen, kiknek gyermekkora erre az időszakra esett, sohasem tudtak szabadulni hatásuk alól.¹¹ Nem lenne érdektelen kérdőre vonni az adatokat s megállapítani, hogy a felvilágosodás és racionalizmus idejének kísértetjárványa milyen terjedelmű és milyen minőségű volt nálunk. A hiányos nyomokból is annyi látható, hogy azokat a dermesztő túlzásokat, melyeket a korabeli német és angol irodalom tár elénk, nem ismertük s általában elég józan magatartást tanusítottunk. Rémrománjaink, melyeknek száma még tízre sem rug, a lelki egyensúlyát vesztett idők idegenből származott emlékei. Igaza van az egykorú véleménynek, hogy nálunk voltaképen nem lehet helye „sem dicsérésnek, sem gyalázásnak, minthogy mi ezt a románfajt csak fordításból ismerjük s egy eredeti darabot sem mutathatunk“.¹² Biztos azonban, hogy mi is olvastuk ezeket,¹³ hiszen a szellemi föltételek nálunk csakúgy megvoltak, mint másutt, de azt is tudjuk, hogy a közvélemény megütöközött rajtuk s bosszankodva emelte fel tüzes korbácsát az agyvelő e szédelgései ellen. „Báresak az afféle álomlátások, késértetek s több olyan gyáva lelkeknek táplálásaikra szolgálható munkák ne terhelnék nemzei literaturánkat!“¹⁴ A formátlan sorokból is kiérzik az őszinte felháborodás, mely a rémrománok ellen síkra szállt:

⁸ *Kis János superintendens emlékezései életéből*, 1890. 35—36. l.

⁹ *Emlékirat*, 1865. II. 51. l.

¹⁰ *Pl. Magyar Házi Barát*, 1838. 122—131. l. 1839. 114—124. l. *Magyar Hazai Vándor*, 1840. 53—55. l.

¹¹ *Pl. Jókai*, ÖM. 85. k. Mikszáth Kálmán Munkái, 25. k. 120. l.

¹² *Tud. Gyűjt.* 1824. IV. 81. l.

¹³ „A sok Ritter-Gespenster Geshichték ugyan nem érdemlik az olvasást, de azonban én mégsem mernék ellenek kikelni, mert úgy lehet látni, hogy az olvasó kabinétkban ezek legmoeskosabbak“. *Vö. Szájas Péter*, 1817. 7. l.

¹⁴ *Hazai Tudósítások*, 1807. 111. l.

Nyomorult halandók! Hát még nem elég-e
 A rajtatók fekvő baj temérdeksége?
 Még a tünemények költött seregei,
 A beteg agyvelő teremtett művei —
 Még ezek is veszélyt árasszanak rátok?
 S így kettőzve nyomjon a sanyarú átok.¹⁵

A regény történetéből látjuk, hogy a rémrománnak mélyre húzódó, kipusztíthatatlan gyökerei vannak. Mindig és mindenütt felüti fejét, időnként csak eszközöket cserél és ruhát változtat. Az egyes korok regényirodalmának a salakja. Ezért is számon kell tartani a román-irodalomtól szállított első jelentkezésüket.

b) A lovagrománt azért kísérte szokatlan nagy népszerűség és tartós élet, mert kereteit könnyűszerrel tágítani tudta újabb és újabb elemek fölvetelére, s alkalmassá bizonyult arra is, hogy elférjen benne korának mindenfajta zavaros és szélsőséges gondolata. Alig, hogy kitalálta szellemekkel és kísértetekkel népesíteni be magát, csakhamar megszületett az a fajtája, mely a lovagi és rablóideáli egybeolvasztotta, s a társadalom ellen irányuló célzattal a bünt vette pártfogásba. Ezen a téren Vulpius Christian August (1762—1827) aratott babérokat. Szokatlan arányú hírnevét elsősorban nem azzal szerezte, hogy bátyja volt annak a Vulpiusnak, ki 28 éven át Goethe oldalán élt, hanem inkább azzal, hogy az irodalom sekélyesebb területein felburjánzott számtalan rablóromán prototípusát megteremtette. Ki ne ismerné a *Rinaldo Rinaldini* nevét, ezt a szörnyszülöttet, melyet ő hozott a világra? Kiadásról kiadásra nőtt a terjedelme, ellenőrizhetetlen számos lenyomata keletkezett, megjelenése (1798) után rögtön franciára és angolra fordították, azonkívül minden európai, sőt Európán kívüli nyelven is megjelent. Újabb és újabb lenyomatai a múlt század negyvenes-ötvenes éveiben sem szüntek meg, sőt olvasottsága még frissebb lendületet vett.¹⁶ Nálunk is ekkor kezdette meg pályafutását, mely még a XX. század elején is tart. Ha ezek után azt képzelné az ember, hogy egy kisebb tehetségű írónak valamilyen szerencsés pillanatban született művével van dolga, elolvasása után nagy csalódást kell éreznie, mert az eseményeknek rendetlenül összekuszált olyan halmazával találkozik, melyben az esetlen kalandok ismétlődése kimeríti és unalomig gyötri figyelmét. Mégis irodalmi mértékítélettel nem lehet napirendre térni fölötte. Tanulságos kor-

¹⁵ Hasznos Mulatságok, 1823. II. 27. 1. A németeket Goethe figyelmeztette :

„Und wenn nun eure Kinder dichten,
 Bewahre sie ein gut Geschick
 Vor Ritter-, Räuber- und Gespenstergeschichten“.

¹⁶ Vulpius Wolfgang: *Rinaldi Rinaldini als ein Lieblingsbuch seiner Zeit*. Diss. München, 1922.

történeti jelenséggel állunk szemben, mely nem maradhatott hatás nélkül románolvasóink érzületére.

Rinaldo Rinaldini, Hasper a Spada s a többi felsorolhatatlan rablólovag, — a román közönsége rokonszenvező ismeretségben állott velük, — az erő, a hűség, a jog képviselőiként tündökölnek. Rabolnak onnan, ahol van, s oda juttatják, ahol nincs. Nemcsak bátorszívűek, de nemeslelkűek is; hőstetteket visznek végbe, mint a lovagok, de nem azért, hogy a fejedelmek gazdagságát még dúsabbá tegyék vagy szívük imádott hölgyét meglódítsák, hanem azért, hogy a szegényeknek örömet szerezzenek s a gyengéket, az elnyomottakat a gazdagok, a hatalmasak és az igazságtalanságok ellen megvédjék. Ezek a rablók, kik félreismerhetetlen rokonai, egyenes leszármazottjai *Moor Károlynak*, az igazságtalanságokat jogtalanságokkal torolják meg s magukat az emberiség képviselőinek, az eszményi igazság eszközeinek tekintik. Ez az idő hőökként becsülte a rablókat s hangulatának, érzületének velejárója volt a nemes és a nagylelkű gonosztevőkről szóló téma irodalmi feldolgozása: nem a ponyva területén s a műveletlen tömegek körében, hanem a komoly irodalomban, melyet ismert nevű előkelő urak műveltek s a társadalom felsőbb rétegei olvastak. A kétes existenciájú akasztófavirágok soha nem élveztek olyan nagy dédelgetést, mint ebben az időben. A rablógyilkos Schäffer Péter, a Fra Diabolónak nevezett Gargiulo Antonia, a moseli List Nickel, a méregkeverő Capelle Mária, a bajor Hiesel népszerűsége — nagyítás nélkül — vetekedett a Napoleonéval. Cartouche Dominique, ki valósággal fürdött az ártatlan emberek vérében, még nem lépett fel a vesztőhelyre, már az olasz színpadokon hősi mezben szerepelt s francia és német románok terjesztették hírnevét világszerte. Olyan idő volt ez, mely féktelenül elszabadított fantáziájával valósággal gúnyt űzött a valóságosból, s így nem eszdálkozhatunk, ha a rablórománok a legszívárványosabb romantikus színeket vetítették „hőseikre“, kik felfogásuk szerint azért jöttek a világra, hogy a visszaélésekért a bosszú véresre korbácsoló ostorai legyenek. És hogyan lelkesedett volna az ilyen románokért a közönség, érzülete hogyan rezgett volna együtt az íróéval,¹⁷ amikor nem szórványos, hanem gyakran előforduló olyan esetekről tudunk, hogy a halálra ítélt elvetemedett embereket asszonyok és fiatal leányok a börtönben fölkeresték, vigasztalták, siratták, hajtincseket vettek tőlük emléke s kivégzésüknél arannyal fizettek meg egy-egy ablakfülkéért. Ez a moralizálásra és érzékenységre hajlandó könyörületes korszellem annyira elvesztette józanságát, hogy a világtörténelem nagy alakjait közönséges rablóknak tüntette föl s ugyanakkor az aljas gazembereket nagy hőökként ünnepelte.

¹⁷ „Schriftsteller, die dergleichen Zeug schreiben, sind jetzt die Götzen, vor denen das Publikum nieder fällt“, — írja a rablórománokra célozva az *Allgem. Deutsche Bibl.* 28. 125. 1.

Ezek a rablók, kik évtizedeken keresztül rendületlenül élvezték előnyös helyzetüket a románirodalomban, aligha élhettek volna olyan tartós életet, hogyha nem tekintették volna őket lovagi érényekkel díszelgő hősöknek és a természet gyermekeinek. Bár Goethetől és Schillertől indult ki ez a később végtelenül eldurvult, elsilányodott és eltorzult rablóromantika, végeredményben a természetideált kitaláló Rousseau felelős ezért az irányzatért, mely tulajdonképen az irodalomban lejátszódott forradalomnak tekinthető. Ez a forradalom a hatalmasok erőszakossága és igazságtalárságai ellen a rablórománok lapjain robbant ki, s mikor az író képzelete úgy fonta a cselekmény szálait, hogy a kegyetlen lovagok fejüket vesztik, a gonosz miniszterek akasztófára kerülnek, az igazságtalan fejedelmek életükkel lakolnak s a megbilincselte erény, becsület, igazság és jog talpra áll, elképzelhetni, mennyi vigasztalást, mennyi felücsülést nyújtottak ezek az olvasmányok a nép körében és az állapotokkal elégedetlen középosztályban egyaránt. Ügyesen megragadták a néphangulatot, amely már ekkor rajongott a szabadságért és az emberi jogokért. A manapság szinte érthetetlen sikerük titka abban rejlett, hogy az emberek tekintetét az életben meg nem talált kiegyenlítő igazság lehetőségére fordították s ennek képzeletbeli ábrázolása által az elégtétel érzésével, bizonyos vigasztalással töltötték el az olvasókat.

Kétségtelen, hogy a románolvasó magyar közönség lelkén is átsuhantak ezek az érzések. A külföldi hirhedt rablórománjainak ugyan nem akadtak szállítói, Vulpius, Cramer, Bornschein csak színtelen jámborságaikkal mutatkoztak be nekünk, — ez a hiány ízléses és erkölcsi magatartásnak is vehető, — de azért nem volt hiány a kissé tartozkodóbban viselkedő rablókban, kik a lovagrománok lapjait sűrűn ellepték. A *Flibusztierék*, a híres tengeri rablóbanda, históriája két lenyomatra érdemesült (1812), s *A valóságos világban sok csudálatos történeteken keresztülment táto vagy fejemájú embereknek galleriájok* (1818) két kötetben éppen elég visszataszító ízelítőt adott a rablóvilágból. Azután a kalendáriumokból,¹⁸ a lapokból,¹⁹ népmeséinkből²⁰ s az egykorú irodalom számon nem tartott egyéb területeiről bőséges anyagot lehetne összegyűjteni annak szemléltetésére, hogy sem idegen, sem ismeretlen nem volt nálunk az a szellem, mely a német, francia és angol kortársakat különös tiszteletre és megértésre sarkalta a társadalomból kitzsított rablók iránt. Az idegen nyomok keresgélésénél azonban fontosabb az a rámutatni, hogy ennek a szellemnek tökéletes magyar változatát találjuk meg a múlt század harmincas és negyvenes éveinek irodalmában. Ha ismerjük a rablóromantika hátterét, könnyű rájönni arra, hogy a Gaál József haramia-

¹⁸ Pl. Filléres Kalendárium, Kassa 1837: „Cartuche a' zsvány“.

¹⁹ Hadi Történetek, 1790. 108. 126. 1.: Cagliostro.

²⁰ Pl. Erdélyi János, II. 2.: A grófkisasszony. Nyr. III. 425: A 12 zsvány, MNGy. X. 23. sz. XIII. 98. és 97. sz. Ethn. 1922. 79. 1.

beszélei, Pintye Gregortól kezdve (*Szirmay Ilona*) egészen Zöld Marciig, nem véletlen és esetleges jelenségek, hanem a lovagrománoktól sikeresen terjesztett áramlat nemzetközi függelékei. Zöld Marci, a nyalka betyár, a lovagias haramia, ki a gazdágokat megdézsmálja, hogy a szegényeken segítsen, s aki vitézségével, jóságával, igazságérzetével messzi fölülemelkedik a hatalmaskodókon és a törvény embelein,²¹ semmiben sem különbözik nyugati nagy képmásaitól. Nem azt mondjuk, hogy Gaál József Rinaldóról vagy valamelyik koreshajtásáról másolta volna le Zöld Marci alakját. A szabadságért, a nép jogaiért öntudatosan és egyre erélyesebben küzdő évtizedekben nőtt nagyra s lett bálványozásig eszményített világszerte a rabló-típus, mellyel a bántó ellentéteket igen érthetően lehetett kifejezésre juttatni. Szükséges hangsúlyozni, hogy nem a mi politikai és társadalmi viszonyaink szülték és magasztosították fel Zöld Marcit, Jánosikot²² s még jó néhány társukat, hanem csak alkalmat adtak rá, hogy ez a Rousseautól táplált és Schillertől megindított forradalom a mi irodalmunkban is kitombolja magát. Eötvösre (*Viola*) és Petőfire (*Haramiasók, Pusztai találkozás, Zöld Marci* c. drámája) gondolva, kik rajongó ember- és szabadságszeretetükben a bálványozásig idealizálták a haramia alakját, meg kell állapítanunk, hogy az európai egyetemes rablóromantika, mely a század első évtizedeiben a románokon keresztül szivárgott be hozzánk, nálunk is szemmel látható s számbavételre érdemes mély nyomokat vágott.

c) A rablóromantika látása alatt divatba jöttek a bűnügyi történetek s ezekben is érdekesen visszhangzik a felvilágosodás megteremtő könyörületessége. Francia és német befolyás alatt a magyar közönséghez is eljutottak olyan elbeszélések, melyek azt a tételt ismételtették, hogy a gonosztevéket s bűnösöket nem szabad csupán tetteik szerint elítélni, hanem a körülmények kényszerét, a társadalom nyomását szintén számításba kell venni, még a büntetés kiszabásában is. Így olvasunk két kötet elbeszélést a német Eckarsthausen felfogása szerint kriminális történetekből összeállítva az erkölcsi tanulság levonásával (*Az emberi nemzetnek megsértődött törvényei*, 1793). Továbbá Nagyváradai Ajtay Sámuel ügyvéd, a leghosszabb életű magyar író (1774—1881), két kötetet szerkesztett (*Erkölcsmesítő való és költött történetek*, 1813. *Tanítva mulattató víg és érzékeny anekdotok*, 1816) nagyrészt olyan elbeszélésekből, melyek azt akarták kimutatni, hogy a körülmények szerencsétlen alakulása minden embert gonosztevővé aljasíthat. A jóság tehát nem érdem, csak szeren-

²¹ L. „Igaz osztály“ Honderü 1846. II. 1. sz. „A négy tarka“ u. o. 1845. I. 1—4. sz. „Két haramia“ Pesti Divatlap 1847. I. 13. sz. Vö. Badics Ferenc, Figyelő XI. 1881. 209. kkl.

²² Mikszáth humorosan sokszor emlegeti a híres Jánosikot, a felvidéki tótok gavallér rablóját, ki ellopta a kereskedők portékáját, azután kimérte a posztót a szegény vándor-diákok közt s hatalmas rőfökkel dolgozott. Vö. Munkái, X. 81. l.

esés állapot. Ott van például az a fiatal leány, ki szándéktalanul megfojtja kedvesét; az a fiatal ember, ki tréfából holmi csekélységet szerelmesétől elvesz s e miatt a bíróság tolvajnak minősíti; a szerencsétlen házaspár, kik nagy szorongatásukban gyujtogatásra és gyilkosságra kényszerülnek; a paraszt ember, ki testvérét megöli, hogy a hitvesgyilkosságtól megmentse; a tisztátalan, gyilkos, gyujtogató hírében álló s mégis ártatlan leány; a halálra ítélt háromszoros gonosztevő, kiről kiderül, hogy nemes indulatú ifjú; a haramia, kit önhibáján kívül rekeszt ki magából a társadalom, stb. Azután vannak olyan esetek, mikor a büntett oka rendellenes kényszer, s megint olyanok, mikor az igazi bűnös ömagát leplezi le s így menekül meg az ártatlan gyanúsított, kit a körülmények annyira vádoltak, hogy már menthetetlennek látszott. Megjelent azután 1817-ben Czövek István közreműködésével egy olyan kötet, amely 13 elbeszélésben rabló, pénzhamisító, ámító, kuruzsló, ördögös, útonálló, zsvány emberek történetéből tartalmaz visszataszító arcképcsarnokot (*Az európai híres zsványok*). Együtt találjuk itt a XVIII. század akasztófára került valamennyi hirhedt gonosztevőjét Klostermayertől, Büchlertől, Pugacsevtől kezdve Sheppardig, Cagliostroig, De la Motheig és Cajetani grófig. Ezek a történetek annak a megvilágítására készültek, hogy mi megy végbe az emberi lélekben, mielőtt a bűnös cselekedet kibontakozik. Az emberi lélek csodálatos szerkezetében mindennek meg lehet találni indító okát. Mivel a bölcsesség az esztelenséggel, a bűn a virtussal egy bölcsőben fekszik, az orvosi fű a mérges tövisekkel egy veteményes ágyban találhatik, mindnyájan ki vagyunk téve annak, hogy gonosztevők legyünk s csak a szerencsés körülményeknek köszönhetjük, ha nem válunk ilyenekké.

Ez a felfogás, mely szemelláthatólag többféle formában is eljutott a magyar olvasóközönséghez, szintén az akkori európai közhangulathoz símult. Végelemzésben Montesquieu találta ki (*L'esprit des lois*, 1748) s Rousseau és Voltaire terjesztette el azokkal az éles támadásaikkal, melyeket a római jog uralma ellen intéztek. Ezzel függ össze a híres francia jugtudós, Pitaval, 20 kötetes gyűjteménye, a *Causes célebres et intéressantes*, mely a jogi esetek tömegével gyakorlatilag próbálta igazolni azt az elvi álláspontot, hogy a bűn megítélésében a társadalom visszás berendezettsége, a mellékkörülmények s egyéb emberies szempontok is tekintetbe veendőek. A ma is híres Pitaval a hetvenes és nyolcvanas években Franciaország határain kívül mindenütt nagy érdeklődést támasztott, különféle hasonló szerkezetű és szellemű Pitavalokat eredményezett, s a fiatal nemzedék írói rögtön meg is próbálták a könnyörületességre érdemes gonosztevő értékesítését a költészet valamennyi műfajában. A lírában, drámában és az elbeszélésben egyszerre tömegesen jelentkezni kezd a romlott társadalmi viszonyok miatt gyilkosságra, rablásra s egyéb aljasságokra vetemedett „lángelmék“ és „nemes lelkek“ tragikus sorsának rész-

vétet keltő ábrázolása. Nem volt olyan bűn, amelyre magyarázatot vagy mentséget nem találtak volna. Különösen kedvelték az elesett leány, az elcsábított gyermekgyilkos anya megindító alakját. A Sturm und Drang egyik sokat feszegetett kérdése volt ez. A jogászok az eset erkölcsi és szociális vonatkozásainak vizsgálata alapján kerestek feleletet a megmentett leány becsületének helyreállítására, a szépirodalomba is átvágott irány pedig nagy megértéssel és megindultsággal foglalkozott ezekkel a szánalmas szerencsétlenekkel.²³ Bizonyára nem tévedünk, ha Kölcsénynek a férjgyilkos nőről (*Védelem P. J. számára*) és a gyermekgyilkos anyáról (*A gyilkos anya*) írt törvényszéki védőbeszédeit, melyeket pusztán szónoki gyakorlatnak tart a köztudat, kapcsolatba hozzuk a felvilágosodás századának Montesquieu—Rousseau—Pitaval—Sonnenfels-féle büntetőjogi mozgalmával.

Ez a mozgalom Schillert is magával ragadta. A bűnügyi novellát pszichológiailag elmélyítette (*Verbrecher aus Infamie*, 1786) azzal a gondolatával, hogy a bírónak nemcsak a törvénykönyvben, hanem a vádlott lelkében is olvasnia kell. Ezzel a gonosztevők iránt részvétet ébresztett, nyomatékosan rámutatva arra, hogy sorsát mindenki saját kebelében rejti.²⁴ Annyira érdekelte ez a tárgy, hogy a Pitaval-féle gyűjteményt németre átdolgozta (1792), s előszóval látta el azt a 13 elbeszélésből álló kötetet, amely Czövek István fordításában az első magyar nyelvű Pitaválnak tekinthető. Ugyanakkor kezdi írni bűnügyi novelláit Meissner, — ezek 1796-ban gyűjteményes kiadásban is napvilágot láttak, — amelyek a hagyományos jogi eljárással harcba szállva, sok kiadásukban népszerűsítették azt a tételt, hogy a bűnösöket nem megvetéssel és megbotránkozással, hanem jóakarattal és részvéttel kell tekinteni. Ezeket Nagyvárad Ajtay Sámuel hozta át magyar területre. Így a bűnügyi novella útrakelésének valamennyi nevezetes mozzanatáról szintén tudomást szerzett a magyar közönség.

Dr. György Lajos.

²³ Pl. H. L. Wagner: *Kindermörderin*, 1776. Bürger: *Pfarrerstochter*, 1781. Schiller: *Kindermörderin*, 1781. *Biographien der Kindermörder aus gerichtlichen Akten gezogen und romantisch dargestellt*. Leipzig, 1802. *Die Kindesmörderin, oder kleine Romane und Erzählungen*, Leipzig, 1843. Vö. Hayn: *Bibl. erotica et germanica*, III. 552—558. 1.

²⁴ Vö. R. Riemann, *Euphorion*, 1905. 536. 1.

Régi csíki népdalok.

Egyik nagynevű zeneírónk szavai szerint ne keseregjünk azon, hogy kevés a régi zenei feljegyzésünk, ne búsuljunk azon, amink nincs, hanem örvendjünk annak, amink van. Legyünk büszkék és boldogok, hogy olyan nép fiai lehetünk, melynek még van élő hagyománya, hogy a magyar zene Monumentáinak értékesebb fele nem könyvtárakban hervad, hanem élve él, hogy olyan korban élhetünk, amelyet a nyugati népek magukra nézve már csak rekonstruálni tudnak.¹

Mielőtt az élve élő néhány csíki népdalt láthatnók, vizsgáljuk meg röviden a legutolsó magyar zenei kutatások eredményeit különös tekintettel a legrégebb dallamanyagra és a IV. zenedialektus-területre, amelyhez Csík is tartozik.

A legrégebb magyar népi zenestílus ismertető jegyeit Bartók és Kodály nyomán Szabolcsi Benedek a következőkben sűrítette össze.²

1. Félhangnélküli ötfokú hangsor (pentatonía), melynek hangközei úgy helyezkednek el, hogy a hangsornak moll-jelleget adnak (például g-b-c-d-f). Más, dúr-jellegű rokonhangsoroknak csak elenyésző nyoma maradt a magyar népzeneben.

2. Kötetlen tempója, recitáló előadásmód (rubato-parlando).

3. Egyenlő szótagszámú (izometrikus) sorokból, főként 8-asokból és 12-esekből álló strófák; a sorok száma négy. A strófákon belül zárt felépítés, de nem sorok visszatérésén alapuló architektónia. A négy szakasz zenei tartalma általában, az 1. és 4. szakaszé minden esetben eltér. Sémája: ABCD. Különösen jellemző a lefeléhaladás, a kezdősorok kvinttel mélyebben való megisméklése (ez utóbbi valószínűleg legősibb szerkezeti elve a magyar népzenenek).

4. Ornamentika: a dallamhoz szervesen hozzáfűződő ékesítőhangok.

Mindezek a vonások nagy régiségre vallanak; a teljes magyar nyelvterületen közösek lévén, kétségtelenül alapjául szolgáltak a teljes magyar népzenei fejlődésnek. A IV. zenedialektus területen, vagyis a Székelyföldön és a Székelyföldről kiszakadt bukovinai székelyek között és a moldvai csángómagyaroknál fokozottabb a rubato, gazdagabb az ornamentika és ragaszkodás mutatkozik az eredeti b3-as főcezuráéhoz.

Hogy miért él épen a Székelyföldön, főképen az Olt és Maros felső folyásánál szinte érintetlen formában a legrégebbi magyar dallamanyag, hogy miért a „magyar népdal Mekkája Csík“, azt a következő tények igazolhatják:

Berengár Jakab és Bonofátó Raymund pápai tizedszedők 1332. és 1337. között írt dézsmajegyzékéből Csík vármegye térképe már fölrajzolható. Az akkor ott talált hitközségek, templomok és plebánosok léte jóval azelőtti

¹ Kodály Zoltán: *Néprajz és zene-történet*. Ethnographia. 1933. 4—15.

² Kodály Zoltán: *Ötfokú hangsor a magyar népzeneben*. (Zenei Szemle, 1917. és Sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum Emlékkönyve, 1929.); Bartók Béla: *A magyar népdal*, 1924. Szabolcsi Bence: *Népvándorláskori elemek a magyar népzeneben*. Ethnographia, 1934.

kezdést, vallási életindulást igazol. Az is meggondolkoztató körülmény, hogy Csík talán egyetlen megye, ahol a római katolikus vallás a régi magyar vallásból való kitérés óta megszakítás nélkül, más vallás hatása nélkül, idegen földről behozott és „magyar“-nak minősített vallásos énekek hatása nélkül éli életét. A valamikor egységes magyar népkultúrából kivált nép-réteg alkalmakhoz nem kötött dallamanyaga is a katolikus egyház templom-ban énekelt egyházi latin énekeitől teljesen függetlenül és zavartalanul élhetett és a székelyek a „keservesekben“ apáról fiúra örökölve énekelhették „búsabbnál búsabb verseiket“.

Csoda-e ezek szerint, ha a legrégebbi énekstílus épen ezen a területen él, ha Csík néhány öreg asszonya, embere lelke mélyen öntudatlanul bár, de szeretettel ápolgatja őseinek drága hagyatékát, és ha a kutató, kit a „vad-virágok szépsége“ vonz, meglepőbbnél meglepőbb dallamot, szöveget talál.

Csik megyében 1936. karácsonya körül rövid kutató utat tettem, melynek eredményeként mintegy 50 világi dallamot jegyeztem fel. Jelen értekezésemben csupán 12 dallamot közlök, melyeket Bartók Béla kiadásra alkalmasnak és kívánatosnak ítélt.³

A könnyebb áttekintés kedvéért a már szokásos módon a dallamokat négy sorba írtam egyrészt, másrészt pedig, hogy a legfontosabb négy oszlopot, a dallamsorok záró hangját azonnal föllelhessük. Hogy dalainkat egymással és más helyeken közölt dallamokkal összehasonlíthassuk, minden dallamot közös finalisra: g'-re hozunk. A hangok neveit számokkal helyettesítjük: g' = 1; a' = 2; h' = 3; c'' = 4; d'' = 5; e'' = 6; f'' = 7; g'' = 8.

Az árváké.

Parlando.

A-zétt mondom nek - tek a jól meghallgassátok

A szé-gén ár-vá-kot ne suj-to-gas-sá - tok

Met a ki mennyek -ből gondot vi-sel rá-tok

Meg-bün-tet ti-te-ke-t azt jól tudhas - sa - tok.

Eredeti finalis.

³ Ezúttal mondok köszönetet Bartók Béla, dr. Szabolcsi Benedek, dr. Bartha Dénes, dr. Szabó T. Attila és Volly István uraknak, hasznos útbaigazításaiért és tanácsaiért.

Első négy dalunk a legrégebbi dallamanyagból valók, mert parlando-rubato ritmusuak, tizenkét-tizenegy-nyolc-hat szótagú izometrikus négy soros dallamok, főcezurájuk b3, egy esetben 8" (!) kivételes ritka eset.

2. Met jaj az árvának járása kelése *
Jaj annak a földön itt minden lépése.
Met nem úgy süt arra fel még csak a nap es
Nem ragyog fel arra még csak a csillag es.
3. Ha aranyból van es a kapu felfájo
Azétt bizon méges csak arvo az árvo
Szomorúság annak már egész élete
És gyászba van annak örökké a szüive.
4. Azét kik az árvaságba részt vettetek
Már árvaságtokba el ne csüggedjeteK
Maga az Úr Jézus rendelte aszt nektek
Keserü poharát, hogy kiürítsétek.
5. Met ő sem ment addig bé szeni országába
Keserü poharát amíg meg nem itta
Azétt mü reánk es annyira elhagyta
Hogy mü es igyuk meg, met ő es megitta.
6. Vegyük tehát azétt mü a szent keziből
Met Ó bocsássa ránk nagy szeretetiből
Hogyha vissza venné, kérjük Őtöt azon
Muljék el a pohár, met keserü nagyon.
7. Hagyjuk tehát mü es szent akarattyára
Hogyha el nem mulik, igyuk meg szováro
Met tuggyuk nagy gongya vagon az árváro
Meg szokta büntetni, ki azokat báncso.
8. Tú hát az Istennek hálákoK aggyatok
Kik az árvaságbo részesek nem vattok
A szegén árvákoK ne szomoricsátok
Keserüségikbe csak vigosztojjátok.

Énekelté: Becze Antalné 84 éves asszony, 1937. jan. 24-én, Kászonfeltízben. Egy szakaszt 47"-ig énekelt.

Változatai: Bartók: *A Magyar Népdal*, 3., 4. sz. Bartók—Kodály: *Erd. Népd.* 90. sz.

* A népi szöveg fonetikus írásától nyomdatechnikai okokból eltekintünk.

Parlando rubato. *rit.*

Ár-va ma-dár mélt keseregsz az á - gon
 Nem csak te vagy el-hagyott ez v - i - lá - gon
 a Nekem sincsen é - des-apám sem anyám
 A jó Is-ten gon-dot vi-sel még re-ám.

Eredeti finalis.

Dallamszerkezet: 8, b3, 4. Szótagszám: 11. Ambitus: VII—9.

Árva vagyok azon kezdem panaszim
 Nincsen apám, nincsen anyám gyámolim
 Itt kiteccik ki az igazi j-árvó
 Nincs ki bujjék gyászos koporsojára.

Nincsen apám, nincs egy igaz szeretőm
 Rég hogy nyugusznak a gyászos temetőn
 Nincsen apám, nincs egy igaz szeretőm
 Rég hogy nyugusznak a gyászos temetőn.

Fenn az égen bús gerlice csirikol
 Ő es elvesztette párját valahol
 Szájj le hozzám bús gerlice búsulni
 Be meguntam egyedül kesergeni.

Öncsed öncsed bús szemeim könnyeid
 Oly bánattya mind nekem senkinek sincs
 Mer engemet kedves babám elhagyott
 Aki engem tiszta szívből ohajtolt.

Ha elhagyott én azokat nem bánom
 Hűségemet én es másnak ajálom
 Ha elhagyott a jó Isten nem hagy el
 Engem áldjon s téged se felejtse el.

A Tiszából a Dunába foly a víz
 Megájj mond meg drága kincsem miatt sírsz
 Hogyne sírnék keseregnék bánkódnám
 Most akarálak szeretni s elmémsz mán.

Ha elmémsz es en neked azt kívánom
 Még az út es piros rozsáé vájjon
 Még a fű es édes almát teremjen
 A te szived engem el ne felejtse.

Énekelté: Veress Istvánné, 54 éves asszony, 1937. jan. 22-én Kászonimpéren. Egy szakaszt 46"-ig énekelt.

Változatai: Bartók—Kodály: *Erd. Népd.* 116. sz. Kodály: *Magyar Népzene*, X. 56. sz.

Parlando.

Fel-sü-tött a nap su-gá-ra
 Minden em-ber ab-la-ká-ra
 Jaj Is-te-nem mi az o-ka
 Nem süt az e-nyim-re so-ha.

Eredeti finalis.

Dallamszerkezete: 1, b3, b3. Szótagszám: 8. Ambitus: VII—8.

2. Talán meg vagyok átkozva,
Az Istentől ostorozva;
Vagy Istentől, vagy embertől
Vagy a régi szeretőmtől.
3. Szép a tavasz, de szebb a nyár
De szép aki párjával jár
Jaj de szép a párosulás
Aki eltalálja egymást.
4. Tavaszi szél utat szároszt
Minden madár társat választ
Jaj Istenem kit válozzak
Hogy egyedül ne maraggyak.
5. Elmém bojog mind a felleg
Szivem romlik mind az éveg
Mind aszt mondják nem búsulok
Hogy az uccákon nem sírok.
6. Elmém bojog mind a felhő
Hull a könnyem mind az eső
Árktot mosott az arcámra
Mind a zápor az uccára.
7. Jaj Istenem kérlek verd meg
Aki mián gyászt viselek
Jaj Istenem mi az oka
Hogy nálunk nincs világ soha.
8. Talán nincsen senki otthon
Aki világokat gyűjcsen
Bémegyek a bús házomba
Lefekszem a bús ágyomba.
9. Álom nem jó a szememre,
Könnyek hullanak ölömbe.
Álom nem jó a szememre,
Könnyek hullanak ölömbe.

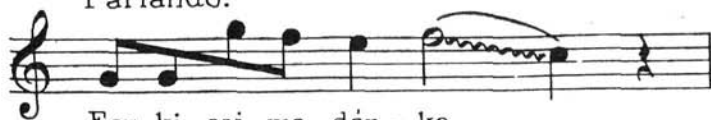
Énekelte: Veress Istvánné, 54 éves asszony, 1937. jan. 22-én, Kászonimpéren. Egy szakasz eléneklésének ideje 32".

Szövegváltozatai: *Magy. Népkölt. Gyűjt.* VII. 86; 141; 269. Domokos P. Péter: *A Moldvai Magyarság*: 139.

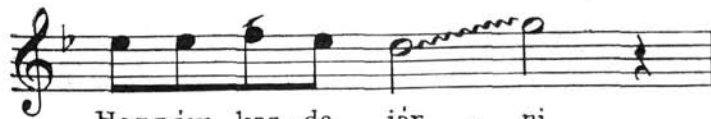
Dallamváltozatai: Bartók: *A Magyar Népdal*, 1924. 12. sz. Bartók—Kodály: *Erd. Népdalok*, 52. sz. Kodály: *Magyar Népzene*, X. 53. sz.

Parlando.

Eredeti finalis.

Egy ki-csi ma-dár - ka

Hezzám kez-de jár - ni

Vi - rá - gos ker - tem - be

Fész - ket kez - de rak - ni.

Dallamszerkezet: 4, 8 (1)*. Szótagszám: 6. Ambitus: 1—8.

2. De aszt az irigyek
Észre kezdék venni
Kicsi madár fészkit
Széjjel kezdék hánni.

3. Elment a madárka
Idegen országra
Irja levelibe
Vissza jő tavaszra.

4. Ha tavaszra nem jő
Buzapirulásra
Ha akkorra nem jő
Tudom sohasem jő.

5. Jer vissza madárka
Üres a galicka,
Csináltatok neked
Aranyból házocskát*
Aranyból házocskát
Gyémántból válucskát.

* A két utolsó sort a 3. és 4. dallamsorra énekli.

Énekelt: Balázs Ádámné (csögös), szül. András Anna (sáska), 80 éves asszony,
1937. jan. 22-én, Kászonimpéren. Egy szakasz eléneklésének ideje 28".

6. Abba enned adok
Fehér zsemlecipót
Abba innod adok
Piros szerelem bort.

Változatai: Bartók: *A Magyar Népdal*, 43. sz. Bartók—Kodály: *Erd. Népd.* 150. sz. Kodály: *Magyar Népzene*, I. 3. sz. Erd. Muz. 1892. IX. 554. l. a Konez József daloskönyvében 1748. körül.

* Ritka kivétel, hogy a főcezura 8.

Következő két dalunk szintén a régi dallamanyagból való. Az elsőnek ritmusa: $\frac{2}{4}$; a másodiknak: $\frac{2}{4}$

Az előbbi hat, az utóbbi nyolc szótagú; mindkettő ritmusa: tempo giusto.

Tempo giusto.

Vi - rá - gos ken - de - rem

el - á - zott a tó - ba

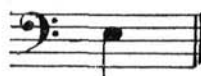

ha nem sze - recc ró - zsám

ne menny a fo - nó - ba.

Eredeti finalis.

Dallamszerkezet: 5, VII, VII. Szótagszám: 6. Ambitus: VII—8.

2. Elejted az órsót
Nem lesz ki felaggya
Bánatos szivedet
Ki megvigasztajja.

3. Bánnyad asszony bánnyad
 Leányodhoz járok
 Nappal vele járok
 Éjjel vele hálok.

Énekelte: Kozma József, 59 éves férfi, 1937. jan. 26-án, Csíkjenőfalván. Egy szakasz eléneklésének ideje: 7".

Változatai: Kodály: *Székely Nemzeti Múzeum Emlékkönyve*, 1929. 210. lap. Bartók: *A Magyar Népdal*, 35. sz. Kodály: *Magyar Népzene*, III.

A vén Cseke nótája.

Tempo giusto.

Ki - haj - tot - tam a csor - dá - ba

Ko - mám - asz - szont meg - ta - lál - tam

Pa - na - szi - mot ad - dig mondtam

Mig a csor-dát visz-sza - vár-tam.

Dallamszerkezet: 4, 1, 5. Szótagszám: 8. Ambitus: 1—8.

Eredeti finalis.

2. Három pászmát motolláltam
 Aszt is hat hónapig fontam
 Aszt is hat hónapig fontam
 Méges eleget alúttam.

3. Kenyeret is jól tud sütni
 Kéccer kever kovászt neki
 Kéccer kever kovászt neki
 Méges keletlen béveti.

4. Ne búsújjon komámasszon
Csak az Isten rozsot aggyon
Sujokkal kell kicsépelni
Hogy aszt ne hajja meg senki.

Énekelte: Becze Antalné, 84 éves asszony, 1937. jan. 22-én, Kászonfelftizen. Egy szakasz eléneklésének ideje 12".

Dallamváltozatai: Bartók: *A Magyar Népdal*, 11. sz. Bartók—Kodály: *Erd. Népd.* 22. sz.

A következő ballada két változatban érdekes példája a változó ritmusa dallamoknak. Első részök parlando-rubato, második részük tempo giusto ritmusu. A páratlanul szép két ballada „keserves” részében a haldokló apáért aggódó gyermek rubato-parlando dallamával belesírja panaszát és hívó szavát az éjszkába, a háztól távol táncoló anya fülébe, mire a „rossz feleség” tempo giusto, szinte hallhatóan feszes táncritmusu, $\frac{2}{4}$ -es dallamával gyermekét elintő, urát nem sajnáló szöveget ejtve tovább táncol. Az egész dallam a félhangnélküli ötfoku sor hangjaiból épült „tisza pentaton” dallam.

Parlando.

Jőj - jön ha - za é - des - a - nyám

Mert nagy be - teg é - des - a - pám

Tempo giusto.

Várj fiam egy kicsit hogy táncojjak egy kicsit minnyá hazamegyek

Egyet ket-tőt for-du-lok minnyá ott-hon le-szek.

Eredeti finalis.

Dallaszerkezet: b3, b3, VII. Szótagszám: 8—8; 8+6; 8+6. Ambitus: VII—8.

Jőjjön haza édesanyám!
Mert meghót az édesapám!
Eriggy...

Jöjjön haza édesanyám!
Eltemettük szegén apám...
Eriggy...

Jöjjön haza édesanyám!
Már torozzuk édesapám!
Eriggy...

Jöjjön haza édesanyám!
Leánkérők jöttek hezzánk.
Isten álgya komámasszon
Most már hazamegyek;
Eljöttek a leánkérők
S én férjhez es menyek.

Énekelté: Veress Istvánné, 54 éves asszony, 1937. jan. 22-én, Kászonimpéren. Egy szakasz 19" alatt énekelt el.

Változatai: *A Magyarság Néprajza*, III. 109, 146. lap. Bartók—Kodály: *Erd. Népd.* 14. sz. Kodály: *Magyar Népzene*, II. 8. sz.

Eredeti finalis.

Jöjjön haza édesanyám!
Mert nagy beteg édesapám

Urat eleget kapok de lepedőt nem szabok.

Énekelte *Beece Antalné*, 84 éves asszony, 1937. január 22-én, Kászonfelfűzben. Egy szakasz eléneklésének ideje 20".

Változatai: *A Magyarság Néprajza*, III. 109. 146. lap. Bartók—Kodály: *Erd. Népd.* 14. sz. Kodály: *Magyar Népzene*, II. 8. sz.

Következő dalunk nyilván a vegyes dallamanyagból való. Tempója ugyan parlando, négy izometrikus sorból áll és fölépítése is megfelel a régi stílus követelményeinek, csupán a pentaton hangsorra helyezett 1—6 fokú dur sora és a teljesen szokatlan 2 fokon álló főcezurája van, melyek miatt nem sorozható a legrégebbi anyag közé.

Elbeszélve.

Eredeti finalis.

Dallamszerkezete: 3, 2 (1) 2. Szótagszám: 8. Ambitus: 1—6.

2. A falumon végig mentem
Mindenkitől búcsút vettem
Nem tudom engem valaha
Látnak-e vagy többet soha
Látnak-e vagy többet soha.

3. Jobb kezem nyújtom nékiek
 Úgy ajánlom az Istennek
 Nekem jó utat mondának
 De azzal nem vigasztalnak
 De azzal nem vigasztalnak
4. Öntöm könnyeim záporát
 Megáztatom hazám porát.
 Csendes házam megérdemli,
 Érte könnyeket hullatni.
 Érte könnyeket hullatni.
5. Hol az úton sétálgatok
 Hol az úton sírva járok
 Irok haza egy levelet
 Ne is várjanak engemet.
 Ne is várjanak engemet.
6. Mert vagy haza szabadulok,
 Vagy a csatába meghalok,
 Mert vagy haza szabadulok,
 Vagy a csatába meghalok.
7. Zöld az útnak a két széle,
 De bánatos a közepe.
 Búson mesérozok rajta,
 Sűrű könnyeket hullatva.
8. Ájj meg, ájj meg kérgyelek meg,
 Hogyha elmentsz hol kaplak meg,
 Galicia közepibe,
 Egy kaszárnya van építve.
 Egy kaszárnya van építve.
9. Abba vannak a székelyek,
 Abba búsulnak szegények.
 Abba vannak a székelyek,
 Abba búsulnak szegények.
 Abba búsulnak szegények.
10. Bojog elmém mind a felleg
 Romlik szívem mind az éveg
 Bojog elmém mind a felleg,
 Romlik szívem mind az éveg.
 Romlik szívem mind az éveg.

Énekelte: Kozma József, 59 éves férfi, 1937. jan. 26-án, Csikjenőfalván. Egy szakaszt 22" alatt énekelt el.

Szövegváltozatát Szabó T. Attila, Domokoson (Szolnok-Doboka vm.) jegyezte fel. L. még *Magyar Népk. Gyűjt.* II. (1872.), 155. lap. Seprődi: *Etnographia*, 1906. 246. és 305.

Kádár István históriás éneke nem tartozik ugyan a szigoruan vett népi énekek anyagához, de régisége és ritkasága miatt följegyezhetőnek véltem.

Parlando ritmusa, izometrikus négy sora, ABCD dallamföleépítése, eső iránya és a két utolsó sor pentatoniája a legrégebbi dalaink közé juttatják.

Röviden, szinte szaggatva, elbeszélve.

Szörnyű nagy rom-lás-ra készült Pan-no-ni - a

kinek mint ten-ger-nek meg-á - ra-da hab-ja

Sok bűnak bá-nat-nak kö-rül-vet-te ár-ja

mer a vi-té-zek-nek e-sett ma egy héj-ja.

Eredeti finalis.

Dallamszerkezete: 5, 4, 1. Szótagszám: 12. Ambitus: V—7.

2. Nem illik a vitézt nékem elhallgatnom,
Sőt méltó Kádárról bölcs verseket írnom
Elsőbbben szentírást kell ezekről hoznom.
Azután a romlott magyar népre szabnom.
3. Az Isten ládáját egyszer el is nyerték,
Hofnest és Finiást mikoron-megölték,
Mikor Héli papnak a dolgot megvitték
Rút halállal meghalt, székéből kiesék.
4. Mert fogva tartaték Babiloniában,
Sokszor sok zsidóság esett el a harcban.
Mert fogva tartaték Babiloniában
Sokszor sok zsidóság esett el a harcban.

5. Hektor is valamint trójában* látszaték,
Addig a város is épen megtartaték,
De mihelyt Hektornak nyaka elmetszeték
Mindjárt a város is pogány kézre bírék.
6. Nem így van-e dolga jó Magyarországnak
Abban növelkedett vitézlő Kádárnak
Mássa volt higgyétek Hektornak s Joábnak.
Oltalmazója volt Kádár az országnak.
7. Azt reméli vala róla inemár szivünk
Isten után, hogy Ő lesz egyik védelmünk
Bástyánk erőss tornya ő leszen minekünk
De jaj megcsalatoott szerelmes nemzetünk.
8. Mert igen hirtelen esik változása,
Midőn küldi Őtöt Papóc oltalmára,
Ujfaluhhoz gyüle tatárok tábora,
Ujfalunak is majd megsegít hadnagya.
9. Drába vizen mingyár több tatár érkezik,
Hátul a seregek eszegebe nem veszik,
Hogy más óta vizen több tatár érkezik.
Kádár vitéz módra velek megütközik.
10. Fölemelé Kádár szemeit az égre,
Mondván Uram Jézus! Jőjj segítségemre
Mert nem látok embert jőni segítségre
Mondván Uram Jézus jőjj segítségemre.
11. Fenn szóval kiáltja a zászlótartónak:
Vidd el fiam vidd el a zászlót más útnak
Hogy el ne vesszen mind Urunk kedves hada,
Mert Magyarországért meghalok én még ma.
12. Kiontom véretem én szegény hazámért
Ezennel meghalok kedves nemzetemért
Nem szánok érette bizon ontani vért
Mert a Krisztusomtól kapok jutalmat s bért.

* Trójában?

13. Tatár a nyilvesszõt mint polyvát úgy szórja
Mégis ugyan villog, forgódik két karja
Dehogy fáradozott nyilak erejével
Mégis mindhalálíg hegyes törrel öklel.
14. Leomlik a tatár elõtte sereggel
Azért búcsuzását rám bízta ily renddel:
Leomlik a tatár elõtte sereggel
Azért búcsuzását rám bízta ily renddel:
15. Elsõbben végbéli szives akaróim
Fülöpi, pápóci, szécsenyi rokonyim
Nográdi, palánchi, gyarmati társaim,
Diósgyörgy, olnadi, szendrei barátim!
16. Kikkel az Alföldön sokat sonyorkottam,
Sok deret, hideget, meleget kóstoltam
Sokszor a tatárral szerencsét próbáltam
Már Isten hozzátok, tölletek megvállom.
17. Széki Péter, aki buzgó szeretettel
Úgy vótál én hozzám mind test a lélekkel
Megbocsáss az egész pápóci sereggel
Ha vótam hozzátok valami véccséggel.
18. Mint atya magzatit engem úgy szerettél
Hibás dolgaimban gyakran meg feddettél
Sok jó akarattal vótál mint lehettél
Isten holdgiccsen engem megbecsültél.
19. Szabó Pál szerelmes édes kenyeresem
Kit a hannagyságra jó szívvel emeltem
Tedd a sírba kérlek meghidegült testem
Onnan élékéri Krisztus én elhiszem.
20. Nem kívánom vígy el ama messze földre
Se nem ama pompás temetõhelyekre
Hanem hol kiömlik testemnek a vére
Ott legyen csak közél eltemetõ helye.

21. Ámbár a vadak is testemet megrágják,
Hollók és farkasok csontomat kiszípják
Ítélet napjára met eléállítják
Abba reménségbe ismét feltámasszák.
22. Dicsiret dicsőség legyen az Istennek
Pártyát fogja föl még a magyar nemzetnek
Legyen őrizője minden hiveinek
Mondjunk dicsiretet az ő szent nevinek.
23. Nosza jó vitézek az Istenre kérlek
Hogy amint én éltem ti is úgy éjjetek
A szegén árvákon essék meg szivetek
Ne legyen a magyar soha ellenségtek.
24. Hogyha valakitől valamit elvettem
Vagy a szegényeken erőszakot tettem
Vagy a szegényeken erőszakot tettem
Bátron holtom után legyen átok nevem.
25. Aki ez éneket rendelé versében
Vitéz Kádár István kesergő szívében
Csak alacsony soron s kevés érteimében
Ha nevét keresed, nézzed a versében.

Énekelté: Kozma József, 59 éves férfi, 1937. január 26-án Csíkjenőfalván. Egy szakaszt 26" alatt énekelt el.

Az ének szövege Ködi Farkas János, 1657-ben készült históriás szerzeményéből való részlet (Vitéz Kádár Istvánról való emlékezet). L. Thaly: *Vit. Énekek*, I. 1864. 161. l.; Deák F. *Irodalomtört. tanulmányok*, 1909. Balás kódex (Kolozsvári unit. koll.) 1183. sz. 51/b. 56/b. lap. V. ö. Szabó T. Attila: *Kézírtos Énekeskönyv*. Bartók: *Magyar Népdal*, 213. sz. Kodály: *Magyar Népzene*, VII. 37. sz.

Utolsónak két „házosító“, tempo giusto ritmusu dalt közlünk. A párosító dalok aligha mondhatók ősi örökségnek.

Tempo giusto.

Házosító.

Eredeti finalis.

Kovács Feri Székel Annát
Úgy lesi, megcsókolná s nem meri
Eje, haja, hm!

Fél az anyja megveri hm!
Megveri, seprüvel kikergeti
Eje, haja, hm!

Ég a gyertya a bódba hm!
A bódba, mérődik a pántlika
Eje, haja, hm!

Az a kislány méreti hm!
Méreti s az a legény fizeti
Eje, haja, hm!

Énekelték: Kovács Péterné és Péter Sándorné, 62, 54 éves asszonyok, 1937. január 29-én, Gyergyócsomafalván.

Változatai: Bartók: *A Magyar Népdal*, 310. sz.

Tempo giusto.

Gyér a szi - ta gyér a res - ta
 i - haj tö - rök - bú - za pat - tog raj - ta
 i - haj tö - rök bú - za pat - tog raj - ta.

Eredeti finalis.

Bíró Julcsa pattogtassa
 Ihaj Kovács Feri ropogtassa.
 Ihaj Kovács Feri ropogtassa.

Énekelték: Kovács Péterné és Péter Sándorné, 62, 54 éves asszonyok, 1937. január 29-én, Gyergyócsomafalván.

Dallammutató:

Dallam	Szótagszám	Sorvégzők	Ambitus
1.	4 × 12	4 b3 1	VII-9
2.	4 × 11	8 b3 4	VII-9
3.	4 × 8	1 b3 b3	VII-8
4.	4 × 6	4 8 1	1-8
5.	4 × 6	5 VII VII	1-8
6.	4 × 8	4 1 5	1-8
7.	8 8; 8 + 6; 8 + 6	b3 b3 VII	VII-8
8.	8 8; 6 + 7 + 6; 7 + 6	1 1 5	VII-7
9.	4 × 8 (+ 8)	3 2 2	1-5
10.	4 × 12	5 4 1	1-7
11.	8 + 10 + 5	4 1 1 (0)	1-6
12.	8 + 10 + 10	4 4 1 (0)	1-7

Mind zeneiróink, mind képzett népdalgyűjtőink többször, több helyen leszögezték a tudományos népdalgyűjtés helyes módját. Legutóbb Bartók Béla kézzelfoghatóan igazolta a fonográf-segédészkező nélkülözhetetlenségét. Felállította a követelményeket a szellemi felszerelést illetőleg is. Az ideális népzene-gyűjtőnek nyelvi- és fonetikai tudásra van szüksége, hogy a tájkiejtés legapróbb árnyalatait is lejegyezhesse; koreográfiai tudásra, hogy a zene és tánc közötti kapcsolatokat leírhasssa; általános folklór-ismeretre, hogy a népzene és népszokások összefüggéseit megállapíthassa; történeti településtörténeti ismeretre, nyelvismeretre van szüksége stb.⁴

⁴ Bartók Béla: *Miért és hogyan gyűjtsünk népzene-t.* 1936.

Teljes tudatában vagyok annak, hogy nemcsak az összes, de a fölállított követelményeknek talán egyikével sem rendelkezem. Hogy mégis följegyzem a látott és hallott anyagot a bicskával hájogót operáló ember módján, azért teszem, hogy egyrészt felhívjam azok figyelmét, akik a fenti követelmények birtokában vannak, másrészt, hogy megmenthessem — úgy ahogy tudom — a feltétlenül pusztulóban levő anyagot. Számomra élmény a testvéreim énekelt életbölcseését, történelem- és fajszeretét hallgatni, s akkor lennék boldog, ha gyűjtésem bár egyetlen adatát a magyar tudomány hasznosíthatná.

Kolozsvár, 1937. szept. -7.

Dömökös Pál Péter.

Az alsósófalvi „rovásírásos“ emlék.

A melegszívű székely író, Nyíró József szeretettel figyeli népének minden életmegnyilvánulását. Megdicséri, ha megérdemli, de ostromozza is, ha arra reászolgál. Nem hanyagolja el azonban a multat sem, mert ha valami érdekes régiség bukkan valahol napvilágra, rendszerint ő az első, ki nagy közönségünk körében vonzóan népszerűsíti azt.

Igy írt a Keleti Újság 1933. évi szeptember 10-i számában arról az Alsósófalva határában lelt „rovásírásos“ kőről, amelyet Balázs Alajos ottani tanító fedezett fel. Cikkében Balázs rajzát is közölte. Miként a rajz mutatta, a „rovásírásos“ szöveg három rövidebb-hosszabb sorban elhelyezett írásjegyekből áll. A második sor kezdetén kiolvashatták ugyan a latin betűkkel írott „AZ ISTEN“ szavakat, ámde mivel a többit sem Balázs, sem Nyíró nem bírták kibetűzni a latin ábécé segítségével, mindketten arra gondoltak: vajjon nem rovásjegyekkel írták-e a többit? Mindkettőjük dicséretére legyen mondva, csak feltételesen állították ezt. Sokkal józanabbak voltak, hogysen a bizonytalannak látszó alapra támaszkodva biztos tényként dobták volna a köztudatba. Sőt Nyíró — igen helyesen — annyira óvatos volt, hogy még arra is gondolt, vajjon nem hamisítvány-e ez is, mint annyi más rovásírásos, runás emlék?

Balázs Alajos rajza rendkívül felizgatott, mert az egyik A betűt, de főleg az Isten *n* betűjét igen jellegzetes középkori alaknak mutatta s ez arra engedett következtetni, hogy nagyon régi rovásírásos emlék került napvilágra. A feliratban látható sok nem egyenes, hanem görbe, ívelt vonal viszont roppant lehűtötték lelkesedésemet, mert olyan korai rovásírásos emléknél sokkal merevebb, szegletesebb betűalakokat kell várnunk. Minthogy az említett rajzon szemlélhető írásjegyek vonalai között nem bírtam ki-gazodni s minthogy valószínűnek tartottam, hogy Balázs megfelelő felirattal képzettség és gyakorlat hiányában nemcsak a felirat eredeti vonalait rajzolta le, hanem — nem tudván azoktól megkülönböztetni — az utólagos, véletlen karcolásokat is, a „rovásírásos“ felirat szövegének biztos megállapíthatása s hitelességének eldönthetése végett személyesen megvizsgáltam a szövegforgó emléket.

1. Ha a déli kijáratánál (1. kép) hagyjuk el Alsósófalvát és a temető mellett elhaladva a Küsmödi kő Δ 991 felé vezető mezei úton kikapaszkodunk a Korond-vize völgyének balparti terrászára, alig valamivel ennek pereme felett, az úttól jobbra néhány lépésre, a $+$ -tel megjelölt helyen találjuk a „rovásírásos“ szikladarabot (2. kép).

Az 1.18 m. hosszú, 75 cm. magas és 52 cm. széles kő feketeszínű szemcsékkel kevert eruptívus kőzet. Alakja szabálytalan. Természet és nem emberkéz alakította így. Felső részét vastag zúzmórteleg fedi. Alsó részét nem,

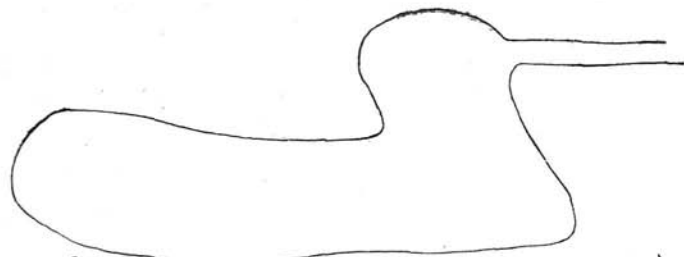
1. kép. Alsósófalva környékének helyszínvázlata.

mivel ez bennefelelt a szántóföldben és csak az érdeklődők kotorták ki. Jó ideig azonban éppen az írásos része volt felül, mert több ekevas-karcolás húzódik végig a feliraton. Az ekevasak koptatása egyébként igen megnehezíti a biztos olvasást és helyes értelmezést.

2. kép. A „rovásírásos“ kő.

Σ MCSI

~~AZIS~~ te: n xcaz7 a k
~~ly~~ yaz: k f u zss yr + fi

0 1 2 3 4 5

3. kép. A „rovásírásos“ felirat. (az eredetinek 2/5-del kisebbített mása).

A felirat betűi sokkal sekélyebbek, hogysem a fényképen meglátszhatnának. A pacskolat alapján készült 3. sz. rajzom azonban híven szemlélteti a mélyebb, jellegzetesebb betűnyomokat. Nem vésték a betűket, hanem valami igen kemény vastárggyal (fejszeél sarkával, késheggyel, stb.) apródonként karcolgatva mélyítették be kb. 2—3 mm. mélyen. A karcolás mélysége eléggé egyenlő. Legtöbbjük még az ekevas marása (a két vékony vonallal határolt csíkok) ellenére is határozottan látható. A második sor harmadik betűjének derekát — sekélyebb lévén — viszont teljesen lekaparta. Minthogy a betűk magassága s mélysége nagyjában azonos, a 2. és 3. feliratsor, sőt az egész felirat egységes jellege is elvitathatatlan. Kétségtelenül egyszerre s ugyanazon célból karcolták be e betűket.

2. Az első sorban latin MCSI betűk vehetők ki. Az M baloldali fele, továbbá az I a többinél sokkal keskenyebb vonalú. Lehet, hogy csak utólag toldották az előbbiekhöz ezeket, bár az is teljesen elfogadható, hogy — az M vonalainak szerves összefüggése erre vall — egykoruak, de a szerzőnek már nem volt türelme ezeket is ugyanolyan mélyre s szélesre bekarcolni, mint a többieket. A sor elején látható néhány szélesebb és mélyebb vonalkához több, sokkal sekélyebb és keskenyebb vonalka csatlakozik. Minthogy azonban ezekből se betű, se valami határozott ábra nem vehető ki, nem tartom lehetetlennek, hogy régi, azóta már lekopott szélű, bezúzmósodott ekevas-karcolások nyomai.

Ez az MCSI betűcsoport esetleg a készítő névkezdő betűit rejti magában. Ebben az esetben, tekintve, hogy igen kevés Cs kezdőbetűs keresztnevről van (Csaba, Csák, Csanád, Csongor) és egyik sem olyan, amelyből valószínűnek tarthatnók, hogy a környékbeli székelyek régebben használták volna, a Cs-t kell tartanunk a vezeték, az M-t pedig a keresztnév kezdőbetűinek. Ennek következtében valószínűleg a székelység használta Cs kezdetű vezetéknevek valamelyike (Csáki, Császárs, Csató, Csedő, Csegezi, Cserrei, Csiki, Csulai, stb.) lappang benne. Talán legvalószínűbben a *Csűr* családnev. Először, mert Korondon 1566. július 11. előtt említődik *Chwrigijeorgij*¹ és 1602-ben ugyancsak *Csűr György*²; másodsor, mert Korond van olyan közel, hogy a felirat bekarcolását illetőleg nyugodtan gondolhatnánk korondi kezekre, noha az sem lehetetlen, hogy valamelyik tagjuk átkerült Alsósófalvára is. A keresztnevet illetőleg ebben az esetben Márton, Máté, Mátyás, Mihály, Mózes, stb. jöhetnének számításba, mint székelyeknél gyakrabban használt M kezdőbetűs keresztnevek, mégpedig fordított sorrendjük miatt bizonyára latin alakjukban. Legkönnyebben persze Alsósófalva, illetve Korond régi anyakönyveinek segítségével dönthetnők el a kérdést. Ha valóban akadnak ott ilyen névkezdőbetűs székelyek, akkor ez nemcsak azt igazolná, hogy jogosan gondolhatjuk erről a betűcsoportról, hogy névkezdőbetűket, nevet rejtenek magukban, hanem esetleg minden kétséget kizáróan megállapíthatnók a nevet és korát is. Ha ez a magyarázat helyes, akkor az utolsó függőleges a vezetéknev harmadik betűjének a kezdete, a Csűr olvasat esetében az ű baloldali függőlegese lenne.

¹ *Székely Oklevéltár*, II. köt. 200. l.

² SzO. V. köt. 304. l.

Egyetlen körülmény ellenzi a *Cs* névkezdőbetűt. Az t. i., hogy köztudomás szerint régebben *cz*, *ch* és *ts* betűpárokkal jelölték a *cs* hangot.³ Ez az ellentmondás azonban csak látszólagos, mert *Melich János*⁴ kutatásaiból tudjuk, hogy a *cs* hangnak *cs* betűpárral való jelölésére elszórtan már a XVI. század közepe óta (v. ö. Oklsz.: 1545., 1549., 1591.) található példákat, 1605-ben Pázmány Péter, 1610-ben Szenczi Molnár Albert a latin nyelvű magyar nyelvűtanában említi, sőt ebben a században már voltak olyan íróink (Pereszlényi P., Kövesdi P.) is, akik állandóan *cs*-vel írtak.

A betűcsoport családnév voltának vagy nem voltának határozott tisztázása azért is szükséges, mert nem kevesebb valószínűséggel teljesen más-képpen is magyarázhatjuk ezt a betűcsoportot. Ha ugyanis megengedjük azt, hogy a harmadik, az *S* betű felső végén levő kifelé kanyarodás csak véletlen vagy utólagos kivájas, azaz eredetileg nem tartozott hozzá a betűhöz, akkor valószínűnek tarthatjuk, hogy a 2. és 3. betű nem két külön betű, hanem egyetlen egy: egy *O* betű volt. Minthogy pedig a felirat 2. és 3. sorában levő *Z* betűket nem a mainak megfelelően balról-alólról jobbra-felfelé húzott ferde fővonallal alkotta, hanem majdnem mindenütt (egy esettel szemben háromszor) függőlegesen karcolta be a középső egyenest, megengedhetjük, hogy ez a vonal egy hasonló megkezdett, de be nem fejezett *Z* betű maradványa lehet. Ebben az esetben *MOZ*, kiegészítve *MOZ(es)*-nek kell olvasnunk ezt a sort. Utóbbi olvasat — minthogy a székelyeknél nagyon gyakori a Mózes név — lehetséges akkor is, ha megengedjük, hogy a megelőző halvány karcolatok valami rövidebb családnévből (Alsósófalván 1566-ban pl. Kácho, 1602-ben: Deák, Kacsó, Péter, stb.^{4/a}) maradtak meg. Ámde tekintettel arra, hogy a 2. és 3. sorok egyrésze szentírásbeli idézetekként is felfogható s mindkét idézet megtalálható Mózes könyveiben (1. Móz. 24, 27., illetve 5. Móz. 4, 35., 32, 39.), az idézet forrásmegjelölésének is tarthatjuk, amelyet azonban a készítő már nem fejezett be.

3. A második sorban minden nehézség nélkül olvashatjuk ki az első három szót: *AZ Isten IGAZ*. A sor elejét eléggé megrongálta az éppen a közepén keresztbe végighúzó ekevaskarolás. Az *IGAZ* *i* betűjét is keresztül metszi egy keskenyebb karolás, mégpedig *x*-é alakítva át azt, ámde ez a rész az említett rongálások ellenére is határozottan olvasható. Azután még jön egy csonka *Z* (?), majd nagyobb üres tér után csonka *A*(?), teljes *k*, végül egész elmosódottan talán *Cs(?O?)M* betűk. Itt már igazán semmi bizonyosat nem mondhatni, csupán találgatásokra vagyunk utalva. Lehet, hogy a felirat utolsó szava folytatódott tovább *ZAKOS* alakban, t. i. »az Isten igazságos«. A sor végén levő *M* ekkor, mint értelemnélküli, elesne. Ha azonban a harmadik sor alább következő olvasása helyes, ak-

³ V. ö. pl. Simai Ödön (*Magyar Nyelv*, 6—1910. évf. 123. l.): »a *cs* hangunk betűi is azon jelöléseink közé tartoznak, amelyek legkésőbb nyertek végleges alakot. Kazinczy 1793- és 1794-ben már *cs*-t ír alkalmasint Kalmár György és Dugonics nyomán, mert Rajnis, Révai a régiebb nyelvben gyakoribb *ts* jellel élnek«.

⁴ *Magyar Nyelv*, 14—1918. évf. 199. l.

^{4/a} SzO. II. köt. 200. l.; V. köt. 304. l.

kor ezt a nagyon kopott, de a helyszínen mégiscsak M-nek olvasott jegyet inkább M(eg)- esetleg És(?) -nek kellene olvasnunk.

4. A harmadik sor első betűje esetleg egy E alsó része. Ha helyes ez a kiegészítés, akkor az első hét jegyet EGY AZ KI-nek olvashatjuk. Mivel azonban megelőzőleg homályosan még látszik két betű: E(?)G(?), nem lehetetlen, hogy az előbb legelsőnek mondott betű nem E alsó része, hanem y felső része s így tulajdonképpen ez már a sor harmadik betűje s az egészen elhomályosult első két betű szintén szorosan beletartozik a feliratba. Ez az eltérés, a felirat értelmét illetőleg, egyébként teljesen lényegtelen, mert ha ezeket is hozzávesszük, azaz EGYGY AZ KI-nek olvassuk a feliratot, értelme cseppet sem változik. A következő betűből majdnem semmi nem látszik. Mégis, tekintettel az utána levő határozott Z-re, nagyon valószínűnek tartom, hogy a fennmaradt kis részecske egy A közbelső szegletes átlója s így az azutáni Z betűvel AZ-nak olvasandó, bár nem lehetetlen az sem, hogy az említett nagyon elromlott betűrész egy E-ből maradt fenn, azaz a két betű EZ-nek olvasandó. Ha pedig a most következő két, csak kissé eltérő, de valószínűleg azonos S betű egyikéről azt hisszük, hogy felesleges és csupán tévedésből karcolták be, akkor a közvetlenül következő három jegyet értelmes szó gyanánt olvashatjuk ki: SYRT.

Ez az olvasás értelmes olvasat, ámde nem feltétlenül bizonyos, mert másképpen is olvashatjuk. A következő lehetőség a feliratban több javítást követel ugyan, azonban ennek ellenére — az alább majd részletezendő okok miatt — talán mégis csak valószínűbb. Arra is gondolhatunk t. i., hogy a most említett két SS közül az első nem egyéb, mint egy elrontott T, a második vagy ugyanolyan, vagy pedig teljesen feleslegesen bekarcolt betű A legutolsó végül egy A-nak a baloldali fele. A szövegjavítás után — amelyet egyébként Herepei János is valószínűbbnek tart, mint az előbbi — a 3. sor végét a következőképpen olvashatjuk: AZ KI EZT <S> YRTA.

A 3. sor végén látszó fél A után még négy betű nyomát vélem felismerhetni: ZSPS. Ámde az utóbbiak — a feliratnak a rajzban fel nem tüntetett többi, elmosódott részéhez hasonlóan — szintén annyira bizonytalan vonalúak és inkább csak képzeleti olvasásuak, hogy legfennebb csak annak megállapítására használhatjuk fel őket, hogy ott legalább még négy betű volt. A felirat értelmét és az elmosódott betűk számát tekintve, lehet, hogy ezek a vonalak LÁTJA vagy ehhez hasonló 4—5, esetleg 6 betűs szóból maradtak fenn. Hangsúlyozom azonban, hogy ez cseppet sem biztos, csupán az említett teljesen értelmetlen betűcsoportnál értelmesebb és ezért elfogadhatóbbnak látszó megoldásként említem fel.

5. Feliratunk eredetileg tehát vagy

- a) M(artinus?) Cs(űr)? vagy [ismeretlen vezetéknév] MOZ(es)
 Az Isten IGAZ[ZAKOS? = SÁGOS?] M(eg? és ?)
 EGYGY(?) AZ KI AZ (?EZ?) S <S> YRT (=sirt) [LÁTJA
 esetleg BÁNTJA ?] [...] szövegű volt, vagy pedig
- b) MOZ(es) [esetleg a könyv, rész és vers megjelölése]
 Az Isten IGAZ[ZAKOS? = SÁGOS?] M(eg? és ?)

EGyGy (?) AZ KI EZTT (? vagy EZT <S>) YRTA (S LÁTJA?) [...]. szöveggel véssé lehetett.

Mindkét olvasat értelmes, azaz elfogadható. Ismételten hangsúlyozom azonban, hogy csak egy részének olvasása biztos. A zárójelekbe foglalt részek olvasása az illető helyek kopottsága következtében nem bizonyos és inkább csupán a határozottan olvasható részekre s értelmükre támaszkodó kiegészítés. Megtörténhetik tehát, hogy valakinek ezeknél találóbb ötlet, helyesebb kiegészítés is jut eszébe.

6. Mind a két megfejtés igazolja Balázs és Nyíró véleményét, hogy a felirat vallásos vonatkozású. Az első része, mint említettem, egyenesen szentírásbeli idézetnek látszik. Közvetlenül teljesen ugyanebben az alakban azonban nem találjuk meg ottan, csak külön-külön, mint *egy* és mint *igaz* Istent.⁵ Nem beszélhetünk tehát arról, hogy szóról-szóra a szentírásból vett mondást karcoltak be ebbe a szikladarabba, de az említett jelzők mindenesetre bizonyos vallásos ismeretekkel rendelkező emberre vallanak, sőt az Isten egységének hangsúlyozása talán még arra is reámutat, hogy e felirat bekarolója unitárius vallású volt.

Az első olvasású szöveg soraiból arra kell következtetnünk, hogy a felirat tulajdonképpen sírkőfelirat. Az igaz ugyan, hogy a régebbi sírkövek gyakran, sőt nem egyszer ugyanaz a sírkőfelirat is, ismételten emlegeti az Istent, az Urat,⁶ de mégis nem így: nem ebben az alakban és nem ilyen kapcsolatban. Ez a kapcsolat szokatlan, én legalább most nem tudok reá példát idézni. De ebből a szokatlan voltából még nem következik, hogy ne lehetne sírkő. A kolozsvári temetőből közöltek, mint általában a nagyobb városok temetőiben található sírfeliratok, mind bizonyos megszokott, a megszokás szentesítette kaptafák szerint készültek, míg ezzel szemben a falusi sírfeliratok, főleg a nem is a lelkész vagy tanító, hanem közvetlenül a nép fiai készítette sírfeliratok bizony gyakran eltérnek a városi kaptafaktól, erősen reányomják maguk tősgyökeres és nem egyszer természetes eszükjárása bélyegét, amelyekben egyébként igen sokszor jóízű humor,⁷ sőt együgyűség⁸ is megnyilvánul. Az olvasó bizony nem egyszer szívesen és jóízűen kacagna rajtuk, ámde a temető komolysága miatt csak csendes mosollyal éri be. Meggondolva ezeket, cseppet sem lephet meg, ha olyan is akadt, aki a szokottól eltérően egyenesen istenes mondást, szentírásbeli idézetet karcolt fel bevezetésül és aki Leonidas király és spártai hős társai sírfeliratának, illetve valamelyik egészen késői utánzatának (mint pl. Dénes Gergelyné, Török Borbála sírfeliratán: »Aki mellettem jársz,

⁵ Maklári Pap József: *Bibliai egyezményes szótár*. (Pest, 1855.), 209., 213. l.

⁶ L. pl. Kohn Hillel és Zsákó Gyula: *A kolozsvári házsongárdi temető sírkövei 1700-ig*. (*Erdélyi Múzeum*. 26—1911. évf. 284—303., 331—340. l.

⁷ V. ö. Harmath Lujza igen találó jellemzését: *Erdély*. 15—1906. évf. 42—46. l.

⁸ A zalatnai református temetői sírkövön pl.: „Itt nyugszik a véletlenül elhalt Torozskai András...“ Az elhunyt t. i. az almási országút készítésénél volt munkás és az egyik útbaeső szikla robbantásakor nem futott el elég gyorsan, mikoris az egyik repeszdarab szerencsétlenül éppen fején találta s agyonütötte. *Véletlen* volt, az igaz, ámde a fenti fogalmazásban mégis túltermészetes, mondhatni együgyű.

olvasd írásomat, | Mely szomorún hagyom el az én társamat...,⁹⁾ mintájára szólítja meg, figyelmezteti az olvasót, illetve a nézőt a hely jelentőségére.

Abban az esetben azonban, ha a *b)* alatti olvasás a helyes, akkor a felirat sírkőfelirat-volta önmagától elesik. A vallásos idézet kissé szokatlan ugyan egy egyszerűbb ember sírkövén, de azért még nem ellenezné kövünk sírkő voltát. Más ellenzi ezt. Az, hogy alakja nem megszokott sírkő-alak és hogy a kő igazában alig félkilométerre van a temetőtől, olyan kis távolságra tehát, amely egyáltalán nem indokol meg egy itteni temetést. Az utóbbi körülmények tehát ellenzik a sírfeliratkénti értelmezést, ámde mégsem annyira perdöntő erejűek,¹⁰⁾ hogy alapjukon feltétlen biztossággal megtagadhatnók kövünk sírkő voltát, noha viszont kétségtelen, hogy mégis csak inkább a *b)* alatti olvasásváltozat helyessége mellett érvelnek. Így egy egyszerű vallásos jellegű sziklakarcolatnak kell tekintelnünk, amelynek a reánk nézve legbecesebb, a bekarcoló nevét, a bekarcolás idejét tartalmazó része ma már nem olvasható ki.

7. A feliratról egészen jogosan gondolhatjuk azt, hogy nem pap és nem tanító, hanem egy nem teljesen, csak bizonyos fokig iskolázott egyszerű falusi ember műve. A feliratban ugyanis vegyesen nagy és kis betűk is vannak. Egyetlen magasabb tanultságú lelkész vagy tanító sem keverhette így össze. Vagy mind nagy, vagy mind kis betűket írt volna, illetve a helyesírási szabályoknak megfelelően változtatta volna a nagy és kis betűk használatát. Így ugyanannak a szónak felét nagy betűvel, másik felét kis betűvel, csak egyszerűbb ember írhatta, ki megtanulta a betűk alakjait, de alkalmazásukat, a helyesírást már nem. Sőt igazában még a betűk alakjait sem tanulta meg teljesen, mert pl. az Isten szóban sokkal könnyebben kikarcolható egyenes E, N betűk helyett a görbülése következtében fáradtságosabban mélyíthető *e-t*, *n-t* karcolt be. Az A háromszor fordul elő szövegében, de mind a háromszor másképpen: 1. felül hegybe fűt, összekötő szára vízszintes, 2. összekötő szára egyenes, de felül ivelt, 3. felül hegyben végződik, de összekötő szára szegletben törik meg. Bekarcolójuk agyában, kezében nem rögzödtek meg az egyes betűknek a különféle esetekben alkalmazandó alakjai, sőt még ugyanannak a betűnek az alakjában sem volt teljesen bizonyos.

A felirat betűi cseppet sem szabályosak. Éppen ezért: kezdetlegességük miatt nem használhatjuk a betűalakokat a felirat korának megállapítására. Sajnos, senki sem gyűjtötte össze hű másolatokban a Székelyföld

⁹⁾ Erdély. 15—1906. évf. 45. l.

¹⁰⁾ Falun, t. i. igen gyakran megtörténik, hogy a szerencsétlenségek áldozatait (felfordult székér, villámcsapás, stb.: erőszakos halállal elhúnytak tetemét) — ha a szerencsétlenség a falú belterületén kívül történt — a gyászos esemény színhelyén hantolják el. Minthogy pedig kövünk környékén ma is több szikladarab hever a szántóföldön, egészen könnyen megtörténhetett, hogy egy vagyontalan család az ottan a helyszínén talált szikladarabba karcoltatta be az esemény emlékét, hogy legalább így megörökítsék.

régi magyar sírfeliratait.¹¹ Még kevésbé kísérelték meg kiadásukat. Nincs tehát összehasonlításra alkalmas székelyföldi betűalakváltozat anyagunk, aminek segítségével meghatározhatnók feliratunk készítési idejét. A Székelyföldről ugyan elég messze esik Kolozsvár meg Kalotaszeg, ámde mivel *Herepei János* hű másolatokban összegyűjtötte az utóbbiak összes régi sírfeliratait¹² és a teljes gyűjtéséből levonható tanulságok mégis nyújtanak annyira szilárd támasztékot, hogy alapjukon bizonyos fenntartással bár, de székelyföldi emléket is megítélhessünk, a következőkben röviden összefoglaljuk a feliratunkat illetőleg felhasználható sajátságait.

Nagy és kis betűk együttes használata. Kolozsvár. Keömíves Benedek († 1626. II. 10.) egyik hozzátartozójának, valószínűleg egyik előbb elhalt gyermekének a sírkövén van egy kis *e* a nagy álló betűk között. Az 1693. I. 2-án elhunyt sárospataki Pataki István kolozsvári református teológiai professzor sírkövén az álló nagy betűk mellett több dűltírású is akad. Egy, a XVII. század végén meghalt ismeretlen nevű hajadon sírja feliratában a kis *e* kétszer fordul elő. Egyik 1702-ben elhunyt nem ismert nevű özvegyasszony sírkövén több dűlt kis betű van. Az 1710-i pestisben elhunyt Stenczel Ferenc és négy leánya sírkövén szintén vegyesen vannak a nagy álló s kis dűltírású betűk. Az 1716-ban meghalt borosjenei Jenei Anna, bogdányi Sajgó Mihály máramarosszigeti ref. pap özvegyének sírfeliratát majdnem tisztán kis álló betűkkel vésték. Az 1720-ban elhalt Dimián Pál orvos, kolozsvári unitárius kollégiumi rektor és plebanus sírfelirata nagy dűltírású betűkkel vésődött és ettől kezdve ez a szokás már sokkal gyakoribb.— *Gyalúban* és *Szucságon* a XVII—XVIII. században csakis mind álló nagy betűket faragtak. — *Vista.* Egyedül Zilahi Gy. András pap, felesége Csoma Anna s leányuk Rebeka 1760-i sírkövén találunk egyes kis álló betűket. *Közülük az n a mienkkel tökéletesen egyező alakú.* — *Mákó.* Kocsis István 1730-i sírkövén szintén több álló kis betű van, amelyek közül az *n a mienkkel teljesen azonos alakú.* — *Győróvásárhely.* Kaló András 1762-i sírkövén a nagy álló betűk között kis betű is van. Kalo András ifjú legény 1788-i sírfeliratában ugyanannak a betűnek nagy és kis alakja is előfordul. — *Bánffyhungad.* Szabó Péternek és magzatainak 1702-i sírkövén vegyesen vannak álló nagy betűk és dűlt kis betűk. Kasos Márton 1738-i sírkövén több álló kis betű látható, közöttük az *n a mienkkel teljesen egyező alakú.* Nemzetes Makfalvi István uram kisdedeinek az 1748-i, meg id. Szóts András uram 1794-i sírkövén szintén több kis betű van.

¹¹ Dr. Kovács István a tászoktetői sziklakarcolatokról közölt néhány nagy, álló latin betűalakot, amelyek közül az A ugyanolyan megtört keresztvonalú, mint a 3. sor A-ja (*Dolgozatok—Travaux.* 5—1914. évf. 236. l. 4. k., 247. l. 16. k. 1—6. á. és 246—249. l.), Ott eskis ilyen A van és mind faragott monogramokban. A betűk alakjait azonban nem tartotta elég jellegzeteseknek ahhoz, hogy biztosan következtethessen korukra, mert — amint részletesen kifejtette — a tászoktetői betűk alakjai nagyon hosszú időszakon át fordulnak elő. A csíkszentdomokosi Irottkövön is megtaláljuk a megtört keresztvonalú A-t (Ferenczi Sándor: *Erdély.* 34—1937. évf. 104. l. 2. kép).

¹² Ez úton is hálásan köszönöm, hogy megengedte áttanulmányoznom igen értékes anyagát.

A cs használata. *Mákó*. Kocsis István és fia Gáspár 1703-i sírkövén.¹³

Az A használata. *Vista*. Mátyás Márton és István 1802-i síremlékén kizárólag ez. — *Mákó*. Finta Tamás tizedmagával 1710-i síremlékén. Kocsis István 1730-i síremlékén vegyesen A és A. — *Inaktelke*. Kalo Kata, Anna s János 1766-i, Nagy István 1791-i, ifj. Nagy Istvánné, Takács Kata 1797-i síremlékein. — *Egeres*. M. D. Mihájé 1766-i s Csohot Dániel 1794-i síremlékén. — *Bánffyhungad*. Nemzetes Makfalvi István uram kisdedei s Illána János hites társa, bikali Kupa Erzsébet sírkövén egyedül ezt használták. Az utóbbin azzal a változattal, hogy a baloldali keresztvonalka nem végződik a függőleges szárnál, hanem kissé tovább megy, majd lefelé görbül.

A felsorolt adatok alapján sem tudjuk szabatos évszámmal megjelölni feliratunk bekarcolásának idejét, mert a nagy és kis betűk a XVI. század elejétől kezdve ismételtelen és együttesen is előfordulnak a feliratokon; a középkori barátírásból fennmaradt n és A betűalakok szintén a XVI. század elejétől kezdve, ha néha ritkábban is, de mondhatni háromszáz éven át szakadatlanul megvannak. Tekintettel azonban arra, hogy a károltaszegei, tehát falusi sírköveken ez az n alak 1730—1760 között, az A 1710—1802 között, a cs 1703-ban található meg, a nagy és kis betűk vegyes használata pedig a most említett időhatárokon belül is mondhatni szabályszerűen megvan, ezt az időt, a XVIII. századot, mondhatjuk a legnagyobb valószínűséggel annak a időnek, amikor feliratunkat bekarcolták.

9. Nem tartom hamisítványnak a feliratot. A betűk mélyedései oly vastagon bepatinásodtak már, hogy nyugodtan elvethetjük ezt a feltevést és valódinak fogadhatjuk el a feliratot. Semmi olyan körülmény sincs, ami végül arra a gyanúra szolgáltatna okot, hogy akár pénzszerzési vágyból, akár a tanult emberek megtréfálása végett készült volna. Nem. Egyszerű falusi ember karcolgatta ki ezeket jó másfélszázaddal ezelőtt és a maga csekély írástudásával igyekezett megörökíteni valamelyik rokona, jó barátja szerencsétlenségét vagy a szívét-lelkét betöltő istenes gondolatokat.

10. Megbeszéléseinkben egyáltalán nem említettük a rovásírásos jegyek kérdését. Erre amúgy is önmagától adódott a felelet: *minthogy a nem rongált részek határozottan olvasható írásjegyei értelmes, de latin betűs szöveget nyújtanak, a felirat nem rovásírásbeli jegyekkel írt felirat*. Teljesen komolytalan, sőt a leghatározottabban tudománytalan volna, ha a rongált részek egyes jegyei alapján — amelyek bizonyos mértékig valóban emlékeztetnek rovásjegyekre — rovásírásos szöveget akarnánk kimagyarázni. Nem. Effélét még csak megkísérelnünk sem szabad.

*

Semmiképpen sem fogadhatjuk el tehát a felirat „székely rovásírásos” voltát. Ez a nemleges eredmény azonban ne vegye el se Balázs Alajos, se Nyírő József, se más érdeklődők kedvét. Sőt ellenkezőleg még fokozottab-

¹³ Kohn—Zsakó (*Erd. Múz.* 28—1911. évf. 297. 1.) egyszer Csanádi alakban közlik az 1636-ban elhunyt Csanádi Pál nevét, ámde tévesen, mert az első feliratos mezőben TSANÁDI-nak, a másodikban CHIANADI-nak vésték.

ban igyekezzenek arra, hogy ismerőseik, kiránduló társaságaik révén minél több ehhez hasonló sziklakarcolatot gyűjthessünk össze. Dr. Kovács István ugyanis 1914-ben a szintén székely rovásírásos emlékeknek elhíresztelt társzoktetői sziklakarcolatokat ismertette,¹⁴ a rendkívül mélyen szántó tanulmányának módszeres elemzéseiben több igen értékes kérdést vetett fel, ámde összehasonlító anyag hiányában nem oldhatta meg egyiket sem. Az általa felvetett és nem kis jelentőségű kérdések megoldásával még ma is adós a szakirodalom és csakis akkor fogjuk megoldhatni azokat, ha a székelység lakta területeken — úgy látszik — nem ritka sziklakarcolatokat mind össze fogjuk gyűjteni.¹⁵

Ferenzi Sándor.

¹⁴ *Dolgozatok—Travaux.* 5—1914. évf. 229—265. l.

¹⁵ Nyirő József az említett cikkében — igen helyesen — megemlékezett a székelyföldi „rovásos“ kövek szerepéről, összegyűjtésük érdemes voltáról, szükségességéről is. Én az *Erdély* 31—1934. évf. 40—42. l-n írtam — a lehetőségekhez szabott részletességgel — a sziklakarcolatok gyűjtésének jelentőségéről és mikéntjéről. — Balázs Alajos úr kérésemre volt szíves utánanézni, hogy az alsó- s felsősófalvi, korondi anyakönyvek segítségével nem állapíthatjuk-e meg a 2. szakaszban említett lehetőséget: a családnevet, esetleg magát a személyt is? A szedés javítása közben érkezett válasza szerint azonban Alsósófalván 1850 előttről egyáltalán nincsen anyakönyv, ámde a Cseke név igen gyakori, mint Felsősófalván is, ahol az 1789-ben kezdődő anyakönyvekben állandóan szerepel. Korondon végül 1764—1839. között Csonka, Csuka, Csorba, Csergő, Csíki, Csopei és kezdőbetűs családnevek vannak. Ennyi adat azonban nem elég ahhoz, hogy a név kérdését tisztázhassuk.

A magyar helyesírás napi kérdései.

Mennyi harc és háború volt már minálunk a helyesírás némely kérdése miatt, pedig ha jól meggondolja az ember, igazán kár volt a sok papír- és tintapazarlásért, még nagyobb kár a sok elvesztegetett időért és munkáért, melyet a kérdések megvitatása fölemésztett. Az írás, a gondolatok megragadása, megörökítése, mintegy elraktározása, nagyszerű föltalálása az embernek, a művelődésnek egyetlen más eszköze sem fogható hozzá, mellette a helyesírás jelentősége egészen összezsugorodik, hiszen a legragyogóbb, legfönségesebb gondolatok megférnek a legkezdetlegesebb helyesírással, és megfordítva.

Mi az oka mégis annak, hogy a helyesírás nemcsak nálunk, hanem másutt is olyan sokszor foglalkoztatja az írással, a nyelvtudománnyal foglalkozókat és az oktatókat meg az oktatás föhatóságait is? Mi az oka annak, hogy jelentőségénél jóval nagyobb fontosságot tulajdonítanak neki, hogy az írás kisebb-nagyobb fokából messzemenő következtetéseket vonnak le az emberek? Mi az oka annak, hogy felettes hatóságok, tudományos testületek, de egyesek is olyan nehezen szánják el magukat, hogy a helyesírás szabályain a nyelvfejlődés vagy az észszerűség követelte változtatásokat végrehajtsák és törvénybe iktassák?

Az első kérdésre a következőképen lehet felelni. A följegyzés szabatoságára való törekvés irányát előbb két, majd három tényező szabta meg, nevezetesen a kiejtés, a szóelemzés és a hagyomány. Ez a három tényező időnként komoly tudományos vitát idézett elő, egyesek az egyik, mások a másik tényezőnek akartak nagyobb befolyást biztosítani a helyesírásban; mind a kettőt, vagy épen mind a hármat egyformán szolgálni és kielégíteni természetesen nem lehet, itt csak megalkuvás és megegyezés érhető el. Ezek a viták, melyek a helyesírás érdekében indultak meg, de voltaképen a nyelvtudomány más, fontosabb kérdéseinek tisztázására vezettek, azt a látszatot keltették, mintha a helyesírás volna a legfontosabb kérdés. Innen van meg nem érdemelt becsülete.

Ezzel tulajdonképen a második kérdésre is megfeleltünk. Ha a helyesírás dolga ilyen fontos, hogy komoly emberek esztendőkön át képesek róla vitázni, akkor nem csoda, hogy iskolázott emberről alig mondhattak elítélőbbet, mint azt, hogy még helyesen írni sem tud; és nem csoda az sem, hogy a magyar érettségi vizsgálatokon olyan szigorúan bírálták el a helyesírási vétségeket. Csak a nőknek bocsátották meg annak idejében a bájos helyesírási hibákat, sőt a hibátlanul író nő a *kékharisnya* gyanújába keveredett.

Legkönnyebb megfelelni a harmadik kérdésre. A régihez, hagyományozhoz, megszokotthoz való ragaszkodás az oka annak, hogy bármily ész- és időszerű változtatás ezer akadályba ütközik.

Helyesírási hiba és hiba között természetesen van különbség; vannak súlyosak, kevésbé súlyosak és vannak olyan könnyűek is, melyeket még a szigorú szabályzat sem tekint egészen annak, vagy legalább is megbocsát, ha t. i. az írásmódot egyes nyelvjárások kiejtése igazolja. Ép így különbség van szabály és szabály között is. Egyesek emberi számítás szerint örökéletűek, mások ellenben a mindenkori nyelvfejlődés függvényei. Ezek azok a szabályok, melyek időnként módosításra szorulnak; ezekhez ragaszkodni egy bizonyos időn túl nem tanácsos, mert különben könnyen rés, sőt szakadék támad az élőbeszéd és képe, az írás között, mire kézzelfogható és tanulmányos példát nyújt a francia, még inkább az angol nyelv és helyesírás.

Még nem ment egészen feledésbe az a hosszú hadakozás, mely ma is érvényben lévő helyesírásunkat megelőzte, s amely azt eredményezte, hogy jóskokáig, pontosan 1903-tól 1922-ig, két *hivatalos* helyesírásunk volt, egy akadémiai és egy iskolai. Ennek a különös állapotnak bizonyítványok voltak pillanatnyilag káros következményei, de volt egy hasznos is. Az t. i., hogy az új nemzedék, melyet az új helyesírás még az iskolában ért, megtanulta és megszokta az újat, általuk megismerte a régi nemzedék is és valamennyire hozzátörődött, úgy hogy 1922-ben az új akadémiai helyesírás életbeléptetése semmi ellenkezéssel és nehézséggel sem járt, jóformán csak meglévő gyakorlatot törvényesített, szentesített. Azt hiszem, hogy az iskolai helyesírás előkészítő munkája nélkül még várhattunk volna egyideig a módosításra.

Azóta újabb 15 év telt el, egy fél emberöltő, nem nagy idő egy nyelv életében, még a helyesírás történetében sem, de amint vannak évek az ember életében, melyeket vagy az élmények sokasága és alakító ereje miatt, vagy életerőt fogyasztó csapások miatt kétszeresen lehet számítani, ép úgy vannak a nemzetek életében is korok, melyeket nem lehet pusztán az évek számával mérni. Ilyennek ítélem a mi korunkat is, és a mai időt megérettnek arra, hogy helyesírási szabályainkat ismét átnézzük, egyszerűsítsük és következetesebbé tegyük. Olyan gyökeres újításra, mint 1922-ben, valószínűleg nem lesz szükség.

A helyesírás egyszerűsítésére ma nagy szükség volna, különösen nálunk és különösen iskolai szempontból, mert a tanítandó idegen nyelvek szaporodásával fokozatosan nehezebbé válik a magyar helyesírás megtanítása, kifogástalan elsajátítása. Nem is lehet csodálni, ha a román, francia, latin, német és görög nyelvet és helyesírást tanuló gyermekifjú megzavarodik a sok és sokféle szabály között; még szerencse, hogy csak a némethez és göröghöz kell új betűsort megtanulni, szerencse, hogy a román nyelv már nem a cirillbetűket használja. Azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a magyar nyelv tanítására ma kevesebb óra áll rendelkezésre, másrészt a tanulók sem mutatnak akkora buzgalmat a magyar nyelvi és irodalmi tárgyak tanulásában, mert az érettségi vizsgálaton nincs rájuk szükségük.

Az egyszerűsítés szükségét mesterségüknél fogva elsősorban a tanítók, tanárok látják be; ők vesződnek azzal, hogy tanítványaiknak a helyesírás útvesztőjében útmutatói legyenek. És nem volna szabad kicsinyelnünk ezt a kérdést, hiszen egy-két esztendő, mondjuk egy-két évtized és átadjuk he-

lyünket minden téren azoknak a korosztályoknak, amelyek már háború utáni iskoláinkban a háború utáni nehézségek között tanultak meg írni. Azokra a magyar ifjakra (20 év elmúltával akár magyar férfiakat is mondhatnánk), akik nem magyar iskolában végezték tanulmányaikat, nem is gondoltam eddig, pedig számuk elég tekintélyes; ha másért nem, őreztük is a lehető legnagyobb egyszerűségre, kivétel nélküli szabályok alkotására kellene törekednünk, hogy az ilyenek is minél könnyebben megtanulhassák.

Ezeknek előrebocsátása után talán nem lesz áruulás az egységes magyar helyesírás ellen, ha egy-két helyesbítendőre rámutatok, hiszen céloim nem a nehezen elért egység megbolygatása, hanem épen ellenkezőleg, ennek az egységnek megerősítése és biztosítása, amit helyesírásunk könnyebb elsajátítása mozdít elő leghatásosabban, mert nem kényszeríti az embert, az írótt arra, hogy fittyet hányva a szabályzatnak maga-szabta törvényeket kövessen.

1. A *dz* és *dzs* hang. Törölném a magyar hangrendből és betűsorból a *dz* és *dzs* kettősmássalhangzókat, hiszen csak azért kerültek belé a sorba, hogy a *c* és *cs* lágy párjaként a mássalhangzók rendjét teljesebbé tegyék; nagyon ritkán fordulnak elő, szó elején egyáltalában nem, egy-két idegen eredetű szót kivéve (*dzsida*, *dzsín*, *dzsunka*). Éreztük külön elválasztási (szótagolási) és nyújtási (kettőzési) szabályokat kellett kitalálni, melyeket megtanulni igen, de megtartani nem lehet. Szerencse, hogy olyan ritkán kerülnek elő.

Mert mit mond a szabályzat? A 208. pont azt mondja, hogy a háromjegyű *dzs* is csak egy mássalhangzó, tehát elválasztáskor így kell írunk: *lán-dzsa*, *fin-dzsa*. A 215. pont ellenben úgy szól, hogy a *dz* összetett hangot elválasztáskor *d-z* elemeire bontjuk, így *mad-zag*, *ped-zi*, *lopód-zik*; pedig a 2. szakasz szerint (melyre a 208. pont utal is) a *dz* is csak egy hang volna.

Ugyanígy vagyunk a kettőzéssel is. A szabály az, hogy a kétjegyű mássalhangzóknak csak az első jegyét kettőztetjük, a *dz* ebben is kivétel, mert a 11. pont szerint a *dz*-t írásban nem kettőztetjük, minthogy rendszerint hosszú ejtéssel fordul elő. A megokolás legalább is különös (valóságos lucus a non lucendo), annál is inkább, mert ugyanott maga a szabályzat sorol föl rövid *dz*-t is (brindza, fogódzni). Ebben a pontban, később az 52-ikben példák vannak a kettőzött *dz*-re is a következő felszólító módú igealakokban: *edzzem*, *edzzed*, *edzvétek*, tehát az általános szabálytól eltérően nem az első, hanem a második betű megkettőztetésével. Mintegy magyarázatul az 52. pont végéhez oda van írva: *edz-j-em*, hogy tehát pótlónyújtással van dolgunk; de az *öccse* szóalakot is így magyarázzuk, mégis első betűjét kettőztetjük meg. Mindez azért van, mert érezzük, hogy a *dz* és *dzs* nem tartoznak hangsorunkba, nem egészen olyan kettőshangok, mint a *c* és *cs*. A *dzs* hosszan vagy kettőztetve nem fordul elő.

Ha teljesség kedvéért továbbra is meg akarjuk tartani ezt a két kettőshangot, akkor legalább annyit kellene sorsukon egyszerűsíteni, hogy *elválasztáskor* is, *kettőzéskor* is mindkettő úgy viselkedik, mintha két-két külön mássalhangzóból állana, tehát *bod-za*, *mad-zag*, de *lánd-za*, *find-za* is. Az, hogy a *dzs* előtt mássalhangzó van, a *dz* előtt ellenben magánhangzó, eb-

ben a kérdésben nem számít. Ezzel a kivétellel aztán a kettőzés dolga is meg van oldva, maradhatna az eddigi szabály, csupán azzal a különbséggel, hogy ahol a *dz* hosszan vagy kettősen hangzik, ott a *z*-t kétszer írjuk.

2. *Régi családnevek olvasása, szótagolása.* A 105. pontban azt olvassuk, hogy $ss = s$, tehát ha nagy ritkán sor végén elválasztásra kerül sor, így kell írunk: *Be-ssenyei, Lugo-ssy, Ko-ssuth*, pedig nem így szokták; továbbá ugyanott az van, hogy néha $ss = zs$, $ff = f$, $ew = ő$, pl. *Dessewffy* így olvasandó: *Dezsőfi*, elválasztani pedig így kellene: *De-ssew-ffy*, de még a szabályzatban is így szedték: *Des-sewffy*. A szabályzat szótagolás, elválasztás dolgában a régi családneveket nem emlegeti kivételeknek, tehát a hagyományból két jeggyel írt egyszerű hangokat egynek kell vennünk és nem szabad elválasztanunk. A szétválasztás helytelen kiejtésre csábít, ami elég gyakran hallható amúgy is.

Mind többen kezdik ugyanis elfelejteni ezeknek a betűcsoportoknak hangértékét és mind többen mondják ki rosszul ezeket a családneveket, sőt néha magának a családnak tagjai adnak példát a hibás kiejtésre. Egyik tanítványomnak hiában magyaráztam, hogy a *Dósa* családnevet *Dózsá*-nak kell kimondani, csökönyösen megmaradt emellett, hogy vannak ugyan *Dózsák*, ők azonban más család, ők *Dósák*. Nehezen tudom nozzászkoltatni tanítványaimat ahhoz, hogy *Jósika* nevét *Józsiká*-nak mondják; sokszor hallom a *Sigmond* nevet *s*-sel *Zsigmond* helyett; egyik ismerősöm még a hiányjelt is odateszi az 'S elé, mégis *s*-nek ejti. Nemrégiben a rádióban hallottam a *Zakál*- és *Neogrády*-nevet betűszerint kimondani. Ebben persze nem a szabályzat a hibás, legfeljebb azt tehetné meg, hogy nyomatékosabban mutatna rá a helyes kiejtésre.

3. *A névmás és névutó egybeírása.* A 117. pont azt mondja, hogy az *az*, ez mutatónévmást egybeírjuk a névutóval: *azalatt, ezalatt* stb., e mutatónévmásnak *z*-nélküli alakjait (*a, e*) ellenben nem: *a fölött, e mögött* stb. A szabályzat megokolása szerint azért nem, mert nem így ejtjük *afölött, emögött* stb., hanem *affölött, emmögött* stb. (A *dz* egyszerűsítését éppen azzal magyarázta a szabályzat 11. pontja, hogy legtöbbször amúgy is hosszan ejtjük.) — Még akkor sem volna okos dolog ilyen kivételt csinálni, ha ez a kétmássalhangzós kiejtés (*affölött, emmögött*) általános volna, de tudjuk, hogy nem az. Maga a szabályzat sem következetes ennek az elvnek érvényesítésében, mert példának okáért a vonatkozó névmásokat is sok helyütt ejtik így: *akki, ammi* stb., mégis egybeírjuk és egy mássalhangzóval (igaz, hogy hosszú harc árán). A kiejtés ellenére az egység kedvéért máskor is írunk egy mássalhangzót (egy, együtt, magasan, erősen). Az is különös, hogy az ilyen testes (névutós) határozókat mint *mindamellet, mindazonáltal, minekutána* egybe kell írunk, de *e helyett, a miatt* és hasonlókat kettőbe. Ezek között *mindamellet* a legérdekesebb, mert egybeírjuk, holott ha csak a második részére van szükségünk (*a mellett*), kettőbe kell írunk.

Idetartozik a névmással nyomósított határozóragok és névutók egybe- és különírása is. A 150. pont azt mondja, hogy egybeírjuk a személyragos határozóragokat a névmással: *énbennem, teneked* stb., de valamint a főnévvel nem írjuk egybe a névutót, úgy a névmással sem: *én miattam, te általad* stb. Ez így magában véve természetesnek és következetesnek látszik, de a

187. pontban egybeírva találjuk a fõnt már említett *azalatt, ezalatt* stb. szõkat, a 188. pontban a szintén említett *mindamellet, mindazonáltal, minékutána* szõkat, pedig ezeknek is névutó a második, névmás az elsõ tagja. Sõt a 186. pont egyenesen azt állapítja meg, hogy *a névutót a fõnévvel vagy névmással egybeírjuk* az igen gyakran használt határozókban és kötõszõkban. Ennek a mondatnak ki nem emelt második része csak kevésbé enyhíti azt az ellentmondást, mely közte és a 150. pont imént idézett megállapítása közt van (de valamint a fõnévvel nem írjuk egybe a névutót, úgy a névmással sem). Ha *napközben, éjjeltájban* stb. szõkat (a 186. pont szerint) egybe kell írni, legalább olyan joggal egybeírandók az *énmiattam*-félék is, mert legalább olyan gyakran fordulnak elõ, mint amazok. Az a furcsa helyzet áll elõ, hogy *énértem* egybe-, *énmiattam* pedig kettõbe írandó, holott jelentésben alig van köztük különbség. Mondhatjuk ugyan, hogy az egyik személyragos határozórag, a másik személyragos névutó, de mondattani szempontból mind a kettõ határozó. Nem tudjuk, hová sorozzuk és hogyan írjuk ezeket: *én belõlem, te reád, mi rajtunk* vagy: *énbelõlem, tereád, mi-rajtunk*, mert *belõl, reá* és *rajta* nem rag, nem is névutó.

4. *Különírás — egybeírás.* Kisebb jelentõségû esetek a következõk. A 119. pont szerint két szõba írjuk ezeket a címeket: *õ felsége, õ nagysága* stb., pedig nagyon együvé kívánkoznak, erõsen összeolvadtak, eredeti jelentésük annyira elhomályosult, hogy kimondásukkor senki sem gondol rájuk, igazán csak az erõszak tartja õket egymástól távol, mert az egybeírásnak minden feltételével rendelkeznek. Olyan birtokos összetételek ezek mint *vásárjia, városháza* és társai, már pedig ezeket egybeírjuk.

Hasonlóképen egybe kellene írunk az ilyen jelzõs határozókat is, mint *szépcsendesen, nagynehezen, jóerõsen*, melyeket a 179. pont két szõba rendel; hiszen sokkal kevésbé összetartozókat a szabályzat is egybeírat, pl. *mindennap, néhanapján* (188. pont).

Vagy miért írjuk egybe: *fakard* (fából való kard), *aranyhaj* (arany színû haj), de kettõbe *papír kosár* (papirból való kosár), *arany bárány* (aranygyapjas bárány)? — A 175. és 176. pont így szabja meg, pedig mindeniket egybe kellene írunk. Az a fejtegetés, hogy *papirkosár* egybeírva papirosnak való kosarat jelent, *papír kosár* (két szõba írva) papirosból való kosarat, kissé erõltetett, nehéz is megjegyezni, ami nem is csoda, mert ha *fakard, faláda* (egybeírva) azt teszi, hogy fából való kard és fából való láda, természetes, hogy *papirkosár* (egybeírva) szintén papirból való kosarat jelentsen, de jelenthet emellett papirnak való kosarat is, mert a mondat vagy más körülmények mindig el fogják árulni, hogy mirõl van voltaképen szó.

Az *-û -ű* képzõs összetett melléknevek közül csak a rövidebbeket és használtabbakat írjuk egy szõba (181., 182. pont), ez helyes is, mert 6--7-szótagú szavak már nehezebben olvashatók ki, de a kötõjelet gyakrabban használhatnók kisegítõül. Kötõjellel írhatnók például azokat a mellékneveket, melyeknek elsõ tagja számjegy, könnyen olvashatók és a szám nem lógna magában: *16-lóerejű* kocsi, *9-ágú* korona, *12-fejű* sárkány. Ugyanígy kellene eljárunk az *-s, -i* és *-nyi* képzõsökkel is (183, 184, 185. pont): *7-hónapos* gyermek, *16-esztendõs* kislány, *2000-éves* emlék (így is: hét-hónapos, tizenhat-esztendõs, kétezer-éves); *30-évi* idõköz, *10-hónapi* tapasztalat,

10-annyi kiadás, 50-méternyi távolság, 15-foknyi eltérés. Ha egybeírandó *félórányira*, *negyedkilónyi*, bátran egybeírhatjuk ezeket is: *kétujnyi*, *háromórányi*, *tízannyi*, vagy legalább is így: *két-ujnyi* stb.

5. *Utcák, helységek neve, földrajzi nevek.* Kelleténél több gondot okoz sokaknak az utcanévek írása. Könnyű és egyszerű volna, ha mindig csak családnév szolgálna alapul, ezt kötőjellel kapcsoljuk az út, tér szóhoz: *Andrássy-út*, *Podmaniczky-utca*, *Petőfi-tér* (mint *Zrinyi-sor*, *Hímfy-versszak*, *Ady-vers*). A zavar ott kezdődik, amikor család- és személynév (keresztnév), sőt újabban rang- és hivatásnév is szolgál névadóul. Az akadémia ilyen esetekben azt rendeli, hogy a személynév után kötőjelet tegyünk: *Arany János-utca*, *Ferenc József-csúcs* (201, 204, pont), így azonban kissé különös képe támad az írásnak. Jobb volna — ha már nem szüntetjük meg az effajta neveket — az út, utca, tér szót minden jel nélkül utána írni a személynévnek, ahogyan a régi, 1903-as iskolai helyesírás is javasolta volt, hiszen így írjuk az intézmények nevét is: *Berzsenyi Dániel reálgymnázium*, *Mária Terézia kaszárnya* stb.

A községek és városok nevét a 199. pont szerint *mind* egybeírjuk, de a 200-ik szerint az összetett külföldi földrajzi neveket (a városokét is) kötőjellel kapcsoljuk össze. Így aztán egybeírjuk *Szépkenyerűszentmárton*, *Óraljaboldogfalva* nevét, de kötőjellel *Szent-Pétervár-ét*; egybeírjuk *Sátoraljaújhely*, de kötőjellel *Bécs-Újhely* nevét. Helyesebb volna mindeniket egybeírni, mert a magyar nevek egybeírását már megszoktuk.

Azt a következtetlenséget is meg kellene szüntetni, hogy a *Keleti-tenger*, *Vörös-tenger*, *Fekete-tenger* nevét kis *t*-vel írjuk, de nagy *Ó*-val a *Csendes-Óceán*ét. (226. pont). Erre csak akkor volna ok, ha az *óceán* szó tulajdonnév volna (mint pl. Észak-Amerika, Közép-Európa).

6. *Idegen személynévek, külföldi városnevek írása.* A szabályzat 129. pontja azt mondja, hogy „a külföldi tulajdonneveket rendszeresen a magyar szokás szerint a keresztnév hátratételével írjuk, még akkor is, ha a keresztnevet, mint nálunk nem dívót, nem fordíthatjuk is le.“ Az akadémiának ezt a rendelkezését ma már bátran írott malasztnak lehet tekinteni, szinte senki sem veszi számba, ebben a tekintetben tökéletes egyetértés uralkodik írók, fordítók, újságok és kiadók között. Az a néhány jámbor, aki donquijote-i szélmalomharcot folytat a magyar nyelv e sajátságának megtartása érdekében, igazán nem számít. Ha az egész világ fordítva mondja, írja, mint a magyar, természetes, hogy csak amaz lehet a helyes, mondják az emberek. Mélyen elszomorító, sőt megkeserítő látvány, hogy könnyelműen és ok nélkül lemondunk nyelvünknek erről az eredeti, okos sajátságáról, melyet pedig más nemzetek is ismerettáiraikban, névjegyzékeikben, mindenféle betűrendes munkájukban utánozni kénytelenek. Elül jár jó példával a magyar rádió, melyet — úgy látszik — nem lehet jobb belátásra bírni. Azzal akar bennünket kárpótolni, hogy viszont a magyar szereplők keresztnevét sem fordítja le idegenre, ami szintoly helytelen eljárás. Ha igazán következetes akarna lenni, akkor a magyar nevekben megtartaná a magyar rendet is (mert a név magyar voltához ez is hozzátartozik); ez is bolondság volna az idegen nyelvű szövegben, de legalább rendszer volna benne.

Schiller Frigyes, Heine Henrik nevén egy csöppet sem ütközünk meg, miért tartják mégis legtöbbször helytelennek *Mann Henrik* vagy *Werfel Ferenc* nevét! Azért, mert amazokat úgy szoktuk meg, úgy írták régi íróink, fordítóink, emezeket ellenben nem, ezeket már csak *Heinrich Mann* és *Franz Werfel* alakban olvassuk és halljuk.

Sokszor fölvettem már magamnak azt a kérdést, hogy nincs az akadémiának akkora tekintélye, hogy szabályát a rádióval is elfogadtassa; vagy nincs az illetékes hatóságoknak joguk, hogy erre kötelezzék (mint ahogyan pl. az iskoláknak kötelezővé tették); vagy az egyetemes magyarságnak nincs akkora hatalma, hogy rákényszerítse a rádióra a maga akaratát. Úgy látszik, egyiknek sincsen, mert különben nem volna úgy, ahogyan van.

A rádió a főbűnös abban is, hogy mind többen esküsznek *Wien*-re, *Breslau*-ra, *Veneziá*-ra; nemsokára alig marad használatban egy-két külföldi városnak régi, jó magyar neve, az is csak a „maradiak“ beszédében. Ha majd ők is kihullanak az idő rostáján, csak az emlékük marad meg ezeknek a városneveknek, a magyar nyelvből teljesen eltűnnek, amint eltűnt már eddig is jónéhány.

Itt az volna az akadémia feladata, hogy minden eszköz fölhasználásával kioktassa a közönséget, még inkább az írókat, kiadókat, és fölvilágosítását tekintélyének teljes súlyával tegye nyomóssá. Legfontosabb volna megtalálni a módját annak, hogy a rádió kövesse a szabályzat utasításait, mert nagy nyilvánosságánál fogva ő árt most legtöbbet azzal, hogy megtagadja. Ha sokszor hallunk valamit, önkénytelenül is rájár a szánk, ha tudjuk is, hogy helytelen; a rádiót legtöbbször elég nagy tekintélynek tartják ahhoz, hogy példáját helyesnek ismerjék el és kövessék. Más nemzetek nem fecsérlik el ilyen könnyelműen szókinszüknek egyetlen parányát sem, sőt az orrára koppintanak annak, aki ilyesmire vetemedik. (L. Magyarosan 1937. 92—4. l.)

7. *A hosszú í ú ű hangok.* Sok galibát csinál ez a három magánhangzó is. A baj onnan származik, hogy sok helyen a legtöbb szóban már nem ejtik hosszan ezeket a hangokat, másrészt nincs is akkora különbség ezeknek a hangoknak hosszú és rövid változata között, mint a hosszú *ó ő* és a rövid *o ö* között, tehát nem lehet őket olyan könnyen éreztetni és hangoztatva szemléltetni a tanulóknak előtt, mint emezeket. Ha azt kérdelem, melyik a helyes: *lovak* vagy *lóvak*, *kövel* vagy *kövel*, gondolkodás nélkül rávágja mind-egyik a helyeset; más azonban az eredmény, ha *tanít* és *tanít*, *szomorú* és *szomorú* szavakat állítom egymással szembe; a *tanító* és *tanító* közül pedig minden tanuló a rövid *i*-vel mondottat tartja helyesnek. A nehézséget még az is fokozza, hogy a tudományos munkákat, folyóiratokat (és tankönyveket) kivéve másutt már nem is találkozunk velük. A szem, a fül, a kéz, az emlékezet mindenik tényezője erősen kezd hozzászokni a rövid magánhangzós íráshoz, azért azt hiszem, megérett az idő arra, hogy mind a kétféle írásmódot megengedhetőnek tartsuk.

Ezek a magánhangzók hajdanában jórészt nyiltabbak voltak, *é*-, *ó*-, *ő*-ből keletkeztek. A zártabbá válással más esetben is együttjárt a megrövidülés, legutóbb az *-ul*, *-ül* képzővel és raggal esett meg ez, régebbi helyesírásunk még hosszú magánhangzóval írta őket. A ma még csak nyelvjárási

-*bul*, -*bül* és társai szintén rövid magánhangzóval ejtődnek. Mennyire megkönnyebbülnének az iskola környékén, ha az akadémia rá tudná magát szánni erre a kissé gyökeresebb módosításra. Már ezért is érdemes volna megcsinálni. (A zárt *ē* hiánya a magyar írásban sokkal érezhetőbb és sajnálatraméltóbb, mint volna a hosszú *í ú ű* hangoké.)

8. Az *úgnevezett népetimológiáról*. Ellentmondás van a 60. és 61. pont között. Az első azt mondja, hogy nem szabad *mértföld*-et és *talpalattnyi*-t írunk, mert hibás szóelemzésen alapulnak. Viszont a 61. pont azt írja elő, hogy *utca* és *tálca* a helyes (nem *ucca* és *táca*), „minthogy úgy érezzük, mintha az *út* és *tál* szavakhoz tartoznának.“ Most tehát érzésünkre kell hallgatnunk, elébb azonban ép az volt tilos. Nem azt akarom ajánlani, hogy most már írjunk *mértföldet* és *talpalattnyit* (ámbar ez sem volna veszedelmes), hanem csupán azt, hogy a megokolás ellentmondásait tüntessük el.

9. *Címek írása*. A 262. pont szerint a címeket eléggé megkülönbözteti a nagy betű, nem kell idézőjel közé tenni (pl. Vörösmarty Szózata), pedig előbb a 228. pont az idézőjelet is megengedte, a 229-ik pedig csaknem előírta. Ezt az ellentmondást el lehetne tüntetni olyanformán, ahogyan a 262. pont kívánja, hogy t. i. fölösleges ilyenkor az idézőjel. Idézőjelet — ritka kivételeket nem számítva — csak valóságos idézet megjelölésére használjunk, hiszen azért hívják idézőjelnek. Kiemelésre, ha nem elég a nagy kezdőbetű, ott van írásban az aláhúzás, nyomtatásban a dőlt vagy kövér betű.

A 228. pont utasítása szerint könyvek, költői művek, értekezések, cikkek címében más helyesírást kell követnünk, ha *álló*, mást, ha *dőlt* betűvel szedjük. Az első esetben minden lényeges szót nagy kezdőbetűvel írunk, a másodikban csak az elsőt, valószerűleg azért, mert a másféle betűk amúgy is elárulják mennyi a cím. Azt hiszem, fölösleges ilyen megkülönböztetést tenni, annál egyszerűbb a nyomás képe és annál könnyebben olvasható, minél kevesebb benne a nagy-betű, de meg fölösleges is. Ez különben nem is annyira a helyesírás kérdése, mint inkább a nyomtatásé.

A felsoroltak — talán a hosszú *í ú ű* kérdésének kivételével — mind kicsiségek, még sem szabad túlságosan lekicsinyelnünk őket, mert ezek miatt az apróságok miatt nem tudjuk megtanulni és nem tudjuk megtanítani az igazán fontosakat. Ha azt akarjuk, hogy ne csak hivatásosak tudjanak helyesen írni, hanem minden tanult ember, sőt a kevésbé iskolázottak is, a lehető legnagyobb egyszerűségre és következetességre kell törekednünk, inkább mondjunk le olyan finom megkülönböztetésekről, miket amúgy is csak a nyelvtudományban jártasak értenek meg és méltányolnak, a többiek azonban szórszálhasogatásnak neveznek, miket bosszantásukra találtak ki a tudósok.

De nem elég jó szabályzatot készíteni, meg kell végre csinálni hozzá a *helyesírási* szótárt is. Nem olyat, amilyen most a szabályzat kiegészítő részét teszi, hanem egy magyar *Duden*-t, a magyar nyelv teljes szókincsével. A gyakorlatban ez még fontosabb volna a szabályzatnál, nagyobb szolgálatot tenne a helyesírás és elsajátítása érdekében, mert rögtönös fölvilágosítást adna minden kétes esetben.

Brüll Emánuel.

Döbrentei Gábor Erdélyi Múzeumának szellemtörténeti iránya.

A XIX. század első negyedének magyar írói általában két hatalmas táborra oszlottak: a tiszántúli reformátusok és a dunántúli katolikusok csoportjára. Az elsőnek Kazinczy Ferenc, az utóbbinak pedig Kisfaludy Sándor volt a szellemi vezére. Tehát táj és vallás szempontjából különböztek egymástól.¹

Erdélyben ez időtájt irodalmi életről nem beszélhetünk. Egyetlen figyelemreméltó jelenség Döbrentei Gábor *Erdélyi Múzeuma*, amelyből 1818-ig összesen 10 kötet jelent meg. Mivel erdélyi irányról ebben az időben beszélni nem lehet, felmerül a kérdés: vajjon az előbb említett két magyarországi irodalmi áramlat közül melyiket követte?

A szerkesztőről tudjuk, hogy a veszprémmegyei Nagyszöllősen született és evangélikus papnak volt a fia. Tehát táj szempontjából Kisfaludy irányához kellene tartoznia; ha pedig a vallást vesszük figyelembe, akkor a reformátusok hatására gondolhatunk. Döbrentei Berzsényihez és Kiss Jánoshoz hasonlóan nem követi az illető táj azaz születési hely vallásának megfelelő irodalmi irányzatot. Vezérének Kazinczyt vallja és ez érthető is. Diákkorától kezdve levelezésben állottak és az ő ajánlására került Erdélybe nevelőnek gr. Gyulay Lajos mellé. Életrajzírója szerint a lap alapításának gondolata mesterétől származott, bár ezt semmiféle bizonyítékkal nem lehet igazolni.² Csak az bizonyos, hogy a széphalmi mester teljes tekintélyével és erejével támogatja Döbrenteit. Állandóan érdeklődött az *Erdélyi Múzeum* iránt, nagy jelentőségét gyakran hangoztatta, s igyekezett minden tekintetben a folyóirat fennmaradását elősegíteni: előfizetőket toborzott s barátait, híveit ösztökölte cikkeik beküldésére. „Valamim van, — írja Kazinczy, — azzal az Erdélyi Múzeum mind parancsolhat”.³ Más alkalommal így nyilatkozott: Döbrentei lapjának „mindent dolgozom, ami tőlem kitelik”.⁴ Még a második füzet megjelenése után is annyi kézirat van tőle a szerkesztő kezében, hogy két kötetre valót is lehetne összeállítani azokból.⁵ A munkatársak is Kazinczy barátai köréből kerültek ki. Az első füzetben Kiss János, Szemere Pál és Kölcsey Ferenc képviselték határozottan a tiszántúli református szellemet. Két katolikus is szerepel a munkatársak között: Dessewffy József gr. és Buczy Emil gyulafehérvári kanonok, akik mindketten Kazinczy bizalmas baráti társaságának tagjai voltak. A második kötetben Szemere és Kiss, a harmadikban az előbbieken kívül három dunántúli evangélikus író, Berzsényi, Dukai Takács Judit és Gömbös János művei szóla-
lattak meg Kazinczy szellemét. A negyedik és ötödik kötetben Kölcsey neve ismét olvasható. Az első öt kötet Kazinczytól és Döbrenteitől nagyon sok

¹ Farkas Gyula: *A magyar irodalom története.* (Budapest, 1930.) 142. l.

² Bodor Aladár: *Döbrentei Gábor erdélyi szereplése,* 23. l.

³ Kazinczy Levelezése, XII. k. 314. l.

⁴ U. o. 324. l.

⁵ U. o. 507. l.

munkát tartalmaz. Ettől kezdve Kazinczy nevével többé nem találkozunk. Nem csökkent a folyóirat iránti érdeklődése, hanem az *Erdélyi Levelek* írása foglalta el. Bizalmas barátaihoz intézett leveleiben igen meleg hangon nyilatkozott a szerkesztőről. 1817. január 13-án így ír róla „...csókold Döbrenteinkeket, kivált azon szolgálatokért, amellyeket ezen füzetben nyújt... Döbrentei máris felejthetetlen a nemzetnél”.⁶ Az utolsó öt kötet jelentősége az előbbieknél jóval csekélyebb, ennek pedig az volt az oka, hogy az összes értékesebb írók visszavonultak. Ezért a szerkesztő kénytelen volt egészen ismeretlen és kezdő erdélyi írók munkáival megtölteni a folyóiratot, ami ellaposodáshoz, a színtelenné és hangsúlytalanná váláshoz vezetett.

Az *Erdélyi Múzeum* tehát a tiszántúli református szellemi irányhoz tartozott, de soha sem lépett fel támadólag a dunántúli katolikus áramlattal szemben. Az első kötetben megjelent ugyan Kazinczynak egy éles bírálata a *Himfy*ről, de ez oly nagy felháborodást keltett az előfizetők körében, hogy Döbrentei többé nem mert hasonló hangú kritikát közzétenni.⁷ A dunántúli írók közül Bacsányi János Osszián fordításait szemelvények közlése mellett ugyancsak Kazinczy ismertette. Többé nem esett szó Kisfaludyról és a köréje csoportosuló költőkről. Dunántúli katolikus írók nem találunk a munkatársak sorában. Egy alkalommal — éppen az előbb említett ismertetés megjelenése után — a szerkesztő visszautasította Bacsányi egyik költeményét, mert értéktelennek minősítette,ilyent pedig még akkor sem közölné, „ha mindjárt 20—30 vevővel túl a Dunán több lenne is”.⁸ Az *Erdélyi Múzeum*nak voltak dunántúli előfizetői is, de Döbrentei nem törődött ezek szellemi igényeinek és ízlésüknek megfelelő módon való kielégítésével, számuk éppen azért nagyon lecsökkent. Amikor 1817-ben Fejér György megalapította a *Tudományos Gyűjteményt*, amely rohamosan növekedő népszerűségével hozzájárult az *Erdélyi Múzeum* megszüntetéséhez, igen sok előfizető átpártolt az új folyóirathoz. Kazinczy eleinte örömmel fogadta a *Tudományos Gyűjteményt*, de később — mai szemmel nézve alaptalanul — felébredt benne a vallási elfogultság és 1818. május 21-én erősen biztatja Döbrenteit a folytatásra, „hogy ellensúlja legyen ennek a gonosz tendenciájú Irásnak”. Kazinczy még sokszor sajnálta az *Erdélyi Múzeum* korai halálát, különösen a *Tudományos Gyűjtemény* egyes cikkei ingerelték. Ha a folyóirat még megjelenne, akkor most már a tiszántúli protestáns irány támadó és harcos irodalmi szócsovéként alkalmazná. Ez tűnik ki Kazinczy nyilatkozatából, mely így hangzik: „Óhajtanám, hogy Múzeumod ne akadt volna el, vagy folytatás kezdődhetnék. Nagy szükség volna most erre, midőn a Himfy hada megfuvá a trombitákat, azt hirdeti, hogy az Isten Nabugodonozor marháva változott és hogy bennünket csak az Egység tarthat meg és Verseggy a magam forma s Helmezi forma neológból a legsanyarabb Orthologussá lett”.¹⁰

Kár, hogy az *Erdélyi Múzeum* ez időket már nem érte meg, mert akkor érdekes viták fejlődtek volna ki a szemben álló irodalmi áramlatok folyóiratai között.

Dr. Hofbauer László

⁶ U. o. 203. l.

⁷ U. o. VII. k. 22. l.

⁸ Császár Elemér: *A magyar irodalmi kritika története*, 67. l.

⁹ Kaz. Lev. XIII. k. 203. l.

¹⁰ U. o. XV. k. 232. l.

Erkel Hunyadi Lászlójának első bukaresti előadása.

1860-ban egy magyar színtársulat útra kerekedett, hogy Bukarestben tanúságot tegyen a magyar ének- és zeneművészet fejlettségéről. Erről a szereplésről terjedelmes cikkben számolt be az egykoru román színházi krónikás, aki nem volt más, mint Filimon Miklós (1819—1865). Ez annál is inkább figyelemreméltó, mert a román irodalomtörténet úgy tartja számon ezt az író-t, mint a román regény tulajdonképeni megteremtőjét (*Ciocci vechi și noi*, 1862). Életrajzából tudjuk továbbá, hogy zeneértő és általában európai látókörű ember volt, aki körutazásaiban Pesten is megfordult és a *Memorial de călătorie* (Uti emlékek) c. könyvének külön fejezetében (Cina și toastele la Budapesta) adott számot itt szerzett élményeiről és benyomásairól.

Apróbb írásai közül legértékesebbek színházi és zenei bírálatai, amelyekkel tudatosan igyekezett nevelni a román közönség esztétikai ízlését és művészi érzékét. Ezért cikkeit két egységre különítette el: előbb megmagyarázta a színmű tartalmát, eredetét, szövegét s a szerző kilétét, azután pedig az előadás lefolyását, a színészek és zenészek játékát vette boncolgatás alá. Zenei álláspontjára jellemző, hogy a lágy, dallamos olasz muzsikát kedvelte, míg a német zenét, bár nagyrabecsülte, sőt csodálta, kevésbé szerette.

A *Revista Carpaților* című folyóirat 1860. évi I. évfolyamában (aug. 1-én, III. k. 139—147. l.) egy nagyterjedelmű cikket szentelt a magyar színtársulattól előadott Erkel *Hunyadi László* c. operájának bírálatára és méltatására. Alaposságára jellemző, hogy az alkalmi megemlékezést beható tanulmányra szélesítette ki (Idei repezi despre muzica și opera maghiară), amelyből kitűnik, hogy a magyar opera bukaresti bemutatója nemcsak a közönség, hanem a kritika részéről is méltó fogadtatásban részesült.

Ma sem tagadható meg az elismerés Filimontól azért a jártasságáért és tárgyilagosságáért, amellyel az előadással kapcsolatban a román közönséget a magyar zene fejlődéséről tájékoztatta. Áttekintését azzal a megállapítással kezdi, hogy a magyarok Ázsia pusztáiról olyan sajátos zenét hoztak magukkal, amely teljesen elüt az európai zenétől (e nagyon érdekes észrevételt a modern zenekutatás csakugyan igazolta). „Ezt a zenét — úgymond — fuvós hangszerekkel adják elő, melyek közül az úgynevezett L'haborn-Síp volt a legkedveltebb erősen éles hangjáért“. Magyarozatul hozzáfűzi, hogy ez a „L'haborn-Síp“ olyan, mint az oboa és nagyon hasonlít még valamilyen török zeneszerszámmhoz. Régen ezzel jelezték a magyarok a hadrakelést s még ma is használják „ragoczy pfeife“ néven. Tud továbbá arról, hogy már III. Béla magyar király (1172—1196) feleségének, Capet Margitnak, VII. Lajos francia király leányának, biztatására magyar ifjakat küldött Franciaországba a zeneművészet tanulására s azonkívül iskolákat is alapított a zene fejlesztésére. Mátyás királyról megjegyzi, hogy az ő udvarában a zene olyan tökéletességre emelkedett, amelynek szépségétől még a pápai nuncius is el volt ragadtatva. Halála után azonban hanyatlás áll be s csak a XVIII. század végén kezd ismét a magyar zene virágzásnak indulni. A zenei formákról azt mondja, hogy a magyarok zenéje kétféle: tánczene és kamarazene. A tánczene fajtái közül megemlíti a csárdást és a verbunkost, s végül annak a véleményének ad kifejezést, hogy a magyar és a román zene között bizonyos hasonlóság fedezhető fel.

A magyar színészek bukaresti szerepléséről azt írja, hogy derekasan állták meg helyüket. Különösen kitűnt Erkel *Hunyadi Lászlójának* előadása. Erkel operáját művészi tökéletességgel megírt, sikerült szerzeménynek tartja, s azt mondja, hogy különösen összhangzattani szempontból fölülmúlja

az összes korabeli partitúrákat. Zenei felépítése emlékezteti Bellini, Donizetti és Verdi muzsikájára.

Azok a megjegyzések, melyekkel Filimon az előadás művészi sikerét világitja meg, becses adatok a magyar színjátszás történetére vonatkozólag. Első helyen emeli ki Jekelfalussy primtenorista kellemes, erőteljes és csodálatos csengésű hangját. Terjedelmes hanganyagával s azzal a színezéssel, melyet minden hangjegynél éreztetett, diadalmasan került ki szövevényes és száraz szerepköréből, s a közönség is zajos tapsban részesítette. V. László szerepét Pauli Richárd játszotta, aki később az operaház lírai tenoristája, majd a zeneakadémia tanára lett. Vele Filimon nem volt megelégedve, mert úgy vélte, hogy szerepének jó alakításához terjedelmesebb és csengőbb hang lett volna szükséges. Szilágyi Erzsébet szerepét Kaiser József énekelte, aki a maga idejének leghíresebb magyar operaénekesnője volt. Művészi tehetségét a külföld is megbámulta. Filimon elismerte hangjának szépségét, de kifogásolta németes előadásmódját, melyet ő élvezni nem tudott. Hunyadi Mátyás személyét Schinek művésznő jelenítette meg. Kellemesen csengő, szép alt hangját a bíráló megdicsérte, bár azt is megállapította róla, hogy még nem rendelkezik kellő gyakorlottsággal. A tehetségesebb művészek sorában elismeréssel szolt még Marcelly primbasszista érces és megnyerő színezetű hangjáról. Legjobban tetszett Filimonnak a kardalosos teljesítménye, valósággal el volt ragadtatva tőlük. „Ez a harmonikus testület, — írja, — az első felvonás bevezetőjében és fináléjában fényesen bebizonyította, hogy mire képes egy megfelelő hangokból összeállított és jól fegyverezett énekkar. Merem állítani, hogy a mi közönségünk először látott és hallott ilyen nagyszerűen szervezett énekkart. Megvallom, nem vártam, hogy ilyen énekkart fogok hallani egy maga erejére támaszkodó társulattól, amikor a mi operánk igazgatói, akik évi 12.000 arany forint jövedelmet vágnak zsebre, olyan énekkarral állanak ki, amely hamis hangokból és olyan egyénekből tevődik össze, akik inkább hasonlítanak gallyarabokhoz, mint urakhoz és udvarhölgyekhez, kiket képviselnek“.

Erkel *Hunyadi Lászlója* teljesen elbűvölte a román közönséget, amint kitűnik ez Filimon cikkéből, amely hemzseg a sok dicsérettől és magasztalástól. Bírálatazt ezzel a mondattal zárja: „Az egész előadás a lehető legjobb volt és emlékezetembe idézte a jól szervezett európai színházakat“.

A magyar társulat ez alkalommal két hónapig (június és július) szerepelt a román fővárosban s Filimon a többi előadásaikról is lelkiismeretesen beszámolt. Flotow *Mártá* című operája alkalmat adott neki, hogy Paulinak a középszerűn jóval fölülemelkedő tehetségét elismerje. Szinre került továbbá Donizetti *Lamermoori Lucijája*, amelynek főszerepét Hollósy Kornélia művésznő énekelte. „Olyan volt, mint egy elbájoló tündér, — írja róla Filimon, — aki nagy mértékben egyesíti magában mindazon tulajdonságokat, melyek az igazi művésznőt jellemzik. A közönség, akit elvarázsolt hangjával, virágésővel borította el és jól megérdemelt tapsviharral jutalmazta“.

Az említetteken kívül a magyar társulat még több operát bemutatott (Verdi: *Rigoletto* és *Trubadur*, Rossini: *Szevillai borbély*, Halévy: *Zsidónő*, Császár György: *Kúnok*, Doppler: *Ilka*), de a legnagyobb sikert kétségtelenül Erkel *Hunyadi Lászlójával* aratta. Ez a siker, mint a bírálatból megállapítható, felerészben az opera zenei tökéletességének, felerészben pedig a művészi előadásnak tulajdonítható. Még nevezetesebbé teszi az a körülmény, hogy ennek emlékét a román irodalom egyik kiválóságának nagy hozzáértésről tanuskodó bírálatá örzi.

Józsa János.

Természettudományi Szakosztály közleményei.

Szerkeszti : Dr. Balogh Ernő.

A forráskalcit új előfordulása.

Felsővisó (Vișeu de Sus) környékén (Máramaros-Maramureș megye) több helyen ismeretes savanyúvízforrás. Így magában Felsővisó községben is van, ahol egy kisebb fürdőt lát el vízzel. Van továbbá Felsővisónál a Visó folyóba ömlő Riu Vaser nevű patak Suliguli mellékvölgyében is, ahol lette már régen létesült egy kisebb fürdőtelep. Harmadik hely a Felsővisótól ÉNy-ra a Borpatak (Valea Vinului) nevű völgy, mely nevét is borvíz forrásairól kapta s ahol e források mellett szintén ott vannak régibb fürdőknek egyszerűbb épületei, ma már ugyancsak elhanyagolt, dűledező állapotban.

A szóban levő forráskalcit a Borpatakban fordul elő, mint az itteni savanyúvíz források lerakódási terméke. Az egyik előfordulás a fürdőépületeken túl, nem messze található, feljebb, a völgy baloldalán, a másik tovább, kb. 1 km.-re, a völgy másik oldalán egy magánosan álló házacska mellett. Mindkét helyen értékesítése végett feltárását is megkezdették.

A két előfordulás közül az utóbbi látszik a kiadósabbnak. Ennél 1936. nyári ott létem alkalmával egy 2.5 m. szélességű és 4 m.-nyi hosszúságú gödör jelölte azt a helyet, honnan a mellé kirakott forráskalcit nagy táblái kikerültek. A gödör vízzel volt tele, mely a szénsavnak állandó és erős felbuborékolásától felkavarva, barnás-sárga színnel egészen zavaros volt. A gödör peremén víz folyt ki, tehát itt tényleg forrás is van, de ennek vízhozama percnként 2—3 liternél több nem lehet.

A gödörből kitermelt forráskalcit darabok 1 négyzetméter kiterjedést is elérő nagy tábláinak vastagsága 30 cm.-nyi. Egyik felületük síma, laposan dudoros, a másik egyenetlen s a bezárt idegen kőzetdaraboktól brecciaszerű. Világos, hogy a településben, mely a gödröt kitöltő víztől nem látható, a breccias felület az alsó s a lapos dudoros pedig a felső részt jelöli. A néhány cm. vastag breccias résztől eltekintve, az anyag többi része egészen tiszta és egynemű, de nem teljesen tömör, mert különösen az alsó részt meglehetősen likacsossá tesz az az általában kisujnyi csatornaszerű üregek, melyek a feljövő szénsavgázak eltávozási útjául szolgáltak.

Ez a forráskalcit első tekintetre a híres *korondi* előfordulásra emlékeztet ugyan, de a kettő között különbségek is vannak. Így a korondi többféle színben fordul elő s gyakori közte a különböző színű rétegekből álló szalagos változat, addig ez a forráskalcit minden színbeli változatosság nélkül egész tömegben egynemű, élénken áttetsző jégszerű anyag, melynek ráeső fényben nagyon felhígított tejhez hasonló színe van. Csak ritkán fordulnak elő benne növekedési zónákat jelölő fehérebb, vagy áttetszőbb szalagok, de ezek színbelileg csak alig ütnek el az uralkodó jégszerű tömegtől. Van különbség a törésben is. A korondinál a törés a rétegzettség irányában egye-

netlen, darabos, a rétegzettségre merőleges irányban pedig egyenes a törésfelület s ez észrevehetőleg rostozott is ebben az irányban. Ennél a forráskalcitnál azonban általában minden irányban sajátságos kagylós törés mutatkozik, bár a rétegzettségre merőleges irányban itt is vehető ritkán észre valami gyengén rostozott s többé-kevésbé egyenes törésfelület.

E kagylósnak látszó töréseket azonban közelebbről megfigyelve, kitűnik, hogy ezek tulajdonképpen nem is törésfelületek, hanem nagy kalcit kristályok hasadási lapjai, melyek itt sajátságosan homorú felületek. Vannak közöttük olyanok, melyeknek homorulata 3 cm. sugarú ív hajlásának felel meg. A kalcitok megszokott hasadásától abban is különböznek, hogy a hasadási lapoknak itt sajátságos selymes-gyöngyfényük van. A hasítási próbák tökéletes hasadási romboédereket adnak, melyeknek a kalcit hasadási romboédérével való azonossága megfelelő összehasonlítás alapján kétségtelenül beigazolódik. Minthogy a kézi példányon sehol sincs olyan hely, ahol ezt a jellegzetes „kagylós törés“-t ne lehetne megállapítani, *teljes bizonyossággal állítható, hogy az anyag egész tömegében kétségtelenül kalcit.*

A tábla síkja szerint készült vékony csiszolat mikroszkoppal vizsgálva, a következőket mutatja. Egyszerű fényben az anyag egész tömegében tisztán és egyneműnek látszik, benne semmi idegen zárvány nincs. Keresztezett nikolok között nézve kitűnik, hogy az anyag átlag 30—50 nagyságú szemcsékből mozaikszerűen tevődik össze. Ezek nagyjában hasonló optikai orientációjuk, sőt sokszor annyira egyezők, hogy optikailag szinte teljesen homogén egységgé olvadnak. Ilyenek különösen azok a helyek, ahol a metszet az egy optikai tengelyre pontosabban merőleges. A ferdébb irányú metszetek rendszeren kissé legyezőszerű elsötétedést mutatnak és itt a mozaikszerűség is inkább feltűnő. A szemcsék kapcsolódhatnak egymáshoz fogazottan, de általában egyenes vonalakkal érintkeznek s az így létrejött idomok sokszor többé-kevésbé szabályos hatszögek.

A csiszolatnak túlnyomó nagy része az egy optikai tengelyre szinte pontosan merőleges. Vannak helyek, melyek tisztán és élesen egytengelyű tengelyképet mutatnak, más helyeken a tengelykereszt többé-kevésbé, körülbelül 10 fokig határozottan kinyílik, sok helyen azonban ez a szétnyílás zavaros s ez átmenetet alkot az egészen kúszált tengelyképekhez. A tengelyképek a kalcitnak megfelelőleg természetesen — (negatív) karakterűek.

Minthogy a hasítási kísérletekkel vitán felül eldöntött az anyag kalcit mivolta, a látszólagos kéttengelyűség éppen úgy optikai anomáliának tekintendő, mint a szintén nagyszámú zavart tengelykép.

A tábla síkjára merőleges csiszolat egyszerű fényben nem nagyon feltűnő, de határozott rostozottságot mutat. A rostok merőlegesek a tábla síkjára, s az, ha duderosan hajlik, ezt irányukkal a rostok is követik. Ez esetben a rostok tehát enyhén sugarasan rendeződnek. A szomszédos rostok azonban nem mindig pontosan egyközösek egymással, irányukban 10 fokra is eltérhetnek. Tulajdonképpen csak ezek a feltűnőbbek, mert minél kisebb az eltérés, optikai rugalmi irányuk közelebbi egyezésénél fogva annál kisebb közöttük a fénytörési különbség is. A szomszédos rostok ugyanis csak fénytörési különbözőségüknél fogva ismerhetők fel, minthogy egyébként teljesen egymáshoz vannak símulva. A rostok szélessége átlag 30—50 μ ,

tehát megfelel annak a nagyságnak, melyet az előbbi csiszolatban keresztmetszeti átmérőjük mutat.

E forráskalcit kristályszerkezeti felépítése tehát az előbbieken alapján a következő. Alapelemét a „c“ tengely szerint megnyúlt és átlag 30—50 μ átmérőjű kalcitrostok alkotják, melyek az anyag növekedési felületére általában merőlegesek. A felület dudoros volta miatt egyes nagyobb rosttömegek ennél fogva sugarasan helyezkednek el s ebből következik az anyagon feltűnő sajátságos „kagylós törés“. Minden elemi rostnak ugyanis megvan a kalcitra jellemző hasadása. A sugaras elrendeződésnél fogva azonban minden szomszédos rostnál kissé eltér ez az irány, mely aztán a következő szomszédok során át tovább hajolva, végeredményben homorú hasadási felületet ad. Természetesen ez csak úgy lehetséges, ha a rostok nemcsak a „c“, hanem a többi kristálytani tengely irányában is megfelelő egykörös helyzetben vannak. A zavaros tengelyképek, illetve a látszólagos kéttengegyűség pedig arra vezethetők vissza, hogy a szomszédos rostok a legtöbb esetben különböző irányokban kissé elhajlanak az általános egykörös, illetőleg enyhén sugaras rostozottságtól. Ez okozza a „c“ tengelyre merőleges metszeten keresztezett nikolok között látható sajátságos mozaikszerűséget.

A fentiekben ismertetett forráskalcitot — mint említettem — eredeti helyén a gödröt kitöltő víz miatt nem láthattam. Bemondás szerint csak a leírt egyetlen rétege fordul elő. Az említett másik előfordulás anyaga pontosan ugyanilyen, ennek kivett táblái azonban már vékonyabbak. A Borpatak többi forrásainál eddig még nem akadtak nyomára. Nincs a Felsővisó községben levő szénsavas víznél sem, van azonban — amint mondják — a suliguli forrásnál.

E forráskalcit csiszolva és fényezve nagyon tetszetős külsőt mutat, éppen olyan, mintha a korondi előfordulás legtisztább jégszerű változatából készült volna. Mint a közismert „aragonit“ dísz tárgyak nyers anyaga így erős versenyfásra lehetne a korondinak, de úgy látszik, hogy előfordulása itt jóval korlátoltabb.

Az elmondottak lényegesen hozzájárulhatnak a fel-felbukkanó aragonit kérdés tisztázásához is. Elsősorban itt a korondi előfordulásra célok, mely nemcsak a köztudatban, hanem a tudományos irodalomban is még mindig mint „aragonit“ szerepel, holott valójában nem illeti meg ez a név.

Ezt bizonyítják elsősorban a Bányai János vizsgálatai¹, melyekről a szerző levélbeli közléséből tudom, hogy a korondi anyagon végzett aragonit reakciópróbaiknak mindenike negatív eredményt adott, csak a Meigen-féle volt kétséges.² Ezért és más kétségek folytán, továbbá hogy az irodalomba már amúgy is szinte kiríthatatlanul begyökeresedett elnevezést ne kelljen megbolygatni, nem bántja ugyan az aragonit nevet, de ezt a tárgyat újab-

¹ 1929-ben a Bugát-díjjal jutalmazott „A korondi aragonitos terület geológiai viszonyai...“ c. munkája, mely — sajnos — eddig még nem jelent meg.

² Az én kísérletem szerint, ha az anyagnak semmi színezettsége nem volt, ez a próba sem vall aragonitra.

³ Bányai János: „A székelyföldi ásványvizek lerakódásainak geológiája“. (Közletről megjelenik az E. M. E.-től kiadandó „Századeczy Emlékalbum“-ban.)

ban megint érintő legutóbbi dolgozatában már megemlíti,³ hogy inkább az „onixmárvány“ elnevezés volna a helyesebb. Ez utóbbi dolgozatában hivatkozik Koch Sándor dr. megfigyeléseire is, aki „mikroszkopi vizsgálataival azt tapasztalta, hogy nemcsak a nehezen felismerhető aragonit kristálykák-ból vannak a lerakódások felépítve, hanem nagyon sok a kalcit kristály is“.

Koch vizsgálatairól közelebről nem tudom, hogy mikroszkopi észleléseinek micsoda adatai alapján tart bizonyos részeket aragonit kristályoknak. Mert ha ebben — ami legvalószínűbbnek látszik — a tengelykereszt szétnyílása, tehát a látszólagos kéttengelyűség volt a döntő, úgy ennek bizonyító ereje nagyon legyengül ama tapasztalat után, melyet e tekintetben a borpataki különösen szerencsés vizsgálati anyag nyújt. Ha csak egyedül a mikroszkopi vizsgálat észleletei volna az irányadók, a tengelykeresztnek többé-kevésbé világos szétnyílásai alapján az anyag jó részét itt is aragonitnak kellene tartanunk, de erre kétségtelenül rácsúfol a kézi példány minden részében észlelhető romboéderes hasadás.

A borpataki előfordulás anyaga kétségtelenül tisztán csak kalcit. Az eddigi megállapítások a korondinak is alig hagytak meg már aragonit volta mellett valami valószínűség s most a borpataki analógia ezt is annyira kétségessé teszi, hogy *aragonit*nak többé igazán nem tekinthető. Az analógia vonatkozik nemcsak magára az anyagra, hanem annak képződési körülményeire is. Ugyanis a borpataki előfordulás éppen úgy szénsavas-sós forrás lerakódásának eredménye, mint a korondi. Nem ismerem ugyan a borpataki víz elemzési adatait, talán nincs is elemezve, bizonyos azonban, hogy szénsavas és íze után ítélve, ha nem is erősen, de észrevehetőleg szintés sós.

Bizonyos, hogy a köznapi használatból a korondinak »aragonit« elnevezése már ki nem irtható, de erre nincs is szükség. A tudományos irodalomból azonban ezt a nevet, mint hamisat, törölni kell. A kalcitnak azonban ez és a többi hasonló előfordulása annyira sajátos külsejű, hogy valami megkülönböztető elnevezést a tudományos irodalomban is megérdemel. Szokták emlegetni — Bányai is ajánlja — »onixmárvány« néven. Azonban úgy gondolom, hogy ebben sem a „márvány“ sem az „onix“ szó nem elég találó, ez utóbbi már azért sem, mert pl. a borpatakinak különösen szembeötlő onixszerű szalagos rajzolata nincs is. Kifejezőbbnek tartam a „*forráskalcit*“ nevet, melyben benne van a képződési mód mellett az anyag pontos ásványtani megjelölése is, ami célszerűnek látszik az aragonittól való éles megkülönböztetés végett.

Neue Vorkommnisse von Sprudelcalcit.

In der Gegend von Vișeu de sus—Felsővisó (Rumänien, Comitat: Maramureș—Máramaros) sind mehrere Sprudel. Von diesen gibt es zwei in dem Tale Valea Vinului-Borpatak, die als Lagerungsprodukte den erwähnten Sprudelcalcit aufweisen. An beiden Orten wurde dessen Blosslegung behufs Verwertung schon begonnen.

Der Sprudelcalcit bildet hier eine Schichte von 30 cm. Sein unterer

Teil ist breccia-artig von den eingeschlossenen Gesteinstücken, der andere ist eisartig weiss, ein wenig durchscheinend, sonst homogen, mit kaum bemerkbarer weiss gestreifter Zeichnung. Abgesehen von den ziemlich zahlreichen Löchern in dem unteren Teile, welche den verdampfenden Kohlen säuregasen als Leitungsröhre dienten, ist er vollkommen dicht ohne körnige oder faserige Struktur. Es ist aber auffallend, dass er gut spaltet und die so gewonnenen Formen geben zweifellos den Spaltungsrhomboeder von Calcit, nur sind die Flächen dieser rhomboeder nicht ebenen, sondern satelartig gebogen.

Mit Mikroskop untersucht, besteht er aus vollkommen aneinandergeschmiegenen Calcit-Fasern. Die Fasern sind gegen die „c“-Achse gestreckt und diese Richtung ist auf die Schichte vertikal. Die Fasern sind optisch nicht vollkommen gleich orientiert. Der auf die Fasern vertikale Dünnschliff gibt nämlich zwischen den gekreuzten Nikolen ein mosaikartiges Bild. An diesen Schlitze finden sich neben dem normalen Achsenbilde des Calcit auch solche, bei welchen das Achsenkreuz ein wenig sich öffnet, es zeigen sogar einige Teile ganz verwirrte Achsenbilder.

Geschliffen und gebohrt hat er ein gefälliges Aussehen. In dieser Hinsicht bleibt er nicht hinter dem „Aragonit“ aus Corund-Korond (Siebenbürgen) zurück, aus welchem allgemein beliebte Kunstgegenstände verfertigt werden. Dieser Vergleich hat aber auch einen wissenschaftlichen Grund. Das kohlen saure Wasser enthält nämlich in Valea vinului-Borpatak ebenso Kochsalz, als in Corund-Korond; da die Entstehungsumstände diesbezüglich gleich sind, so kann auch die entstandene Substanz kaum verschieden sein.

Das Vorkommnis von Valea vinului-Borpatak ist zweifellos Calcit, so muss auch dasjenige von Corund-Korond sein, wie die neueren Untersuchungen tatsächlich gegen die Annahme von „Aragonit“ sprachen. So soll der Name „Aragonit von Corund-Korond“, als falsch, aus der wissenschaftlichen Litteratur gestrichen werden. Dafür wäre, wenn wir diese eigentümliche Ausbildung von Calcit mit einem Sondernamen versehen wollen, der Name Sprudelcalcit am geeignetesten. Das drückt mehr aus, als der hie und da verwendete Name „Onixmarmor“, da z. B. eben der Calcit aus Valea vinului-Borpatak überhaupt keine auffallendere onixartige Zeichnung hat.

Dr. Balogh Ernő

NYELVMŰVELÉS

A sport magyar nyelve.

Egészen megszokott dolog, hogy valamely nép az idegenből átvett intézményeket, új fogalmakat nevükkel együtt veszi át. Így történt nemrégiben szemünk előtt a rádióval és csaknem minden tartozékával. Hogy a rádió sok alkatrészének és általában a rádió körébe tartozó egyes fogalmaknak már is, alig másfél évtizedes léte után magyar neve is van, annak az a magyarázata, hogy az átvétel az új nyelvtisztlítás idejére esett és a szakemberek, nyelvészek, írók siettek magyarul megnevezni a dolgokat, még mielőtt az idegen szó mélyreható gyökeret eresztett volna, amikor kigyomlálása és eredeti palántával való pótlása meddő kísérlet lett volna.

A legtöbb sport idegenből, nyugatról származott át hozzánk, ezért van tele a sportok nyelve idegen szavakkal. Maga a *sport* is idegen, nevezetesen angol (az angol *sport*-nak ejti), máig sem sikerült megfelelő magyar szót találni rá. Valahol azt olvastam, hogy Vajda János, kiváló költőnk (1827—1897), a *birok* szót ajánlotta rá, de nem vert gyökeret, mert mondatban nehezen volna használható. Ajánlották a *testgyakorlás*, *testedzés* szokat is, de hiába, a *sport* tartja magát, az ajánlott szók későn jöttek, nem is voltak egészen találók; megfelelő magyar szó hiányában kénytelenek vagyunk megtérni az idegent.

Általában azt tapasztaljuk, hogy azoknak a sportágaknak keletkeznek magyar műszavai, amelyek aránylag sok ember számára hozzáférhetők, amelyek nagyobb tömegeket mozgatnak, általánosabb érdeklődést keltenek. Viszont azok a sportok, amelyek költségesek, vagy folytatásukhoz sok szabad időre van szükség, nyelvünkben is idegenek maradnak, mint pl. a *poló*, a *golf* és hasonlók.

Nálunk ma legnépszerűbb sport a *labdarúgás*, melyet még mindig sokan mondanak *fofball*-nak vagy *fodbal*-nak (football). Ha róla beszélünk, csaknem minden mozzanatát ki tudjuk fejezni tisztán magyarul, idegen szó használata nélkül. Tanulságos ebből a szempontból elolvasnunk a legnépszerűbb magyar sportlapot, a *Nemzeti Sport*-ot vagy akár napilapjaink beszámolóját egy-egy fontosabb *labdarúgó mérkőzésről* (futbalmecsről). A *bek*, *half*, *centercsatár* neve csaknem teljesen eltűnt a labdarúgás szótárából, helyet adott a magyar *hátvéd*-nek, *fedezet*-nek és *középcsatár*-nak. A *dribli* neve is mind többször *cselezés*, a *taccsdobás* *partdobás*, a *kornerrúgás* *szöglet*- vagy *sarokrúgás*, az *ofszájdé* (*off side*) *lesállás* vagy *lesbenállás*. A *drukker* és *drukkoló* helyett is hallani olykor — igaz, hogy inkább csak tréfásan — *szurkoló*-t, ép úgy, mint *gól* (goal) helyett *dugó*-t. Remélni lehet, hogy mind a két szó elveszti lassanként tréfás-gúnyos színét és használata általánossá válik. Ez nagyon hamar bekövetkezhetnék, ha sporttudósítónk komoly előadásban is alkalmaznák. Az újságok egy idő óta következetesen (és helyesen) *edző*-t és *edzés*-t írnak *tréner* és *tréning*

helyett, már ritkábban *hivatásos* és *műkedvelő* játékos *professzionista*, ill. *profi* és *amatőr* helyett, az előbeszédben azonban még egyáltalán nem kapott lábra. Szerencsés kifejezésnek tartom a *külföldi portyá-t* (külföldi túra helyett), a pogány magyarok külföldi kalandozásaira emlékezteti az embert, de a győzelem díja ma más, mint volt hajdanában. A *meccs*, *tempó*, *fair*, *stopli* és néhány más társa azonban még szelvében-hosszában hallható, pedig magyar megfelelőjük, a *mérkőzés*, *iram*, *tisztességes*, *bórszeg* egy cseppet sem jelentenek kevesebbet vagy mást.

A sportoknak egy másik csoportja, az *atlétika* is nagyobb érdeklődést szokott fölkelteni, különösen az ifjúság körében. Ezen a területen a magyarításnak kisebb tere volt, mert a legtöbb sportágat már kezdettől fogva magyarul nevezték el, alig maradt az ismertebbek között egy-két idegen névű a szoros értelemben vett atlétikai ágak között. Ilyen a *dekatlon* és *pentatlon*; ezt is újabban magyarul *tizes-* és *ötösküzdelem*-nek, *tíz-* és *öt-*tusá-nak vagy *tíz-* és *ötpróba*-nak kezdik emlegetni a lapok. Ezek közül legjobban tetszik nékem az utolsó szópár, a *tíz-* és *ötpróba*, mert a magyar mese hőse jut az ember eszébe, akinek rendszerint három *próbát* kellett megállania vagy elvégeznie, hogy a királyleányt és vele a fele királyságot elnyerje. Az atlétika műszavai közé tartozik a *handicap* és *handicaper*, jó magyar szavuk az *előny* (-verseny) és az *előnyosztó*, nem is egészen újak. Aztán a *start* és *startol*, helyettük egy idő óta a *rajt* és *rajtol* olvasható, néha az *indítás*, *indulás*, ill. az *indul* is; a *spurt* és *finish* szóra újabban alkották és használják a *hajrá* szót. Nincs azonban jó és könnyen használható magyar szavunk a *junior*, *szénior*, *old boy* szókra, mert az *ifjúsági*, *középkorú*, *öreg tornász* (= játékos) legalább is nehézkesek kisé. Ugyanígy hiányzik magyar párja a *sprint*, *sprinter*, *staféta* szóknak is.

Azt hinné az ember, hogy a természetjárás, a természet nagyszerűségében és szépségében való gyönyörködés az embernek ősrégi szórakozása, pedig nagyon is kis mult áll mögötte. A természetjárást sportszerűen és tervszerűen csak a XVIII. század közepe táján kezdik úzni az Alpok országaiban, onnan terjedt el egész Európában, onnan jutott el hozzánk is, és napjainkban a sportok között már elfoglalta azt a helyet, mely fontosságánál fogva méltán megilleti. Nincs egyetlen sportág sem, amely annyi hívőt, követőt számlálna, mint a természetjárás; ez természetes is, mert egyetlen sportág sem jár annyi gyönyörűséggel, egyik sem gyarapítja annyira ismereteinket, egyik sem olyan könnyen hozzáférhető minden rendű és rangú és minden korú embernek, mint a természetjárás, és ami a legfontosabb, egyik sem olyan egészséges, mint a természetjárás. Illő tehát, hogy minden nemzet a maga nyelvén nevezze meg azokat a fogalmakat, tárgyakat, amelyek a természetjárás körébe tartoznak.

A *túrista* és *túristika* (*túristaság*) szóra van már jó magyar szavunk, a *természetjáró* és *természetjárás*. Jórészt elhallgattak azok a kifogások, melyeket ellenök emeltek; hogy t. i. nem pontos megfelelői az idegennek; erre nincsen is semmi szükség, mert ha egyideig használjuk őket, lassanként éppen olyan szabatos jelölői lesznek a fogalomnak, mint az idegenek. Használjuk tehát őket következetesen ne csak írásban, hanem élőbeszédben, társalgás közben is. Igaz, nem olyan hajlékonyak még, teste-

sebbek is, mint idegen párjuk, de a miénk. A *túra szóra* is egészen jó a *kirándulás* szó, ne idegenkedjünk tőle; a kis és nagy *túra*-t egyaráni nevezhetjük kis és nagy *kirándulás*-nak, egészen fölösleges az a megkülönböztetés, hogy a *kis túra* annyi mint *kirándulás*, a *nagy kirándulás* ellenben csak *túra* lehet.

Vegyük aztán sorra a természetjáró fölszerelését és vizsgáljuk meg mit nevezhetünk meg már is magyarul, és mire kellene még alkalmas szót találnunk. A természetjáró legelső fölszerelési tárgya, ruhadarabja a lábbeli, ennek idegen, német nevét (Bergsteigerschuh, Bergschuh, Bergsteiger) ritkán hallani nálunk, magyar neve *bakancs*, *szögesbakancs*, *szögescipő*, de mondhatnók egyszerűen *szöges*-nek. Olvastam már *hegymászónak* is, de fölösleges ennyire ragaszkodnunk a német szó elemeihez (meg aztán nem is csak hegyet mászunk vele; ezt az ellenvetést azonban nem kell túlságosan komolyan venni). A lábbelihez tartozik ez a három szép szó is: *kapni* (vagy *kapli*), *struflí* (vagy *strupli*) és *ringli*. Az első a német *Kappe* mása és a bőrborítékot jelenti a cipő orrán, találó magyar neve még nincsen. A második is német átvétel, eredetije a *Strupfe* (másképpen *Strippe*) szónak kicsinyítőképzős alakja és annak a huroknak a neve, amellyel a cipőt fölhúzzák, ezért magyarul a *cipő húzója*-nak vagy *fülének* nevezzük. Természetes ezek után, hogy a harmadik szó is német származású (Ringel), magyar neve egyszerűen *karika* vagy *cipőkarika*.

Sorban utána mindjárt a *Rucksack* következik, ezt már elég gyakran hallani, pedig jó magyar neve *hátizsák*; nem *hátzsák*, mert így a német szónak szolgái fordítása volna és kevésbé magyaros összetétel, mint a másik. Fontosság tekintetében harmadik a felsőkabát, mely viharban, szélben, esőben a hideg, a szél és az eső ellen véd; német neve *Windjacke*, kedvvel használják ezt a szót is természetjáróink, pedig jó volna legalább is *vihar-*, *szélkabát*-nak vagy *esőkabát*-nak nevezni, jobb szavunk nincs reá; a nagyobbak, hosszabbnak neve úgyis esőköpenyeg és van porköpenyeg is, ezek ugyanolyan összetételek mint a vihar-, szél- és esőkabát. Ennek a kabátnak van egy igen hasznos alkotórésze, az a kúpalakú kis zsák, melyet esőben fejünkre szoktunk húzni, melyet rendszerint *kapucni*-nak (Kapuze) mondunk, magyar neve *csuklya* vagy *kámza*.

Meg vagyunk akadva a *sveater* (sveater) és a *pullover* szóval. A kettő között — úgy gondolom — az a különbség, hogy a *sveater* elül gombok vannak, úgy ölthető föl, mint egy kabát, ajánlják is reá a *gyapjúujjas*, *gyapjúkabátka* szokat, legjobb egyszerűen *ujjas*-nak mondani; a másikba, a *pullover*be pedig belé kell bújni és lehet ujjatlan is; neve *gyapjúmellény*, *kötöttmellény*, *lélekmelegítő* volna, legtalálhatóbb neve azonban *bujtclé* vagy még inkább *bujka* lehetne. Névből tehát nincs hiány, de egyik sem nyerte meg a természetjárók tetszését, talán azért, mert igen népies ízűek, pedig ez a legjobb ajánlólevél. Bár csak módunkban volna mindannyiszor a nép nyelvéhez fordulni, valahányszor idegen vagy új fogalom magyar nevére van szükségünk; csakhogy — sajnos — nem ismerjük annyira a nép nyelvét, nincs is eléggé számbavéve, összegyűjtve, hogy szókincsét könnyű szerrel felhasználhatnók.

Aztán itt van ez a három régi és jó ismerősünk, a *stucni* (vagy *stucli*),

gamásni (vagy *gamásli*, *kamásni*, *kamásli*) és *zokni*. Mind a három német vendég (Stutzen, Gamasche, Socke), még pedig szívesen látott vendég, mert semmiképpen sem akarják nekik felmondani a szállást. Pedig mind a háromnak van jó magyar neve; a *stucni* annyi mint a *szárharisnya*, *harisnya-szár*, *lábszárvédő*; a *gamásni* magyar neve *bokavédő*, a *zokni*-é pedig *kurta* vagy *rövid harisnya* vagy még találóbb szóval *bokaharisnya*. A *stucni*-nak van más jelentése is, jelenti ugyanis azt a gyapjúból vagy hárászból kötött hengeres valamit, melyet magyarul *csuklóvédő*-nek vagy *érmelegítő*-nek neveznek. (Egy puskafajtát, karabélyfélét is *stucni*-nak hívnak, sőt egy pohárfajtának is ez a neve, annak, amelyben bor- vagy málnafröccsöt szoktak fölszolgálni, néhol sört is.) A gamásninak egyik fajtát *Wickel-gamasché*-nek hívják, ennek magyar neve *lábszárpólya* vagy *lábszárvédő*.

A *knickerbocker* szó is hallható olykor természetjárók szájából, magyarul egyszerűen *térdradrág*-ot jelent, igaz, hogy ez a szó nem olyan kellemesen fülbemászó, mint az idegen. (A Révai-lexikon XI. kötetének 759. lapján az olvasható, hogy Knickerbocker »eredetileg az az álnév, amely alatt Washington Irving New York humoros történetét megírta. A K. elnevezés később New York régi, hollandi eredetű lakosságának, majd általában a newyorkiaknak gúnyneve lett«.) A *briccses* (brecches) tulajdonképpen nem tartozik a természetjárók ruhadarabjai közé, de ha már a nadrágnál tartok, megemlítem, hogy magyar neve *sonkanadrág* vagy *lovaglónadrág*, még helyesebben *lovasnadrág*.

A felszerelési tárgyak közé tartozik a *celt* (Zelt) is, magyar neve *sátor* vagy *sátorlap*, aszerint, hogy mit akarunk megnevezni. Kocsin való utazás alkalmával jó szolgálatot tesz a *pléd* (plaid) is; ezt sem szokták magyarul megnevezni, pedig nem más, mint egy nagykendő; megkülönböztetésül a falusi asszonyok ruhadarabjától: *ütikendő*-nek vagy *ütitakaró*-nak lehet mondani. A *kompass* és *busszola* (Bussole) magyarul *iránytű*, a *snellzider* (Schnellsieder) természetesen *gyorsforraló* vagy *gyorsfőző*. A *termosz*-ra (Thermosflasche) és a *konzerv*-re (Konserve) azonban nincsen semmilyen magyar szavunk.

A nők felszerelését el sem lehet képzelni *zicherhájctü* (Sicherheitsnadel) nélkül. Ennek a felemás (magyar és német) nevű, de valóban nélkülözhetetlen kicsiny szerszámnak a kellesénél is több magyar neve van; csaknem szöszéri fordításban *biztosítótü*-nek hívják, de hallottam már röviden *biztosítü*-nek is mondani; jó magyar neve még *kapcsolótü*, *csukótü* és *závartü*, népiesen *bábatü*-nek és *dajkatü*-nek emlegetik. Ez összesen hétféle név, ha jól számláltam.

A magashegyi természetjárás nyelve még inkább telve van idegen, elsősorban német kifejezésekkel, pedig sok fogalmat magyarul is könnyedén kifejezhetünk. Dr. Viggázó János és Hefty Gy. Andor A Magas-Tátra részletes kalauza című műve I. kötetéből (II. kiadás, Bpest, 1907., 318 l.) ideiktatok egynéhányat az általánosabbak közül. Kletterschuhe: *mászócipő*, Nagelschuhe: *szögescipő*, Steigeisen: *hágóvas*, Haken: *kampósszeg*, horgasszeg, Eispickel: *jégcsákány*, Gletscher: *jégár*, Lawine: *hógörgeteg*, hóár, hósuvasadás, Eislawine: *jégomlás*, *jégsuvasadás*, Firn: *jegeshó*, örökhó, Moräne: *sánc*, Zinne: *orom*, Spitze: *csúcs*, Kamm vagy Grat: *gerinc*,

Scharte: *csorba, rés, horhos*, Kamin: *kürtő, sziklakürtő*, Alm vagy Alme: *havasi legelő, szécs*, terras (Terrasse): *lapos (tér)*; terrén (Terrain): *terep*; Traverse: *átvágás, átkelés, keresztezés, harántozás*.

Nem soroltam föl a természetjárásnak minden magyar műszavát, megelégedtem azokkal, melyeket az idegen kedvéért naponként mellőzni szoktunk. Annyira megszoktuk az idegent, hogy akaratlanul is rájár a szánk; pedig ha *akaratlan*, tudatosan a magunkét használnók, kevés idő múltával a magyar ötlene eszünkbe beszéd közben *akaratlanul* és önludatlanul. Kíséreljék meg!

Brüll Emánuel.

Brassai és köre.

A multkoriban egy kis társaságban többek között a magyar nyelv „csodabogarairól“ is szó esett. Ez alkalommal aztán előkerült egy olyan -i melléknévképzővel alakított szópár-kör is, amely nem csoda, hogy különös, „érthetetlen“ kettősségével magára vonta a figyelmet. A *brassai: brassói, somlyai: somlyói, szántai: szántói, ditrai: ditrói, gyergyai: gyergyói*-féle alakváltozatokról van szó. A társasági vita ezúttal is sokkal felületesebb, csapongóbb és futóbb volt annál, hogysem e kettős alakok magyarázataira kerülhetett volna sor. Mivel azonban e kérdést nyelvhelyességi kérdésnek is tekinthetjük, röviden rávilágítok ezeknek az alakoknak eredetére, a mai erdélyi nyelv szokásban mutatkozó alakjára és a nyelvhelyesség szempontjából velük szemben elfogalható álláspontra.

Ez alakpárok eredetét legutóbb Pais Dezső magyarázta meg (Magyar Nyelv XXIX. 235—7. l.).¹ Eszerint a kérdéses alakpárok között mindig a *brassai*-féle alakok a régebbiek; e régiségben nagyon gyakori formák a magyar szavaknak a honfoglalás előtti és a honfoglalás körüli időkben megfigyelhető teljesebb alakjaival magyarázhatók. A török eredetű *Somlyó* helynév régebbi *Somlach*-féle alakjából -i melléknévképzővel *somlachi*-féle és ebből *somlai* > *somlyai* (olv. somjai), a szláv eredetű *Miriszlav* helynévként alkalmazott személynévből ugyanezzel a képzővel *miriszlavi* > *miriszlai* alak lett.² Csak mikor a szóvégek alakulása folytán *Somló*, *Miriszló* stb. helynév-alakok keletkeztek, ezután keletkezhetek az aránylag újabb *somlyói*, *miriszlói*, *szántói* stb. helynévalakok. Ugyanilyen változás, alakulás útján keletkeztek a *bedellei: bedellői (Bedellő)*, *menyei: menyői (Menyő)*, *kérei: kérői (Kérő)*, *üllei: üllői (Üllő)*-féle alakok is. A régebbi *menyei* és *brassai* alakok különösen azokon a területeken maradtak meg sokáig, sőt máig is, ahol a közelben az ilyenféle helynevek gyakorta használt -i képzős alakja a régebbi alakok fennmaradását megkönnyítette. A Szilágyság-

¹ A Pais adatait Zolnai Gyula (i. h. 298—99. l.), majd magam jócskán megszereztem (i. h. XXXII. 191—94. l.).

² Megjegyzendő, hogy nyomdatechnikai okokból az egyes hangok jelzésére nyelvészeti szempontból nagyon tökéletlen jeleket használhatok.

ban például ma is még mindig *Kálló: kállai*, *Szántó: szántai*, *Somlyó: somlyai*, *Valkó: valkai*, *Zsibó: zsibai*, *Kucsó: kucsai*, *Órmező: órmezei*, *Tihó: tihai*, *Goroszló: goroszlai* alakokat ejtenek. A Brassó közelében élő magyar nép *brassai*-t, sőt *barassai*-t, a Ditró és Csíksomlyó vidéki székely *ditrói: gyítrai*-t meg *somjai: somolai*-t mond. A Gyergyóban lakó székely is *gyergyai*-nak vallja magát. Mikor Kalotaszeget járom, a népnyelvben még ma is csak *Nyárszó: nyárszai*, *Mákó: mákai*, (*Magyar*) *Valkó: valkai* alakokkal találkozom. Érdekes megfigyelni azt a jelenséget, hogy az említett vidékeken a középosztály is gyakran, sőt némelyütt kizárólag e régebbi alakokat használja, bár Erdély más részén (Dés, Enyed, Kolozsvár, Sepsiszentgyörgy stb.) az újabb *brassói*-szerű alakok a szokásosabbak. Éppen e jelenség készített engem arra, hogy mikor Pais Dezső adatait kiegészítettem, a következőket írjam a kérdéses alakpároknak az erdélyi nyelvhasználatban jelentkező alakjaira vonatkozóan. „A felsorolt adatok alapján úgy látszik, hogy Erdélyben azokon a vidékeken, ahol *Somlyó* nevű helység van, a régiségben kizárólagosan használt *somlyai (somjai)* alak továbbra is kizárólagos maradt, sőt az ilyenféle alakok használatosak nehány hasonló, külön fogalmat jelentő jelzős összetételben [*somjai bor*, *brassai szilva*, *brassai posztó*, (*gyergyai tőrő*)] még a *Somlyó*-féle helyeinktől távolabb eső területeken is.“ (Magyar Nyelv XXXII. 194. l.) Úgy látszik azonban, hogy a *somlyai* és *somlyói* alakok használata körüli ingadozás némely helyen már az érintett területeken is beállott, és az újabb alakok terjedőben vannak.

Ami ebből bennünket nyelvhelyességi szempontból érdekel, az mindössze annyi, hogy a nyelvhasználat kettőssége alapján nem lehet hibáztatnunk egyik alakot sem. A *brassai* vagy a *brassói* forma egyaránt jó, bár az irodalmi nyelv kétségtelenül kizárólag az újabb képzésű alakot használja. Magam azonban a mindennapi beszédben és írásban is még mindig szívesen hallom és látom az életerős újabb alak mellett a haldokló régebbi alakot.

Szta.

Visszaélés a szóvonzatok terén.

Az egészen avatatlan is megfigyelhette azt, hogy minden nyelvben az igék és névszók sokszor csak bizonyos raggal ellátott névszókkal kapcsolatban használatosak. Ezt a jelenséget nevezzük szóvonzatnak. A románban pl. a leány *valaki után* megy férjhez, a magyarban *valakihez*, a francia a *kényérből* eszik és a *vízből* iszik, a magyar *kenyeret* pusztít és *vízet*, vagy még inkább hort kortyintgat és így tovább. Minden nyelv rendszerében megvannak az efféle szóvonzatok és otromba hibát követ el az, aki ezekre ügyet sem vet. Ma azonban az ilyen „semmiségekre“ nem igen ügyelünk. Most már *valamiért* vágnak, [...a cseheknek azt üzenik, hogy egyedül csak Ardealért vágnak. (Ellenzék LVII. 168 : 8.)] és nem *valamire*; a *vagyonhoz* jogosult székelységről (Új Lapok V. 148 : 4.) és nem a *vagyonra* jogosultról beszélnek. Lapjainkból azt is megtudhatjuk, hogy ezután »a külön vagont vagy vonatot Bucurestig kell kérelmezni«, ahelyett, hogy csak *Bucuresti-ben* kérelmeznők. A belpolitika figyelője is

véleményét így fejezi ki: A liberális párton bizakodó a hangulat (Ellenzék LVII, 167:3.). Mint buzgó természetjárót érdekel újságjainkban a kirándulások rovata is. Elkedvetlenedem azonban, mikor a „Turisták figyelmére!” ajánlanak valamit (Estilap, IV. 125:5.). Mikor az ilyen furcsa, szokatlan és természetesen helytelen szövegeket hallom a mindennapi beszédben vagy olvasom lapjainkban, eszembe jutnak egyik írónknak az ízléstelenség és pongyolaság végtelenségéről írt sorai.

Szta.

Gépkocsi vagy autó?

Az utóbbi időben kellemes meglepetéssel tapasztalom, hogy napilapjaink, melyeknek nyelvét annyit ócsároljuk, feltűnően sokszor használják a *gépkocsi* szót. Nem tudom, mi rejtőzik a használat megett, de az bizonyos, hogy jó, helyeselhető szokás. Vajjon miért? Erre *kocsi* szavunk történetének ismerete adja meg a választ.

Mai *kocsi* szavunk a régebbi *kocsi szekér* jelzős szerkezetből rövidült¹ úgy, mint ahogy pl. a *fokos balta* vagy *fokos csákány* jelzős szerkezetből vált ki a későbbi *fokos*. A *szekér* szó előtt pedig azért állott eredetileg *jelzőként* a *kocsi* szó, mert ezt az akkor újfajta közlekedési eszközt először Magyarországon a komárommegyei *Kocs* v. *Kócs* községben gyártották. A magyarban tehát éppen olyan formán községnévből keletkezett ez a név, mint a németben a *Landau* városnévből a *Landauer* kocsi neve.² A magyar *kocsi* szó először a XV. század végén fordul elő *kochy* (olv. kocsi) alakban³; a XVI. században már sűrűn alkalmazzák. Az 1523-i országgyűlés elrendeli többek közt azt is, hogy a nemesek hadi készülettel és nem régi szokás szerint kocsiban jelenjenek meg (non in *Kotsi*, prout plerique solent) [Corpus Jur. 1523. 20. pont; id. Riedl alább i. h. 104.].

Ez az új magyar találmány Magyarországról Nyugat-Európába is elkerült, de elkerült ezzel együtt annak magyar neve is. A spanyol Avila, V. Károly történetírója 1548-ban megjelent emlékirataiban így ír: Károly olyan forma fedett szekeren aludt, aminőket Magyarországon *kocse*-nak neveznek, mert ez a név és ez a találmány ebből az országból való (alos quales in Ungria nman *Coche*, porque el nombre y la invencion es de aquella tierra).⁴ Még előbb báró Herberstein Zsigmond, német államférfiú és történetíró Magyarországon tett utazásáról beszámolva megemlékezik arról, hogy a kocsi neve a Budán innen (t. i. Bécsből számítva) tíz mérföldnyire levő *Kocs* falutól ered.⁵ Érdekes, hogy ez az első származtatás idegen szerző munkájában olvasható; többet és mást ma sem tudunk mon-

¹ Ugyanígy rövidült a *hintó szekér* jelzős kapcsolathól későbbi *hintó* szavunk.

² Vö. Szamota István, Nyr. XXIV, 555. — Gombocz Zoltán, MNy. VII, 99. — Horger Antal: *Magyar szavak története* Bp. 1924. 108.

³ Vö. Réthei Prikkel Mária: *A 'kocsi' eredete*. EPhK. XXI (1897), 53—6.

⁴ Vö. Riedl Frigyes, alább i. h. 105.

⁵ Riedl, Nyr. XI, 106 és Szamota István: *Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten* (1054—1717). Bp. 1891. 147—48.

dani *kocsi* szavunkról. De nem kétséges, hogy az európai nyelvek közül a német *kutsche*,⁶ a francia *coche*, a spanyol *coche*, az olasz *cocchio*,⁷ az angol *coach*, a lengyel *kocz*, a flamand *goetse*, a svéd *kusk* stb. mind a magyar szó közvetlen vagy közvetett leszármazottja. A román népnyelvi *cocia* (olv. kocsia) és *kosie* is magyarból való kölcsönzés. Eljutott e magyar szó a krimi török nyelvbe *kocsu*, „ein grosser geschlossener wagen, kutsche“ és *kocsas*, „kutscher“ hangalakban és jelentésben. (Vö. Gombocz Zoltán, MNy. IX. 414.)

Ilyenformán úgy hiszem, érthető, hogy miért mondtam előbb jó és helyeselhető szokásnak a *gépkocsi* szó használatát. Egyre gépiesedő századunkban a gépkocsinak mind nagyobb és nagyobb szerep jut. Nem egy nyugateurópai városban már el is temették az utolsó bérkocsit. Ha nem mentjük át a *gépkocsi* szóban régi *kocsi* szavunkat, az anyagi művelődés haladásával szókincsünknek éppen egy olyan eleme vész el számunkra, amely évszázadok óta belekerült csaknem minden művelt nyelv szókincsébe. Használjuk hát minél többet a *gépkocsi* szót!

Szta.

„Irtuk az élősdieket!”

Az élősdik:

abnormális, abnormis
abszolút — — —
abszurdum — — —
adminisztráció — —
agónia — — — —
aktuális — — — —
ambíció — — — —
apoztrofál — — —
atrocitás — — — —
barométer — — —
citadella — — — —
dilettáns — — — —
generáció — — — —
harmónia — — — —
horizont — — — —
impresszió — — — —
karakter — — — —
katedrális — — — —
klíma — — — —
kollekcio — — — —
komplikált — — — —
kongresszus — — — —
konkurrencia — — —
kripta — — — —

Kiszemelt áldozata:

rendellenes, szabálytalan, fonák
teljes, általános
képtelenség, lehetetlenség
ügyvitel, közigazgatás
haláltusa
időszerű
becsvágy
főlemlít, megnevez, céloz valakire
erőszakoskodás, kegyetlenkedés
légsúlymérő
fellegrvár
műkedvelő
nemzedék
összhang
szemhatár, látóhatár
benyomás
jelleg, jellem
székesegyház
éghajlat
gyűjtemény
bonyolult
nagygyűlés
versengés, vetélkedés; pályázás
sírbold

⁶ Régebbi előfordulásában: *gotschi-wagen* (1562), „auf ein *Gotschi* fahren“ (1599).

⁷ A velencei olaszban *cocio* „kocsis“ (Vö. Schuchardt Hugo, Nyr. XVIII, 394.).

krízis	—	—	—	—	válság
lift	—	—	—	—	fölvonó
organikus	—	—	—	—	szerves
percent	—	—	—	—	százalék
perfekt	—	—	—	—	kész, tökéletes
perspektíva	—	—	—	—	távlat
portó	—	—	—	—	postadíj, viteldíj
precíz	—	—	—	—	szabatos, éles, finom
propeller	—	—	—	—	csavargózós, légesavar
raffinált	—	—	—	—	finomult, finomított, mesterkelt, fondorlatos
randevú	—	—	—	—	légyott, találka
relative	—	—	—	—	aránylag, viszonylag
relief	—	—	—	—	dombormű
renovál	—	—	—	—	kijavít, tataroz, fölújít
reprodukál	—	—	—	—	elmond, leír, közöl, másol
restancia	—	—	—	—	hátralék
rúzs	—	—	—	—	pirosító
stagnál	—	—	—	—	vesztegel, pang
suggerál	—	—	—	—	sugalmaz, befolyásol
totális	—	—	—	—	teljes, egyetemes
tradíció	—	—	—	—	hagyomány

Hibaigazítás. Multkori nyelvművelő rovatunkban a 192. lapon felülről az 5. sor felé szava után kimaradt a lapalji jegyzetre utaló ⁶ jegyzetszám. U. o. felülről *A fölösleges „h“ helyesírásunkban* című cikk második bekezdése 4—5. sorában a *theologia* szó helyett *theologiea* olvasandó!

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

BARÁNSZKY-JÓB LÁSZLÓ: *A magyar széppróza története szemelvényekben*. Budapest, 1937. 558. l.

Igen érdekes szemelvény-gyűjtemény. Célja annak érzékeltetése, hogyan változtatja meg a próza művésze a közlési eszközöket különböző korok és műfajok szerint. A gyűjteménynek mintegy 130 lapja foglalkozik a Kazinczy előtti magyar prózaírás jelentékenyebb képviselőivel. Legrészletesebben a XIX. század íróit tárgyalja, valóban jellemző színeket villantva meg a magyar romantikus novella- és regényírók munkáiból, Kemény, Gyulai Pál, Baksay, Tolnai Lajos, Petelei István kiábrándult romantikájának egyéni stílus alkotásaiból, Jókai, Mikszáth, Gárdonyi és mások századvégi művészetéből, amely egy sajátosan magyar humor jegyében oldja föl a költészet és valóág ellentmondásait. Így érkezünk el a XX. század irányaihoz: Herczeg, Justh Zsigmond, Pekár, Beöthy, Rákosi Viktor, Ambrus, Molnár, Surányi franciás lélektani realizmusához, vagy az új színű romantikájához, azután az impresszionizmus jellegzetes magyarországi képviselőihez, akik között olyan ellentétes egyéniségek nevét olvashatjuk, mint Bródy és Riedl Frigyes, Kosztolányi és Ignóty, Babits és Komáromi János, Karácsony Benő és Prohászka. (!) Végül az expresszionizmus és tárgyi stílus néhány képviselője kerül sorra. A könyv második fele a regény stílusát szemlélteti, mégpedig »leírás«, »párbeszéd«, »jellemezés«, »korrajz, alapeszme, szerkezet« címszók alatt, mindenütt a szemelvények egész sorával mutatva be a történeti fejlődést. A könyv rendszerező eljárása ellen talán helyvel-közzel felszólalhatnánk, el kell azonban ismernünk, hogy a magyar irodalmi stílus fejlődésének szemléltetésére első ízben történik itt nagyobb szabású kísérlet, a könyv gazdag és jellemző adatokat ismertet s az irodalomtörténet szakembereinek kezében valóban hasznos segédkönyv. S. I.

BERZSENYI DÁNIEL KÖLTŐI MŰVEI. *Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta és kiadta Merényi Oszkár dr.* Budapest, 1936. 438. l. M. Tud. Akadémia.

A XIX. század elejének nagy tehetségű költője e kötettel kapja meg régóta nélkülözött filológiai értékű kiadását. Szerzője 1936. januárjában Niklán fedezte fel az író hagyatékában megőrzött kéziratokat s bennük Berzsenyi 22 ismeretlen költeményét, illetve költemény-változatát. Kiegészíti ezeknek sorát a költőnek népdalgyűjtése, amely első változatában 8 népdalt foglal magában. Merényi Oszkár gazdag tartalmú, mintegy 180 lapos bevezetésben és jegyzetanyagban foglalja össze a százéves Berzsenyi-kutatás eredményeit. Színes képet nyújt a költő pályájáról, egyéniségéről és világnézetéről, költői kifejezésformáiról, valamint költői sorsáról is, bőven kiaknázva a legutóbbi évek néhány modern szempontú tanulmányának eredményeit. Ismerteti ezután a Berzsenyi-kiadások történetét és megismerteti azokkal az alapelvekkel, amelyek nyomán Berzsenyi verseinek időrendi egymásutánját, a Berzsenyi kiadások e mindmáig megoldatlan ügyét megoldáshoz juttatni igyekezett. A jegyzetek a versek kézírataira és forrásaira vonatkozó adatokkal szolgálnak. S. I.

BORONKAY ANTAL: *Az osztrák és a magyar történeti ballada*. Budapest, 1936. 106. l.

A XIX. század eleji osztrák és magyar történeti és irodalmi viszonyok igen alapos ismeretével készült munka. Bevezetőül azokat a szoros kapcsolatokat ismerteti, amelyek Metternich politikai eszményei és a felvilágosodás-ellenes, monarchikus-hazafias osztrák romantika programja között fennáll. Részletes tartalmi és formai elemzést kapjuk ezután az osztrák

történeti ballada-költészetnek, melyben magyar tárgyú is szép számmal akad. A fejlődelmet dicsőítő érzelmes-patetikus, erős erkölcsi, de ingatag lélektani alapon nyugvó, részletező, terjengős előadású osztrák balladák először a magyarországi német irodalom körében teremtenek iskolát, azután meghódítják Vörösmarty korának másodrangú költőit: Gaiayt, Tárkányit, Pájert, Papp Endrét, Erdélyi Jánost stb., a magyar irodalom lelkes, de kisebb tehetségű művelőit is, akik ilyen módon egy jól kialakult, mesterségesen létrehozott s bizonyos tekintetben irányított műfaj művelődésébe kapcsolódhattak. Az osztrák Seidl, Vogl, Collin s mások hatása találkozik ez íróknál Uhland költészetének hatásával s azokkal a kezdeményezésekkel, amelyek korábban Kisfaludy Sándor nyomán hasonló irányban megindultak. E hatások azonban a magyar irodalomban a patriotizmus más elemeivel színeződnek át s eltávolodnak a Metternich-Hormayr-féle eszményektől. A szerzőben a XIX. század eleji magyar irodalom kitűnő munkását üdvözölhetjük.

S. I.

GALAMB SÁNDOR: *A magyar dráma története 1867—1896-ig.* Budapest, 1937. I. kötet. 384. l. M. Tud. Akadémia.

A drámaírás a magyar irodalom történetének legmostoháiban kezelt műfaja: összefoglaló munkáink mindezeideig inkább az irodalmi anyag leltározói voltak, mint magasabb szempontú összefoglalások, modern irányú monográfiák. — Galamb Sándor könyvét éppen ezért fogadjuk különös figyelemmel: műve Bayer József 1897-ben megjelent kétkötetes művének szerves folytatása s jelen első kötetében 1888-ig veszi számba drámairodalmunk termését. Bevezető fejezetei a kiegészítés utáni magyar dráma általános jellemzését, az újabb drámaírás kifejezésformáit és a felrisszülő színpadi technikát ismertetik. Ezután az újabb budapesti színházi vállalkozások ismertetésére kerül a sor, a Budai Népszínházra, az István-téri Színházra, a pesti Népszínházra stb. Ezután III szerzőnek mintegy 277 művével foglalkozik műfajok szerint, időrend-

ben; kiegészíti ezeknek sorát az operett virágzásnak induló műfaja. A könyv mai színházi viszonyaink kialakulásának történetét ismerteti s mint ilyen, nagy figyelemre tarthat számot.

S. I.

KERESZTURY DEZSŐ: *Utikönyvek.* Magyar Szemle, 1937. szept., 58—69. l.

Az európai irodalomnak egyik legjellegzetesebb műfaja az útikönyv, a tudomány és írásművészet e keverékműfaja, amelynek legjobb hajtásai éppen a szép-irodalmi és a tudományos útirajz szélsőségei között, a határterületen helyezkednek el. Az érdekes tanulmány a műfaj színváltozásait az utazói és útleírói magatartás típusaival szemlélteti. Első ezek között az ismeretterjesztés, a tapasztalás igényével lép fel, tudományos hitelre törekszik s a bátor kutató-akaratot és elfogulatlan valóságtiszteletet hirdet. Virágkora a nagy fölfedezések idejére esett s ma részben a népszerű tudomány, részben a természetjárás és a sport kalandjai nyomultak benne előtérbe. Egy második típus az olvasóközönség kalandvágyát, az exotikus messzeség ingerét s a hírszomjat elégítik ki; ezek üzleti szempontokra építenek, elhagyják a valóság és tapasztalat világát és a hatásvadászó ponyva vagy riport felé közelítenek. Ismét külön irodalma van a kedvtelésből utazóknak, a Baedekereknek, modern útikalauzoknak, amelyek mögött a gazdag ember utazásainak céljavesztettségét sejtjük. »Utazz, hogy megismerd, mi lakik benned!« — az utazó magatartás e példaadó formája, a lírai útikönyvek alapelve támad új életre néhány jelentékenyebb írónk munkájában, míg ismét más jelentősebb íróink az utazás élményén át nemcsak önmagukat, de szociális álláspontjukat is tisztázzák. Az útikönyvek e legmagasabb formája az én-regények felé közeledik.

S. I.

SÁRKÁNY OSZKÁR: *A tájeszmény változásai a magyar költészetben Petőfiig.* Budapest, 1935. 96. l.

Sárkány Oszkár érdekes könyve bevezetésében élesen elkülöníti a természet-érzéklet a tájérzéklettől: utóbbi a szétszórt

természeti jelenségekből egységes, átfogó stílusú képet alkot, amelynek érzelmi és sokszor eszmei tartalma is van, s amely korok szerint változva az emberi látás- és gondolkodásmód fejlődését tükrözteti. Munkájának középpontjában a XVIII. század végének és a XIX. század első felének magyar irodalma áll. Fejtegetéseinek legfőbb eredménye, hogy a magyar irodalom leíró anyagának magasabb szempontú összefoglalását adja. A renaissance, a barokk, a rokokó, bizonyos általános, egységes minta szerint ábrázolja a tájat, amelyben elsősorban az emberi élet lehetőségeit keresi; a XVIII. század végével is hasonló általános tájészemély uralkodik, a mosolygó tavaszi hangulatú rokokó táj és vad, őszi romantikus táj. Ebben az időben indul meg a való tájak ábrázolása is, elsősorban a Dunántúl, a Balaton vidékéé, amely e kor nemzetközi tájészemélyének igazi iskolapéldája. Kisfaludy Sándor és Kazinczy már a tájak egyénítésével is kísérletet tesznek, felhívják a figyelmet a magyar tájak egyedülálló különösségére. A Dunántúl mellett elsősorban a Felsővidék és Erdély kerül az érdeklődés előterébe, míg a negyvenes években az Alföld, mint a legmagyarabb táj és a szabadság szimbóluma hódít. A komoly, modern szempontú tanulmány sok figyelemreméltó tanulsággal szolgál az irodalom minden barátjának. S. I.

SÁNDOR ISTVÁN: *Regények a szerelemtől.* Magyar Szemle, 1937. Május. 94—104. l.

Szemle mai magyar regénytermésünk szerelem-felfogásának típusairól, a legdivatosabb műfaj központi témájának beláthatatlanul gazdag változatairól. A szerelem problémái a naturalizmus hatása alatt a világháború idején borítják el a magyar irodalmat, a vele szemben való állásfoglalás azonban mind konzervatív, mind forradalmi formájában évszázados hagyományokra néz vissza és világnézeti-erkölcsi kérdésekbe torkollik. A szerző szerint a szerelemfelfogásnak ma négy uralkodó alapszínével találkozhatunk. — Legrégibb hagyományrétegekből »fehéregényeink« sarjadtak, irodamilag kevésbé

művelt polgári vagy ifjúsági körök szórakoztató olvasmányai, erkölcsileg és világnézetiileg levegőtlen alkotások, amelyek a legmélyebb emberi kérdések egyikét hagyatják el. A naturalizmus regénytípusa annál nyersebben ismerteti a nemiség problémáit, nemcsak a lelkek, hanem a test életügyeinek elemzésével is s a művészi hatásokon túl szexuális hatásokra is törekedve. Egy minden vallástól elszakadt világkép embere keres e regényekben életcél és feledést a maga halálproblémái előtt a cinizmus vagy a tragikum magatartásával. Freud nyomán a nemiség lélektanát egyénietlen, gépies módon, fizikai képletek szerint pergeti le egy harmadik típus, amelynek nyomán már az eltévelyedések is bőséges teret kapnak irodalmunk szerelmi regényeiben. Nőíróink és néhány mélyebb lélekrajzot nyújtó komoly íróink ebből a kaoszából keresi napjainkban a kivezető utat. G. L.

SZILÁGYI LÓRÁND: *Az Anonymus-kérdés revíziója.* Századok, 1937. 4—6. szám.

Az Anonymus-kérdés rendkívül alapos és körültekintő megbeszélése. A szerző megdönthetetlen érvekkel igazolja, hogy a Gesta szerzője III. Béla korában él: igazolja ezt a munkájában megörökített társadalomrajz, amely a III. Béla-kori társadalmi viszonyaink pontos megfelelője; igazolja Anonymus pénzveve, a mánka, amely a XII. század derekán szorítja ki a korábbi librát s éppen III. Béla idején lesz nálunk is, Nyugaton is általánossá; igazolja a Gesta stílusában rejlő oklevélfordulatok, amelyeknek mását a III. Béla-kori kancelláriai oklevelekben lehet kimutatni s amelyek korábbi okleveleinkben nálunk is, Nyugaton is hiányoznak. Anonymus személyét, a »P. dictus magister«-t Péter esztergomi kanonok, majd püspök személyében keresi. Rámutat arra, hogy az esztergomi káptalan tagjai a párizsi egyetem egykori teológusaiból kerülnek ki, akiknek nevét az oklevelek Péter hánnonokkal együtt emlegetik; másfelől pedig a királyi kancellária jegyzői és kancellárjai az esztergomi káptalan tagjai

közül valók, s ha ezek közt Péter neve nem is szerepel, annál sűrűbben találkozzunk kanonoktársainak neveivel. Így érthetővé lesznek az esztergomi oklevél-iskola nyomai Anonymus munkáiban. A tanulmány valószínűleg az Anonymus-probléma végleges tisztázását jelenti.

S. I.

SCHÖPFLIN ALADÁR: *A magyar irodalom története a XX. században*. Budapest, 1937. 312. l.

Az immár történelemmé lett századeleji irodalmi forradalomnak s a háború utáni magyar irodalmi életnek kritikai bemutatása, amely feltűnést jelentő megállapításával a jobb és a baloldali irodalmi fórumoknak ellentmondásait egyaránt kihívta és a hamu alatt ma is parázsló elvi ellentétekre irodalmi életünkben világosságot derített. A könyv első felében a Nyugat forradalmi kezdeményezéseit ismerteti a személyes emlékezés elevenségével s itt-ott a túlzások őszinte beismerésével is. A könyvnek e fejezetei becses irodalomtörténeti anyagot foglalnak magukban, de részben a Nyugat apológiáját is nyújtják a közismert vádakkal szemben (elszakadás a nemzeti alapoktól, a francia és angol irodalom kritikátlan csodálata, a nemi szenzációk hajhászása, különködő újító törekvések, a zsidóság túlzó befolyása stb.). A könyv második felében Schöpflin tájékozódása kevésbé biztos, egyes írók arcképeit nagy gonddal rajzolja meg, de szükséztől és elfogult olyan egyéniségekkel szemben, akik szűkebb írói pártállásától távolabb esnek (Prohászka p. meg sem említi), rendszerző készsége egészen cserbenhagyja (Zsolt Béla és Harsányi Zsolt bizonyára csak neveik asszociációja folytán kerültek egymás mellé). A maga egészében azonban a könyv mégis egy higgadt, tárgyilagosságra törekvő írói magatartás érdekes eredménye.

S. I.

L. UJVÁRY LAJOS: *A mai gyermek és a könyv*. Budapest, 1936. A Tanítás Problémái. 14. sz. 72. l.

Komoly felelősségtudattal készült nevelés-tudományi munka, amely négy bu-

dapesti és egy vidéki (mezőkövesdi) középiskola keretében gyűjtött mintegy 2500 kérdőlapot dolgoz fel a mai gyermek olvasmányaira vonatkozólag. Eredményei szerint a legkedveltebb írók Gárdonyi, Jókai, May és Verne, akikért a diákoknak több mint fele rajong, négyükért összesen 50,3%, úgy hogy népszerűségüket más írók meg sem közelítik. Rendkívül érdekes grafikonok szemléltetik osztályok szerint az egyes írók népszerűségének fokait, amelyek egyben arra is világot vetnek, mennyire más a fejlődés ritmusa a fővárosi és a vidéki diákság körében, s mennyire eltér a gyermek érdeklődése attól a néhány hivatalos könyvjegyzéktől, amely az ifjúságnak ajánlható munkákat évfolyamonként csoportosítja. Az adatok szerint a tanulók 23%-a olvasmányai megválogatásában csaknem teljesen magára hagyatva egészen egyéni és veszedelmes utakon jár, tehát minden negyedik tanuló olvasmányainak irányítása egészen rendkívüli feladatok elé állítja a tanárságot. A két és félezer diák havonta közel 19.000 könyvet olvas, a havi fejátlag 7,5 mű, az olvasási láz a III. és a VI. osztályban éri el tetőfokát és a fővárosban mindvégig erősebb, mint a vidéken. Van havonként 25—40 könyvet olvasó diák is szépszámmal. Ez a körülmény a könyvforrások fokozott ellenőrzését követeli meg pedagógusainktól, minthogy a diákság, 24,4%-a saját bevallása szerint az iskolai könyvtáron kívül más könyvtárok, könyvkölcsönzőket is látogat. A hasznos, komoly munka befejezől e tények tanulságait összegezi a tanári rend számára.

S. I.

KOZOCSA SÁNDOR: *Zilahy Károly esztétikája*. (Bpest, Esztétikai Füzetek 4. száma, 22. l.)

A Partium szülöttéről, Arany egykori barátjáról szól munkatársunk újabb tanulmánya. Zilahy, a 26 éves korában elhunyt merész és csípősen kemény műbíráló megérdemli, hogy figyelmünket ráfordítsuk, hiszen irodalmunk aranykorának alakjai elevenednek föl a *Koszorú*, *Figyelő*, Arany folyóiratai említésére, me-

lyeknek Zilahy is eleinte munkás kritikus volt, mígnen ettől a körtől, főleg Gyulaitól elvi okokból elhidegült. Zilahyt a nagy Arany vezette be a széptudományba s ki kell emelnünk legnagyobb tanulmányából, *A tragédia böcseletéből* azt a megállapítást, hogy a dráma a legnemzetibb műfaj, minálunk. Egész műbírálata az érzékre van fölépítve és maga is izigvérig gyakorlati kritikus, mint ellenfele: Gyulai Pál, kivel szemben kivált a Molière-bírálatok körüli vitában alulmaradt. Zilahy rendszeres esztétikát írt, nézeteit teljes egészében első méltatója és *Munkáinak* összegyűjtője, Dömötör János hámozta ki. Zilahy ugyan nem volt hive a művészet öncélúságának, s többször vallotta, hogy a művészet célja a gyönyörködtetés mellett a nemzetnevelés és a közlés emelése, javítása, — azonban kiemelte, hogy a múló, napi szempontokat sohasem szabad a művészi termék fölé emelnünk!

Irodalom-elméletében Eötvös felfogásához közeledik (ne legyen csupán játékos kedvtelés, de a közület hibáit javítsa, érzelmeinket nemesítse), költészet-elméletében a dráma után mindjárt a líra, s azután a regény következik, az eposzt feltűnően mellőzve. A regénynél elsősorban a szerkezetet tartotta fontosnak. Dramaturgiájában pedig legértékesebb az, hogy a tragikai érzést emeli ki; a tragédia fogalmát úgy határozza meg, hogy mindig *nagyszerű* alakot, vagy viszonyt kell választania az írónak, valamely gondolat érvényesítésére. Nem nagy, hanem nagyszerű alakot, hiszen a *nagyság* kizárja az emberi gyarlóságot, holott a hibának jellemvonásul alkalmazásán épül föl a legtöbb tragédia. Áttekintve Zilahy elvein, megállapítja a szerző, hogy az elvek tisztázásához nagyban hozzájárult az ifjan elhunyt kritikus, s volt érzéke az irodalmi alkotások megértéséhez. Kár, hogy más műalkotások felé már nem fordulhatott és így esztétikája a zenei, képzőművészeti alkotások taglalása nélkül töredékes maradt, mint annyi más torzója magyar életünknek.

G. P.

JACOBI LÁNYI ERNŐ: *A Königsbergi Töredékek versalakja*. Magyar Nyelv XXXII, 302—311. l.

A K. T. versformájában sok vita után sem tudott megállapodni a tudományos kutatás. Aránylag nem is rég Horváth János így fogalmazta meg véleményét: »Nos, erőltetés nélkül e szövegeket másnak, mint ritmikus prózának, vagy jobb esetben szabadszótagszámú kétütemű sorokból álló verszetnek alig minősíthetni.« (A középkori magyar vers ritmusa. 1928. 140 l.) Megnyugvást ez sem hozott. Horváth Cyrill megpróbálta véleménye bizonyítását, hogy az említett szöveg kötött versforma; ezt főleg az bizonyítja, hogy az egész szöveg 4—4/4—3 alaptípusú verssorokra bontható. (*Hogyan szólnak?* M. Ny. XXX, 136—50.) — A cikk íróját Horváth Cyrill eredménye sehogyan sem elégíti ki, mert szerinte Horváth előre megállapított egy még ezután bebizonyítandó versformát, s ekkor a szöveget kellő szövegkritikai ok nélkül — a szöveg toldásával és csonkításával — hozzászabdalta. Állításának bizonyítgatása után a trochaeusi és jambusi lejtésre szót sem veszteget, hanem azokat az alapelveket igyekszik megállapítani, amelyek alapján hozzá lehet fogni a K. T. ritmusa rég óta vajdó kérdésének megoldásához. A K. T. ritmusára az eddigi kutatás eléggé rátapintott, csak a ritmus törvényei érvényesülésének kimutatása maradt megoldandó. Szerző utal egy régebbi megállapítására; ennek értelmében »ritmikus a beszéd, ha páronként összetartozó, egymással mondatyszerű összefüggésben álló, tudatunkban egyenrangúaknak felfogott rimekre tagozódik.« A szerző e megállapításnak a K. T. szövegére vonatkozó érvényességét bizonyítja.

Arvay József.

MÉSZÖLY GEDEON: *A hit szó eredete és rokonsága*. Acta, Tom. IX. Fasc. 2. Szeged, 1936.

Mészöly Gedeon szerint *hit* szavunk a *hideg, híves, hűvös, hűl* stb. szavak családjába tartozik. Ugyanazt jelenti, mint a *hiedelém*. Régi nyelvméleinkben a *hiedelém* szó hűvösséget jelentett, a *hie-*

delmez ige pedig azt jelentette, hogy hűsítéssel üdít. Mivel a hűsítéssel való üdítés legtöbbször az árnyék fogalmával kapcsolatban fordul elő, a *hiedelmez* ige nek kifejlődött *beárnyékol* jelentése. Az *árnyék* viszont »széltől, fagytól védett hely« s így a *még hívéjt* ige főneves alakja, a *hiedelem* könnyen kapott »védett hely« jelentést. Mivel a *hiedelēm* olyan védett helyet jelent, melynek oltalmában bízni is lehet, egyes fordítók a *hiedelmēt* a *bizalom* szóval fordították. Így kapta a mai *hit* szó, mely eredetére és jelentésére nézve teljesen megegyezik a *hiedelēm* szóval, az Isten hatalmában és jóságában való bizodalom jelentést. A fejlődés menetét az író számos kódexbeli példával igazolja. Ezek után az író áttér a *hit* szó néhány igevaltozatának ismertetésére. Az író szerint a *hiedelēm* szónak van egy másik középkori jelentése is s ez a *gyógyítás*. Ezt a jelentésváltozást úgy magyarázza meg, hogy kezdetben a bűn tüze hevességével kapcsolatban használták a *hivőjteni*, *hiedelmezni*, azaz »hűteni« kifejezéseket. Azonban nemcsak a bűn lángját, hanem a fájdalom hevét is lehet »hivőjteni«, »hiedelmezni« s így kezdték használni ezeket a kifejezéseket a gyógyítás fogalmának a kifejezésére.

Márton Gyula.

NÉMETH GYULA: *A magyar rovásírás*. M. Nyelvtud. Kézikönyve. 1934. 32 l. 7 melléklet.

A szerző összefoglalja mindazt, amit a rovásírásról és fennmaradt emlékeinkről tudunk. A magyar rovásírásnak legrégebb emlékei a XV. századból valók: a *nikolsburgi* ábécé és a *Székelyderzsi* templomi felirat. A XV. század második feléből való egyik legnevezetesebb emléküink, a *Marsigli-féle* rovásírásos naptár. Bolognában maradt fenn Marsigli, olasz tudós, feljegyzései között. 1749-ből maradt fenn Szilágyi Sámuel másolatában a *csíkszentmihályi* templomfelirat. Keletkezési ideje 1501. Ezzel egykorú a *konstantinápolyi* felirat (1514-ből), Dernschwam német követ másolatában maradt fenn. A felirat szerzője Kete(j) Székely Tamás, volt konstantinápolyi követség egyik tagja. Egy

újabbban felfedezett emlék a *bögözi* templom falán maradt fenn. A fennmaradt szöveg olvasata *Atyai Están*. 1668-ra tehető az *énlaki* templomi felirat, amelyet Orbán Balázs fedezett fel 1864-ben. Három tudós feljegyzése is van a magyar rovásírásos emlékek között; ezeknek szerzőjét (Szamosközy István, Telegdi János és Kájoni János) ismerjük. A magyar rovásírás sajátosságai: az írás és a jelek iránya jobbról bal felé halad, néha két vagy több szót is összeírnak, a szavak elválasztására egymás fölé helyezett pontot használnak; az írás betűi szögletesek. Gyakori a ferde vonalak alkalmazása, ligaturák (szó- v. szótag-jelek) gyakori használata stb. Mindezeket megtaláljuk a türk írásban is. Ez bizonyítja, hogy a magyar rovásírás a türk írás családjába tartozik s már a Pontus vidékén kialakult. Fennmaradt emlékeink mind a Székelyföldön kerültek napvilágra és ez egyesek szerint annak bizonyítéka, hogy csak a székelyek használták. Bizonyos azonban, hogy csak magyarnyelvű feljegyzésekre használták. »A székely írás tehát... a pogány magyarságnak általánosan használt írása, amelyet a kereszténység megsemmisített, amely azonban megmaradt az elkülönülve és önálló szervezetben élő székelyeknél.«

Gálffy Mózes.

DEBRECZY ALEXANDRU: *Monumente în manuscrite limbii și literaturii maghiare în Muzeul Național Săcușec din Sft. Gheorghe*. Doktori értekezés.

A szerző a Székely Nemzeti Múzeum legértékesebb kéziratos irodalmi emlékeit tanulmányozza és részletesen ismerteti. Mint ahogy maga a cím és a tárgyválasztás is mutatja, a tanulmány nem egy irodalmi kérdés egységes feldolgozása, hanem egy könyvtár kéziratos anyagának feltárása egymástól független értekezések által. — Legjelentősebb az irodalmilag is legfontosabb Apur-kódexről szóló tanulmánya. Foglalkozik benne a XV. század műveltségi és irodalmi törekvéseivel, az egyházi szellem átalakulásával rámutat arra, hogy a kódex zsoltár és himnusz fordításai hosszas fejlődés eredményei.

Alapos szövegkritikai összehasonlításokkal bizonyítja, hogy a fordításokat nem írhatták huszita papok, mert azok egészen a kat. egyház dogmatikai felfogásának felelnek meg. Ez a tanulmány alapos, aikai magatartást, összehasonlító készséget kor szellemét ismerő tudást, józan kriti- és megbízhatóságot mutat. Kár, hogy a szerző alig foglalkozott a nyelvi fordulatokkal és szépségtörekvésekkel. A Vasady-kódex énekeiről ugyancsak körültekintő, összehasonlító eljárással bizonyítja be, hogy prot. unitárius eredetűek. Iro-

dalmi szempontból kevésbé jelentős az Emília-kódex, amelynek az anyaga (szakácskönyv) inkább a művelődéstörténetet érdekli. Ugyanez áll az Apaffiné-kódexre is. A könyv végén levő vázlatos ismertetésből úgy látjuk, hogy a Székely Nemzeti Múzeumnak még más, értékesebb kéziratok is vannak, (énekeskönyvek, emlékiratok, naplók). Debreczy feladata volna ezeket közzétenni, külön tanulmányokban ismertetni és általuk egyúttal a kor irodalmi törekvéseit magyarázni.

V. Zs.

BIBLIOGRAFIA

Románia magyar irodalmának bibliografiája.

1936. év.

Összeállította: **Valentiny Antal.**

A romániai magyar irodalom 1936. évi bibliografiája jelentősen nagyobb számú műről számol be, mint a megelőző évi.

Ennek az eredménynek az elérésében nagy része van annak, hogy ezúttal jóleső támogatást nyertem oly egyének részéről, kik feladatomban jelentőségét méltányolták és az előző években kifejezett kérésemnek megfelelően kezemhez juttatták a leírandó műveket. R. Berde Mária, dr. Jancsó Elemér, dr. Márton Lajos és dr. Mikó Lőrinc neveit kell hálásan megemlítenem, mivel tőlük nyertem legtöbb adalékot anyaggyűjtése közben.

A hozzám juttatott műveket megegyezésünk értelmében az Erdélyi Múzeum könyvtára gyarapítására adtam át a beküldők ajándékként.

Gyűjtésem számszerű adatait vizsgálva, kitűnik, hogy jelen évi jegyzékem összesen 272 (235) címszóból áll és 3 utaló és 12 összefoglaló címszó levonásával 257 (221) munka leírását adja, amelyek közül 17 a megjelenési éve szerint a megelőző évi bibliografia kiegészítését teszi.

Anyagomnak az elfogadott csoportokba osztása után, a százalékszámítást is segítségül véve, az alábbi képet nyerjük az eredményről:

I. Szépirodalom — — — — —	70 = 27·2% (69 = 31·2%)
ebből a) Verses művek — — — —	21 = 30% (24)
b) Széppróza — — — — —	37 = 52·9% (38)
c) Színdarabok — — — — —	12 = 17·1% (7)
II. Tudományos és ismeretterjesztő művek	67 = 26% (61 = 27·6%)
III. Vallásos irodalom — — — — —	32 = 12·5% (23 = 10·4%)
IV. Tankönyvek — — — — —	17 = 6·6% (11 = 5%)

V Törvények, rendeletek, szabályok	— 6 = 2·3%	(4 = 1·8%)
VI. Időszaki irodalom	— — — — — 50 = 19·5%	(40 = 18%)
ebből a) Évkönyvek, jelentések, jegyző-		
könyvek	— — — — —	14 (8)
b) Iskolai értesítők	— — —	33 (25)
c) Naptárak	— — — — —	3 (7)
VII. Különfélék	— — — — — 15 = 5·9%	(13 = 6%)

(A zárójelbe tett számok az 1935. évi eredményeket tüntetik fel.)

A csoportok szerinti megcslás azt mutatja, hogy a jelzett gyarapodás kisebb mértékben esik a szépirodalmi, tudományos és vallásos művekre, mint a többi — irodalmilag kevésbé jelentős — csoportra, miáltal az első három csoport százalékarányban kevesebbet mutat, mint az előző évben.

Látjuk, hogy a szépirodalom 70 művel szerepel a tavalyi 69 mellett, bár teljesen hiányoznak az *Ajándékregénytár* kötetei, melyek a *Brassói Lapok* havi mellékleteit tették. A tudományos művek csoportja 6 művel gyarapodott, amit a *Hasznos Könyvtár* szépen folyó sorozatának köszönhetünk. A vallásos művek száma is szaporodást mutat, mert 32 műből áll a tavalyi 23 művel szemben.

A tankönyvek száma is megnövekedett, aminek az a magyarázata, hogy 1935-ben lejárt az 5 évi határidő, amelyre a tankönyvek engedélyezése szól.

A többi csoport szintén emelkedést tüntet fel; így a naptárak száma 33, míg tavaly mindössze 25 volt. Az iskolai értesítők csoportja azonban csak 3 címszóval van képviselve, amiből az látszik, hogy mind több magyar iskola kényszerül úgy takarékoskodni, hogy értesítőjét több évre vonatkozólag összevontan adja ki.

A romániai szerzőknek Magyarországon megjelent, s jegyzékünkben * -gal megjelölt műveinek száma 12-re emelkedett, míg a múlt évben csak 7 ily művet találtam.

A fordított munkák száma 20, épen úgy, mint egy évvel ezelőtt. Közöttük 2 verses művet, 4 szépprózait, 6 színdarabot, 2 tudományos, 3 vallásos művet és 3 törvényt találtunk. A román nyelvből átültetett művek száma 11; köztük legjelentősebb és megkapóan szép kiállítású a *Román Drámaírók Könyvtára* 5 kötet, melyek bevallottan az egymásra utalt népek közti kapcsolatot keresik és a lelki megértést kívánják szolgálni.

Megemlítem azt is, hogy a jegyzékben foglalt művek közül 6

kétnyelvű: román és magyar, 1 pedig háromnyelvű: román, német és magyar szöveggel jelent meg.

Az 1936. évben feljegyzett művekkel a romániai magyar irodalom termelése az 1919—1936. években 5161 művet tesz ki.

Évi bibliografiai jelentéseinkben nem érintettünk eddig egy fontos kérdést; nevezetesen nem adtunk felvilágosítást arra nézve, hogy a romániai magyar irodalom miként aránylik a többségi nép irodalmához.

A kérdésre most módunk van feleletet adni. A *Román Akadémia* könyvtára az 1936. évi működéséről szóló jelentésében kimutatja ugyanis a beérkezett köteles nyomtatványok megoszlását természetük és nyelvük szerint is.

Vegyük át a megfelelő táblázatot:

Nyelv	Kötet és füzet	Folyóiratok	Hírlapok	Összesen
Román — — — —	5511	694	1055	7260
Magyar — — — —	236	112	142	490
Német — — — —	191	39	87	317
Francia — — — —	181	22	7	210
Más nyelvű — — — —	54	11	46	111
Vegyes — — — —	7	51	29	87
Összesen :	6180	929	1366	8475

A közölt táblázat igen érdekes tanulságokat foglal magában. Az igazolja, hogy a romániai magyar könyvtermelés jóval alatta marad a magyarság lélekszáma arányának és 1919. óta összesen sem tesz ki annyit, mint az egy évi román könyvújdonság. Jóval kedvezőbb és a lélekszám arányát jelentősen felülmúlja viszont a folyóiratok és hírlapok száma. Látjuk tehát, hogy a hosszú gazdasági válság alatt a magyar elem, bár szépszámú és jelentős írók emelkedtek ki soraiból, nem tud áldozni valami sokat irodalma gyarapodására és csak a folyóiratok és hírlapok fenntartására tud valamit elvonni, hogy a tudomány haladásáról tájékozást nyerjen és a nélkülözhetetlen hírszolgálatot megkapja. Magában a könyvek számában is jelentős mennyiségben szerepelnek mindig a folyóiratok és hírlapok különlenyomatai.

I. SZÉPIRODALOM.

a) Verses művek.

Arany János válogatott költeményei. Életrajzzal és magyarázatokkal ellátta *Dr. Görög Ferenc*. Cluj. 8° 158 l., 3 lev. Minerva rt. kiadása.

Balla Károly. Ki vállalja a célt? — versei. (Arad.) Év n. 8°. 62 l., 1 lev. (Inst. de arte graf. „Ateneum“). — A fedőlap *Ruzicskay György* rajza.

Bartók Gabriella, V. Szívvirágok. Verssek. 1936. (A szerző kiadása.) Turdán. 8°. 99+3 sztl. l.; mellékelve a szerző arcképe. Füssy kny. — E könyv címlapját *Gross Károly* iparművész rajzolta.

Cotruș, Aron. Verssek. Fordította: *Kibédi Sándor*. Cluj. 8°. 63 l. „Gloria“ kny.

Gherasim Emil. Anyám. Târgu-Mureș. Év n. 8°. 47 l. Tip. „Pax“.

Gizskalay János. Dávid éneke. I.—II. kötet. Kirjat Széfer, Lugoj. [Timișoara.] 8°. I. köt. 175 l.; II. köt. 240 l. [Tip. Temesvarer Zeitung.]

Gross Adolf. Példát statuáltam! Verssek. Institut de Arte Grafice și Editură S. A. Arad. 8°. 64 l. Tiparul „Concordia“.

Gyallay-Pap Sándor. Fekete kalászkok. 1935. Második kiadás. Cluj. 8°. 96 l. A szerző arcképével. Tip. Grafic-Record. [Ára 60 Lei.]

Gyallay-Pap Sándor. Zúg a rengeteg. 1936. Cluj. 8°. 96 l.; mellékelve a szerző arcképe. „Grafic-Record“ kny.

Gyallay-Pap Sándor. Zúg a rengeteg. 1936. Második kiadás. 8°. 96 l.; mellékelve a szerző arcképe. „Gloria“ kny.

Herczka István—Aszódy János. Cinquez rabságának, lázadásának és leveretésének hiteles története. (Timișoara.) 8°. 32 l., egyoldalú nyomással. (Werner és

Fried ny.) — A metszeteket *Szőnyi István* festőművész készítette.

Horváth Imre. Hangtalan beszéd. Verssek. A Reggel kiadása. (Arad.) Év. n. 8°. 44 l., 1 lev. (Tip. Reiner.)

Kozocsa Sándor dr. Historiás ének *Bocskay István*ról. Közli: — Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Cluj. 8°. 11 l.; 1 fényképmell. Minerva rt. (Erdélyi Tudományos Füzetek. 84. sz.)

Marossy Miklós. Hattyu dalaim. Arad. Év n. 16°. 31 l. Lovrov & Co. kny.

Réthy János, Gálfalvi. Versei: Egyedül a csendben. 1936. Deva. 8°. 23 l. Tip. „Patria“.

Révész Imre. Fegyverek közt énekelve. Verssek. *Vidor Manó Rt.* Oradea. 1935. 8°. 86 l. (Târgu-Mureș, Tip. S. A. Bela Révész.) [Ára 45 Lei.]

Sándor Judit. Én csak szívemet adhatom. Verssek. [Cluj.] 8°. 70 l. Minerva rt. [Ára 80 Lei.]

Serényi József. Énekel az élet! Új versek. Arad. 8°. 59 l. (Lovrov & Co. kny.) (Irodalmi és Közhasznú Könyvtár 1. számú kiadványa.)

Suba Lajos. Felharangozott lélekkel. Verssek. Zălau-Zilah. 8°. 64 l. Seres Samu könyvnyomdája.

Szabédi László. Délia. Drámai költemény. (Cluj.) 8°. 46 l. Minerva. [Ára 30 Lei.]

Az új palesztinai lira. Héber eredetiből magyarra fordította, életrajzi adatokkal és előszóval ellátta: *Ader Hubert*. A bevezető tanulmányt írta: *Barzilay István*. Pharos könyvkiadóvállalata. Cluj. 8°. 80 l. (Fraternitas könyv- és lapkiadó rt. nyomása.)

b) Széppróza.

(Regények, elbeszélések, mesék, stb.)

Akod novellája. Nem vagyok olyan nő! (Arad.) 8°. 21 l. (Lovrov & Co. kny.)

Asch, Salom. Gazdag Salamon úr. A fordítás *Gál Klári* és *Giszkalay János* együttes munkája. Kirjat Széfer Lugo. [Timișoara.] Év n. 8°. 195 l. [Tip. Temesvarer Zeitung.]

Balázs Ferenc. Zöld árvíz. Regény. Erdélyi Szépmíves Céh. (Cluj.) 8°. 194 l., 1 lev. Minerva rt. (Az Erdélyi Szépmíves Céh 107. kiadványa, IX. sorozatának 17.—18. számú könyve.)

Bellu, Petre. A védelemé a szó!... Regény *Panait Istrati* előszavával. Fordította: *Molnár Tibor.* (Arad.) Év n. 8°. 211 l. (Lovrov & Co. kny.) (Ára 20 Lei.)

* *Berde Mária, R.* Tüzes kemence. Nyugat Könyvkiadó. (Budapest.) Év n. 8°. 254 l. Hungária ny. r. t. (Az Erdélyi Magyar Írói Rend könyvei.)

Bodnár Mária. Örökélet. Regény. Oradea. Év n. 8°. 115 l. Sonnenfeld Adolf rt.

Dózsa Endre. Új világ felé. Regény. Cluj. Év n. 8°. 200 l. Lapkiadó R. T. nyomása.

Fekete Lajos, Erdélyi. Ének a viharban. Regény. Cluj. 8°. 281 l. Tip. „Orient“. [Ára 80 Lei.]

Ferenczy Erzsébet. Epizód. Novella. [Cluj.] Év n. 8°. 7 l. (Tip. „Pallas“.)

Flórián Tibor. Vázlatok. [Cluj.] 24°. 79 l. Minerva rt. — A szövegrajzok és címlap Gy. Szabó Béla vázlatai.

Frischmann Henrik. Zsidó Antológia. A legszebb zsidó elbeszélések gyűjteménye. Zsidó Jövő kiadása. Satu-Mare. 8°. 173 l., 1 lev. (Szabadsajtó bérlete.) (Zsidó Jövő-Könyvtár.)

Haláltánc. Hires igaz történetek a kémelek életéből. I.—II. rész. [Oradea.] Év n. 8°. I. rész. 96 l.; II. rész. 97.—191. l. (Pásztor Ede cég könyvnyomdája.) („Magyarság“ regénysorozat.) (Ára 8 Lei.)

József János. Firtosi rezedák. [Novellák és versek.] (Odorheiu.) Év n. 8°. 68 l.

(Globus.) — A címlap linoleum metszetét József Dezső tervezte.

Karácsony Benő. Napos oldal. Regény. I.—II. Erdélyi Szépmíves Céh. (Cluj.) 8°. I. 229 l., 1 lev.; II. 193 l., 1 lev. (Minerva rt.) (Az Erdélyi Szépmíves Céh 101.—102. kiadványa. IX. sorozatának 5—6., 7—8. számú könyve.)

Károly Sándor. Heten egy szobában. Regény. Hunyadi grafikai műintézet. Timișoara. 8°. 160 l. (Arad. „Atheneum“ műintézet.)

Kovács Dezső. Kollégiumi történetek és egyéb elbeszélések. *Maksay Albert* bevezetőjével. Erdélyi Szépmíves Céh. (Cluj.) 8°. 157. l., 1 lev.; mell. a szerző fényképe. (Minerva rt.) (Az Erdélyi Szépmíves Céh 104. kiadványa. IX. sorozatának 11—12. számú könyve.) — A címlapot Vásárhelyi Z. Emil rajzolta.

Lázár Mária, Gyergyószárhegyi gróf. Elbeszélések. A „Mozaik“ melléklete. (Târgu-Mureș.) Év n. 8°. 16 l. (Tip. „Pax“.)

* *Makkai Sándor.* Holttenger. Révai kiadás. (Budapest.) 8°. Cl., 405 l. (Révai kny.) [Ára egészvászonkötésben 4.80 P.]

Mihály L(ászló) Barna, Cs. Bomlik az ős. [Novellák és versek.] 8°. 32 l. Tip. „Victoria“.

Mihályfi Jenő. Galambok. Novellák. Cluj. 8°. 60 l., 1 lev. Orient nyomda kiadása. — A fedőlapot rajzolta Kovács Béla. Linóba metszette Németh Zoltán.

Nagy László, S. Lélek-harcok. Regény a magyar ujjászületés korából. Erdélyi Szemle (kiadása.) (Cluj.) 8°. 153 l. (Minerva rt.)

Nyirő József. Havasok könyve. Erdélyi Szépmíves Céh. (Cluj.) 8°. 159 l., 1 lev. Minerva rt. (Az Erdélyi Szépmíves Céh 108. kiadványa, IX. sorozatának 19.—20. számú könyve.) — A címlapot Vásárhelyi Z. Emil rajzolta.

Nyirő József. Székelyek. Elbeszélések és rajzok. Erdélyi Szépmíves Céh. (Cluj.)

8°. 184 l., 2 lev. Minerva rt. (Az Erdélyi Szépmíves Céh 103. kiadványa IX. sorozatának 9—10 számú könyve.) — A címlapot Vásárhelyi Z. Emil rajzolta.

Orosz Irén. Kaleidoszkop. Arad. Év n. 8°. 96 l. Lovrov & Co. kny.

Plesz Artur. Metropolia. A „6 órai ujság“ ajándékfüzete 1935 husvétii ingyen melléklet. [Timișoara.] 8°. 8 lev. [Tip. Weiner.]

Prinz, Joachim. Mi zsidók. Fordította *Dr. Abrahánné Sternberg Olga.* Kirjat Széfer Lugoj. [Timișoara.] 8°. 184 l. [Tip. Temesvarer Zeitung.]

Radó Ferenc. Spitz. Egy hadikutya kalandjai a nagy háborúban. I. rész. Spitz ifjúsága. Târgu-Mureș. Év n. 8°. 49 l. Tip. „Pax“.

Reményi Sándor. Színek-Képek-Könyvek. Novellák-versek. II. kiadás. (Salonta.) 8°. 128 l. (Kálmán László nyomdai műintézet. 1935.) (Ára Lei 100.)

Schön Dezső. Istenkeresők a Kárpátok alatt. (A chaszidizmus regénye.) Uj Kelet könyvosztálya. Cluj. 1935. 8°. 448 l. (Fraternitas R. T. nyomása.)

Schreyer Viktor. Napsugarak. [Versek és novellák.] Sânnicolaul-Marc. 8°. 88 l. Tip. Petru Mückstein.

Stanca Domokos dr. Hármások. Orata kiadás. Cluj. 8°. 224 l. Nyomatott a Nagy könyvnyomdában.

* *Szántó György.* Aranyágacsk. Regény. Révai kiadás. (Budapest. 1935.) 8°. 3 lev., 408 l. (Révai-ny.)

* *Szántó György.* Élő mult. Révai kiadás. [Budapest.] Év n. 8°. 224 l. Révai-ny.)

Szász Ferenc. Öserők. — regénye. Szópos Sándor rajzaival. Cluj. 8°. 123 l., 1 lev. Minerva rt. kiadása.

Tamási Áron. Rügyek és reménység. Elbeszélések. Erdélyi Szépmíves Céh. [Cluj.] 8°. 167 l. [Minerva rt.] (Az Erdélyi Szépmíves Céh 106. kiadványa. IX. sorozatának 15.—16. számú könyve.)

Trefán Leonárd, P. Mosolygó tájak. (Târgu-Mureș.) 8°. 224 l. (Tipogr. S. Nagy.) — A könyv címlapját és rajzait Kispál László rajzolóművész készítette.

Zágoni Dezső. „...mi arra rendeltünk.“ Elbeszélések. Hely és év nélkül. 8°. 144 l.

e) Szindarabok.

An-Ski[Rappaport, Sólómó Seinwill.] A dibuk. Drámai legenda a chaszid életből négy felvonásban. Fordította és bevezetést irt hozzá: *Giszkalay János.* Kirjat Széfer, Lugoj. [Târgu-Mureș.] 8°. XXXV + 145 l. [Tip. „Pax.“]

Bárd Oszkár. Telcki László. Dráma 3 felvonásban. [Cluj.] 8°. 87 l. Minerva rt.

* *Caragiale, I. L.* Az elveszett levél. Vígjáték 4 felvonásban. Fordította: *Kádár Imre.* (Először adta a kolozsvári Magyar Színház 1922 november 23-án.) A romániai Magyar Pen-Club megbízásából az Erdélyi Helikon kiadása. (Budapest.) Év n. 8°. 107 l. (Révai Irod. Int. Nyomdája.) (Román Drámaírók Könyvtára. 1.)

* *Eftimiu, Victor.* Prometheus. Tragédia 5 felvonásban. Fordította: *Kádár*

Imre. (Először adta a kolozsvári Magyar Színház 1921 szeptember 29-én.) A romániai Magyar Pen-Club megbízásából az Erdélyi Helikon kiadása. (Budapest.) Év n. 8°. 95 l. (Révai Irod. Int. Nyomdája.) (Román Drámaírók Könyvtára. 3.)

Ferencz Béla. Gyopár a Hargitán. Nép-színmű 4 képben. (Brașov.) 8°. 64 l. (Égető-nyomda.) Ára 20 Lei.

* *Goga, Octavian.* Manole mester. Színmű 3 felvonásban. Fordította: *Kádár Imre.* (Először adta a kolozsvári Magyar Színház 1930 december 30-án.) A romániai Magyar Pen-Club megbízásából az Erdélyi Helikon kiadása. (Budapest.) Év n. 8°. 100 l. (Révai Irod. Int. Nyomdája.) (Román Drámaírók Könyvtára. 2.)

Kós Károly. Budai Nagy Antal. Színházjáték. Erdélyi Szépmíves Céh. (Cluj.) 8°. 147 l. (Minerva rt.) (Az Erdélyi Szépmíves Céh 105. kiadványa. IX. sorozatának 13.—14. számú könyve.)

* *Minulescu, Ion.* A szerelmes próbababa. Kiállítás 3 kirakatban. Fordította: *Kádár Imre.* (Először adta a kolozsvári Magyar Színház 1926 január 17-én.) A romániai Magyar Pen-Club megbízásából az Erdélyi Helikon kiadása. (Budapest.) Év n. 8°. 72 l. (Révai Irod. Int. Nyomdája.) (Román Drámaírók Könyvtára. 4.)

Pélyi András. Kell-e vagy nem kell? — két színműve. A család becsülete. Társadalmi szatira 3 felvonásban 5 képben. — Aki úr a maga portáján. Szatirikus vígjáték 5 képben. Oradea. Nagy 8°. 135 l. Sonnenfeld Adolf Rt.

* *Sadoveanu, Ion Marin.* A métely. Dráma 3 felvonásban. Fordította: *Kádár Imre.* (Először adta a kolozsvári Magyar Színház 1931 december 2-án.) A romániai Magyar Pen-Club megbízásából az Erdélyi Helikon kiadása. (Budapest.) Év n. 8°. 80 l. (Révai Irod. Int. Nyomdája.) (Román Drámaírók Könyvtára. 5.)

Székeley Miklós. A csizmadia. Népies vígjáték 2 felvonásban. Cluj. 8°. 52 l. Minerva rt.

Szentimrei Jenő. Csáki bíró lánya. Kalotaszegi ballada 3 felvonásban, 5 képben. A kalotaszegi alvidék községeiben gyűjtött népköltési és népzenei anyag felhasználásával. Lepage kiadás Cluj. Év n. 8°. 78 l. [Tip. „Victoria“.] — A címlapot Kós Károly rajzolta.

II. TUDOMÁNYOS ÉS ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK.

Ajtay Ferenc dr. Hogy kell a tehenet tejelésre előkészíteni? II. kiadás. Kiadta: Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetsége Cluj, Str. Memorandului No. 12. Târgu-Mureş. 8°. 18 l. Tip. S. Nagy. (Ára: 20 Lei). (Szövetkezeti Könyvtár. 2. szám.)

Bakk Elek dr. Rajtad is mulik, hogy beteg ne légy! (Hogyan védekezik szervezetünk a betegségek ellen.) Kiadja az Ágisz Szövetkezet Közművelődési Szakosztálya. Braşov-Brassó. 8°. 80 l. (Tip. Bodor.) (Hasznos Könyvtár. 8. szám. II. évfolyam 5. szám. 1936. május hó. Egészségügyi sorozat 3-ik füzet.) Ára 5 lej.

Balázs Ferenc. A rög alatt. (1928—1935.) „Aranyosszéki Vidékfejlesztő“ kiadása. Turda. 8°. 324 l., 2 lev. (Füßy kny.). — A címlapot rajzolta Debreczeni László.

Balázs Ferenc. Közérthető evangélium. (Aranyosszéki Vidékfejlesztő kiadása. Turda.) 8°. 75 l. Füßy kny.)

Balkányi Kohn Jicchák. A judaizmus lényege. Huedin. 8°. 113 l., 1 lev. Tip. Diamantstein.

Balogh Arthur dr. Széchenyi István. Cluj. Év n. 8°. 81 l., 1 lev.; 1 arckép. Minerva rt. (A „Magyar Nép“ könyvtára. 52.) (Ára 15 Lei.)

Balogh Ernő dr. Dr. Szádeczky-Kardoss Gyula. 1860—1935. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Cluj. 8°. 18 l.; 1 arcképmell. Minerva rt. (Erdélyi Tudományos Füzetek. 83. sz.)

Bányai János. Vâlcele Jud. Trei Scaune-Előpatak Háromszék megye fürdő- és gyógyvizeinek ismertetése. Odorheiu. 8°. 16 l. Könyvnyomda R. T.

Biró Sándor. A bujdosó fejedelem. (II. Rákóczi Ferenc élete.) Kiadja az Ágisz Szövetkezet Közművelődési Szakosztálya. Braşov-Brassó. 8°. 64 l. (Tip. Bodor.) (Hasznos Könyvtár. 9. szám. II. évfolyam 6. szám. 1936. június hó. Közművelődési sorozat 3-ik füzet.) Ára 5 lej.

Blénessy Károly. Gyakorló riehészek könyve. Gheorgheni. 8°. 187 l., 1 mell. Márk István kny.

Blénessy Károly és Kacsó Sándor. A méh a kiscgazda ingyen napszamosa. Kiadja az Ágisz Szövetkezet Közművelő-

dési Szakosztálya. Braşov-Brassó. 8°. 80 l. (Tip. Bodor.) (Hasznos Könyvtár. 4. szám. II. évfolyam 1. szám. 1936. január hó. Gazdasági sorozat 2-ik füzet.) Ára 5 lej.

Cherestesiu, Victor dr. Dicţionar por-tativ român-maghiar şi maghiar-român. Redactat de — I. Román-maghiar. — Román-magyar és magyar-román zseb-szótár. Szerkesztette — I. Román-magyar rész. Cluj. 1935. 16°. 2 lev., 412 l. „Orient“ kny. (Ára füzve 60, kötve 75 Lei.)

Czinczár Miklós. Államlélektan. (Psychologie d' état. — Staatspsychologie — Psychologie de stat.) Cluj. 8°. 32 l. Mi-nerva rt.

Dániel Antal. A magyar liberalizmus és a nemzetiségi mozgalmak történetének közös utjai. Különlenyomat a „Magyar Kisebbség“ nemzetpolitikai szemle 1936. évi 3—6. számaiból. Lugo. 8°. 29 l. Husvéth és Hoffer kny.

David Ben Gurion. Chaluccionizmus vagy revizionizmus. Fordította *Grosz Juda.* Kiadja az aradi Aviva-Barisszia, mint a Hitachduth Aviva- Barisszia Noar kiadója. (Arad.) 1935. 8°. 64 l. A nyomda jelzése nélkül.

Fazakas János dr. Az ardeali magyar ifjúság önvédelme. A Dávid Ferenc IX-ik ifjúsági konferencián előadta: — A Dávid Ferenc Ifjúsági Egyesület kiadása. (Cluj.) 8°. 24 l. („Pallas“ kny.)

Ferenczi Sándor. Az énlaki rovásírásos felirat. Mit deutschem Auszug über die Székler Kerbinschrift von Inlăceni. Cluj. 8°. 82 l., 1 lev.; 1 mell. Minerva rt.

Fikker János. Az Istenről való felfogás korunk tudományos gondolkozásában. Cluj. 8°. 91 l. „Orient“ kny. (Az Unitárius Irodalmi Társaság szakkönyvtára. 3. sz.)

Finta Gerő. Berzsenyi Dániel élete és költészete szemelvényekkel. Kiadja az Ágisz Szövetkezet Közművelődési Szakosztálya. Braşov-Brassó. 8°. 64 l. (Tip. Bodor.) (Hasznos Könyvtár. 12. szám. II. évfolyam 9. szám. 1936. szeptember

hó. Közművelődési sorozat 4-ik füzet.) Ára 5 lej.

Geley Antal. Hét nap alatt megtanul-hatsz ski=elni. I. kiadás. (Cluj.) 16°. 27 l. „Pallas“ kny. (Ára 50 Lei.)

Grandpierre Edit. A kolozsvári Szent Mihály templom története és építészete 1349-től napjainkig. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Cluj. 8°. 45 l., 1 lev.; 9 lapon képmelléletek. Minerva rt. (Erdélyi Tudományos Füzetek. 82. sz.)

György Lajos dr. Anyanyelvünk védelme. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Cluj. 8°. 23 l. Minerva rt. (Erdélyi Tudományos Füzetek. 81. sz.)

Halász Sándor dr. Amíg a búzából pénz lesz. (A világi piaci buzaár kialakulásának rejtélyei.) Kiadja az Ágisz Szövetkezet Közművelődési Szakosztálya. Braşov-Brassó. 8°. 63 l. (Tip. Bodor.) (Hasznos Könyvtár. 10. szám. II. évfolyam. 7. szám. 1936. július hó. Gazdasági sorozat 4-ik füzet.) Ára 5 lej.

Havas József dr. Beethoven sükettségé-nek tragédiája életében és műveiben. Cluj. Év n. 8°. 27. l. Tip. „Pallas“. [Ára 40 Lei.]

Herskovits János dr. Ismerd meg a fertőző betegségeket, hogy védekezni tudj ellenük. Kiadja az Ágisz Szövetkezet Közművelődési Szakosztálya. Braşov-Brassó. 8°. 64 l. (Tip. Bodor.) (Hasznos Könyvtár. 11. szám. II. évfolyam. 8. szám. 1936. augusztus hó. Egészségügyi sorozat 4-ik füzet.) Ára 5 lej.

Iván László dr. Protestantizmus és unitarizmus. Konferenciái előadás Buda-pesten. Cluj. 8°. 18 l. Tip. Orient. (Ke-resztény Magvető Füzetek. 19.)

Jabotinsky, Vladimir. A zsidó légio visszaállítása. — *J. Kreppel:* A zsidó lé-giók szerepe Palesztina meghódításában. (Hateg.) 8°. 31 l. (Tip. I. Berger.) (Herzli-Könyvtár. 2. szám. — Bucureşti.) (Ára 20 Lei.)

Jancsó Béla dr. Az emberiség jóltevői. I. Harc az ember legapróbb, de legvesze-delmesebb ellenségei ellen. Kiadja az Ágisz Szövetkezet Közművelődési Szakosztálya. Braşov-Brassó. 8°. 64 l. (Tip. Bodor.) (Hasznos Könyvtár. 14. szám.

II. évfolyam. 11. szám. 1936. november hó. Egészségügyi sorozat. 5-ik füzet.) Ára 5 lej.

Jancsó Elemér dr. A magyar szabadkőművesség irodalmi és művelődéstörténeti szerepe a XVIII-ik században. Irodalomtörténeti tanulmány. Kiadja az „Ady Endre társaság”. Cluj. VIII+281 l.; 22 képmell. Nyomdajelzés n.

Jancsó Elemér dr. Bárá Jósika Miklós. A budapesti Rádióban felolvasták 1936 augusztus 25-ikén. Megjelent a Keresztény Magvető 1936 nov.-dec. számában. Cluj. 8°. 11 l. „Pallas” kny.

* *Jancsó Elemér.* Erdélyi irodalmi élete 1918-tól napjainkig. Különlenyomat a Nyugat 1935 áprilisi számából. [Budapest.] 8°. 16 l. (Hungaria Hirlapnyomda Rt.)

Jancsó Elemér dr. Móricz Zsigmond és az új magyar irodalom. Erdélyi Szemle kiadása. [Cluj.] 8°. 20 l. Nyomdajelzés n. (Élő Erdély. Az „Erdélyi Szemle” könyvtársorozata.)

Kiss Bertalan. Az ifjukor lélektana. Történelmi áttekintés, probléma, módszertan. Oradea. 8° 118 l., 1 lev. Kálvin kny.

Konopi Kálmán. Jó búzából lesz a jó kenyér. A búza nemesítése és termesztése. Cluj. 8°. 130 l. Minerva rt. („A Magyar Nép” könyvtára. 53.) (Ára 15 Lei.)

Kovács Imre. Adatok a calnic-i unitárius egyházközség történetéhez. Cluj. 8°. 11 l. „Pallas”-kny. (Keresztény Magvető Füzetek. 20.)

Kreppel, J. A zsidó légiók szerepe Palesztina meghódításában. Lásd: *Jabotinsky, Vladimir.* A zsidó légió visszaállítása.

Küttel Lajos dr. Az átöröklés tan és eugénia kérdések. Cluj. 8°. 67 l. Record-kny. [Ára 80 Lei.]

Lakatos István. Az új magyar műzene. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Cluj. 8°. 17 l. Minerva rt. (Tudományos Füzetek. 87. sz.)

Lázár László, Cs. Néhány szó Henri Bergson „Teremtő Fejlődés” című munkájához. (Ilia.) 8°. 7 l. Nyomtatási hely nélkül.

Lőrinczi László és Kakassy Endre. A tyúk nem hibás! Kiadja az Ágisz Szövetkezet Közművelődési Szakosztálya. Braşov-Brassó. 8°. 63 l. (Tip. Bodor.) (Hasznos Könyvtár. 7. szám. II. évfolyam 4. szám. 1936. április hó. Gazdasági sorozat 3-ik füzet.) Ára 5 lej.

Majtényi Szilárd. Harc a Carei-környéki felekezeti iskolák körül. Különlenyomat a „Magyar Kisebbség” nemzetpolitikai szemle 1936. évi II. számából. Lugoj 8°. 16 l. Husvéth és Hoffer kny.

* *Makkai László.* A milkói (kún) püspökség és népei. Debrecen. 8°. 62 l. Pannonia kny.

Merza Gyula. Ötven év a toll szolgálatában. 1885—1935. Cluj-Kolozsvár. 1935. 8°. 22 l., 1 lev. pótlás. Gloria kny.

Mikes Kelemen élete és néhány válogatott levele. Tamási Aron Mikesről szóló bevezető tanulmányával. Kiadja az Ágisz Szövetkezet Közművelődési Szakosztálya. Braşov-Brassó. 8°. 64 l. (Tip. Bodor.) (Hasznos Könyvtár 6. szám. II. évfolyam 3. szám. 1936. március hó. Közművelődési sorozat 2-ik füzet.) Ára 5 lej.

Mikó Imre dr. A romániai magyar kisebbség panaszai a Nemzetek Szövetsége előtt. Különlenyomat a Hittel 1936. évi 3. számából. Cluj. 8°. 29 l. Gloria kny.

Mikó Imre dr. Az erdélyi kérdés az európai közvélemény előtt. Chestiunea Transilvaniei înaintea opiniei publice europene. La question de Transylvanie devant l'opinion européenne. Die Siebenbürgische Frage vor der öffentlichen Meinung Europas. 1865—1920. A „Magyar Kisebbség” nemzetpolitikai szemle kiadványa. Lugos (Lugoj.) 8°. 47 l. Husvéth és Hoffer kny.

* *Mikó Imre dr.* Erdélytől Európáig. (Szerző kiadása. Különlenyomat „A franciaországi magyarság” című Baráth Tibor dr. által szerkesztett műből.) Debrecen, 1935. 8°. 31 l. Városi nyomda.

Molnár János. Történelmi pillanat. Román-magyar probléma. Turda. 8°. 8 l. „Minerva” ny.

Monoki István. Romániában az 1935. évben megjelent román-magyar és ma-

gyar időszaki sajtótermékek címjegyzéke. Összeállította: — A Transzilvániai Múzeum-Egyesület kiadása. Cluj. 8°. 33 l. Minerva rt. (Tudományos Füzetek. 90. sz.)

Nagy László, S. Az Unitárius Irodalmi Társaság története. (1920. aug. 28.—1935. dec. 14.) Cluj. 8°. 27 l. „Orient“-kny. (Keresztény Magvető Füzetek. 18.)

Ötven év munkája. 1886—1936. Kiadja az Unio szabadkőműves páholy. Cluj. 8°. 46 l. („Pallas“ kny.)

Parádi Ferenc dr. A balesetek megelőzése és az élet megmentése. Kiadja az Ágisz Szövetkezet Közművelődési Szakosztálya. Braşov-Brassó. 8°. 64 l. (Tip. Bodor.) (Hasznos Könyvtár. 5. szám. II. évfolyam 2. szám. 1936. február hó. Egészségügyi sorozat 2-ik füzet.) Ára 5 lej.

Pataksfalvi Zsigmond. A gyümölcsstermelés jelentősége és haszna népünk gazdasági életében. Pályadíjnyertes munka. II-ik kiadás. (Cluj.) Év n. 8°. 36 l. „Pallas“ kny.

Páter Béla dr. Csodahatású gyógynövények. Cluj. 8°. 86 l. Minerva rt. (A „Magyar Nép“ könyvtára. 51. sz.). (Ára 15 lej.)

Pekri Géza. Visszaemlékezések Dicsőszentmárton multjára. Irta és összegyűjtötte: — Cluj. 8°. 43 l., 1 lev. Minerva rt.

Popa-Lisseanu, G. A Székelyek és a Románok székelyesítése. Fordította: *Dr. Kendy Sándor.* Bukarest. 8°. 126 l., 2 térképmell. (Tip. „Ion V. Văcărescu.“)

Rass Károly. A mi regényirodalmunk A Transzilvániai Múzeum-Egyesület kiadása. Cluj. 8°. 31 l. Minerva rt. (Tudományos Füzetek 88. sz.)

Révész Gyula. Megoldható-e a világválság. Közgazdasági tanulmány. (Timişoara.) 16°. 31 l. (Inst. Art. Graf. „Atheneu.“)

Révész Imre dr. Méliusz és Kálvin. Viszonyuk a Stancaro elleni harcban, a szentháromságtani küzdelemben és némely másodrendű teológiai vitakérdésekben. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Cluj. 8°. 48 l., 1 lev. (Erdélyi Tudományos Füzetek. 85. sz.)

Szabó T. Attila dr. Zilah helynévtörténeti adatai a XIV—XX. században. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Turda. 8°. 43 l. Füssy kny. (Erdélyi Tudományos Füzetek. 86. sz.)

Szilády Zoltán. Hazánk emlősállatai. Vezényi Elemér rajzaival. Kiadja az Ágisz Szövetkezet Közművelődési Szakosztálya. Braşov-Brassó. 8°. 64 l. (Tip. Bodor.) (Hasznos Könyvtár. 13. szám. II. évfolyam 10. szám. 1936. október hó. Gazdasági sorozat 5-ik füzet.) Ára 5 lej.

Valentiny Antal. Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1935. év. Összeállította: — A Transzilvániai Múzeum-Egyesület kiadása. Cluj. 8°. 18 l. Minerva rt. (Tudományos Füzetek. 89. sz.)

Vásárhelyi János. Az Élet útja. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. kiadása. Cluj. 8°. 293 l., 1 lev. (Minerva-nyomda.)

Weinschal, A. Mi idézte elő az arab zavargásokat? (A zsidók helyzete Palesztinában.) (Haţeg.) 8°. 32 l. (Tip. I. Berger.) (Herzl-Könyvtár 1. szám. 5696—1936. Bucureşti.) (Ára 20 Lei.)

Weisz Zoltán. Egy emberi élet a szavak tükrében. (1885. 1905. 1935.) Beszéd. Irások. Levelek. Szerző kiadása. (Satu-Mare.) Év n. 8°. 238 l., 2 lev. Szabadsajtó bérlete.

Wild Lajos dr. Tizenöt év Braziliában. „Vasárnap“ nyomdai műintézet kiadása Arad, Minorita Kulturház. 8°. 145 l., 1 lev.; 1 térkép, 14 tábla. (Ára 80 lej.)

Willer József. A Magyar Párt megnyilatkozása a törvényhozás előtt. — képviselő beszéde a felirati vitában a kamara 1936 november 25-én tartott ülésén. Különlenyomat a „Magyar Kisebbség“ nemzetpolitikai szemle 1936. évi 24. számából. Lugos (Lugoj.) 8°. 15 l. Husvéth és Hoffer kny.

Willer József. Küzdelem a nemzetkisebbségek nyelvhasználatáért. — képviselő kamarai beszéde a közigazgatási javaslat általános vitájában az 1936 február 25-iki ülésén. Különlenyomat a „Magyar Kisebbség“ nemzetpolitikai szemle 1936. évi 6. számából. Lugoj. 8°. 16 l. Husvéth és Hoffer kny.

III. VALLÁSOS IRODALOM.

Album comemorativ despre înmormântarea primrabinului *Emlékkönyv* Dr. Kecskeméti Lipót főrabbi temetéséről. Cu datele biografice. Életrajzi adataival. 1936 június 9. Editat de Comunitatea Izraelită de rit occidental. Kiadja a Nyug. szert. Izr. Hitközség Oradea. [Oradea.] 8°. 141 l., 1 lev.; 1 arcképmell. Nyomdajelzés n.

Babos Sándor. Imé, én tiveletek vagyok! — Mandzsuri naplója. Az Erdélyi Ref. Egyházkerület Iratterjesztésének kiadása. Turda. 8°. 91 l. Füßy kny.

Boros Fortunát, Dr. P. Mária, légy anyám! Imakönyv nők részére. Cluj. 16°. 448 l.; 4 képmell. Szent Bonaventura kny.

Egy Szent Kis Fiú. Gróf Fontgalland Guidó élete. Szül. 1913 november 30. Meghalt 1925 január 24. István püspök levele a gyermekekhez. Oradea. Kis 8°. 40 l. Szent László Nyomda Rt.

Egy szeretett felszólítás még az Isten hét csapása előtt: amely előtt álunk. Kiadják a hetednapot ünneplő Adventisták. (Târgu-Mureş.) 8° 20 l. (Tip. „Pax.“)

Emlék Debreczeni István református lelkész 1936. május 17-én történt beiktatásáról. A beiktatás alkalmával elhangzott beszédek. Kiadta a református egyház. Timişoara. 8°. 30 l. („Victoria“ kny.)

Horváth Jenő. Sáfárság a lelkipásztor életében. Külön lenyomat a „Református Lelkipásztor“ 1936. évi számaiból. Baia-Mare. 8°. 22 l., 1 lev. „Minerva“ nyomda.

Imáink. A Férfi-Liga kiadása. Bucureşti. 16°. 32 l. Tip. Coop. „Litera“.

Imák, beszédek és előadások a braşovi unitárius templom felavatása alkalmával, 1936. évi május hó 17-én. Külön lenyomat az Unitárius Szószék 1936. évi 2-ik számából. Odorheiu. 8°. 22+XXV l. Globus kny. (Csiky Albert.)

Imakönyv. A református keresztyén ember használatára. Összeállították: *Cseterky János, Kiss János, Tunyogi Cs. András, Mihály Károly*. Beclean. 8°. 172 l., 2 lev. Tip. „Fortuna“.

Intézeti imádságok. (Oradea.) 12°. 22 l. (Szent László nyomda r. t.)

Isten Dalosa. A „Szivközpont“ 4-ik bővített kiadása. (Satumare.) Év n. Kis 8°. 43 l., 2 lev. (Presa Liberă.)

János írása szerint való szent evangéliom. Magyar nyelvre fordította: *Károli Gáspár*. A bevett hellén szöveggel (textus receptus) egybevetette és átdolgozta: *Kecskeméthy István*. (Cluj.) 16°. 62 l. Minerva rt.

Jézusom Szeretlek. Imák és utasítások első szentáldozásra készülő gyermekek részére. Oradea. 8°. 23 l. Szent László kny. rt.

Kiss Elek dr. Unitárius hit- és erkölcs-tan a nagyközönség használatára. 2-ik kiadás. Cluj. Év n. 8°. 30 l., 1 lev. Tip. „Orient“.

Kiss Elek dr. és Gálfi Lőrinc. Unitárius Teológiai Akadémiai Értekezések. Ir-ták: — Cluj. 8°. 24 l., 1 lev. „Orient“ könyvnyomda.

Kovács Lajos. Búcsú és köszöntés. Elmondta 1936. évi január hó 19-én és 26-án — braşovi lelkész. Külön lenyomat az Unitárius Szószék 1936. évi 1. számából. (Odorheiu.) 8°. 12 l. (Globus.)

Mezey Mihály dr. Krisztusért... követségekben. — Beszédek, elmélkedések. — Református Lelkipásztor kiadása. Baia-Mare. 8°. 160 l. Minerva nyomda.

Michnay László. A világ orvosa. „Akarsz-e meggyógyulni? (Kiadja és nyomtatja: „Advent Kiadóhivatal, Budapest.) [Bucureşti.] Év n. 8°. 8 l. [Tip. Cuvântul Evanghelic.]

Nagy Zoltán. A hegyi beszéd. Elmélkedések és vallomások. Arad. 8°. 206 l. Lovrov.

Nemzetközi vasárnap 1936 évi januárius hó 12-én. Körtevé! és ima: *Dr. Boros György*. Egyházi beszéd: *Szent-Iványi Sándor*. Cluj, 16 l. „Orient“ kny. (Szabadellvü Vallásos Értekezések. IX.)

Papp Zsigmond. Az ige fényében. Egyházi beszédek. Kiadta a satu-marei „Bethlen Gábor ifjusági keresztyén egye-

sület." (Satu-Mare). 8°. 125 l.; 1 lev. (Presa Liberă.)

Ravaszi László. Hit és engedelmség. Prédikációk, beszédek, cikkek, előadások. (Cluj.) 8°. 331 l., 2 lev. (Minerva rt.)

(*Rutherford, J. F.*) Döntés. Gazdagság vagy romlás. Mit választasz. (Bibliai értekezésben ismerteti —. Kiadó: Societatea de Biblie și Tractate „M. D. I.“ București.) 8°. 62 l. (Tip. Române Unite.)

Rutherford, J. F. Otthon és boldogság. Hét bibliai értekezésben ismerteti —. (Kiadja a Societatea de Biblie și Tractate „M. D. I.“ București.) Év n. 8°. 63 l. [Tipografiile Române Unite.]

Simén Dániel. A lélek megszólal. Beszédek és ágendák. (Különnyomat az Unitárius Szószék 1936. évi 3—4-ik számából.) Odorheiu. 8°. 14 l., 1 lev. Globus-kny. — A címlapot Suba Dániei tervezte és rajzolta.

Szalay Mátyás. Lelki könyv. Nőgyalánok és asszonyok számára. Arad. Kis 8°. 260 l.; 1 képmell. „Vasárnap” könyvkiadó. Minorita Kulturház. (Ára 60 Lei.)

Szent Angélnak az Orsolya-rend alapítónőjének élete. Az Orsolya-rend 400 éves fennállásának emlékére. Oradea. 8°. 37 „, 1 lev. Szent László-nyomda r. t.

Szent-Iványi Sándor. Áldott percek. (Ágendák és beszédek.) [Cluj.] 1935. 8°. 32 l., 1 lev. Nyomdajelzés n.

A tizennégy segítő szent. Oradea. 1935. Kis 8°. 168 l. Szent László ny. r. t.

Unitárius Egyházi Beszédek. Húsvét előtti vasárnapokon a cluj-i unitárius templomban mondották a teológiai akadémia tanárai. Cluj. 8°. 37 l., 1 lev. „Orient” kny.

Útő Lajos. Nébó hegyén. Temetési beszédek. I. G. Duca. 8°. 66 l., 1 lev. Globus-kny. (Csiky Albert) Odorheiu.

IV. TANKÖNYVEK.

Bilinszky Lajos dr. Carte de cetire maghiară și compoziție. Pentru clasa III. secundară. — Magyar olvasókönyv és az írásművek elmélete. Középiskolák III. osztálya számára. Szerkesztette: —. Cluj. 8°. 191 l. Minerva rt. kiadása. (Ára 52 Lei.)

Bilinszky Lajos dr. Gramatică maghiară sistematică. Pentru clasa III. secundară. — Rendszeres magyar nyelvtan. A középiskolák III. osztálya számára. [Cluj.] 8°. 100 l. Minerva rt. kiadása. (Ára 30 Lei.)

Bilinszky Lajos dr. Istoria universală. Istoria antică. Pentru clasa I. secundară și normală. — Világtörténet. Ókor. Középiskolák és tanítóképzők I. osztálya számára a legújabb tanterv alapján. Cluj. 8°. 175 l.; 4 térkép. Minerva rt. kiadása. (Ára 50 Lei.)

Bilinszky Lajos dr. Istoria universală. Evul mediu și timpurile moderne până la 1648. Pentru clasa II. liceală, gimna-

ziales și normală. — Világtörténet. Középkor és újkor 1648-ig. Liceumok, gimnáziumok és tanítóképzők II. osztálya számára. A legújabb tanterv alapján. Cluj. 8°. 211 l.; 4 térképmell. Minerva rt. kiadása. (Ára 54 Lei.)

Bilinszky Lajos dr. Istoria universală. Timpurile moderne și contemporane dela 1648 până astăzi. Pentru clasa III. liceală, gimnazială și normală. — Világtörténet. Újkor és legújabb-kor 1648-tól napjainkig. Liceumok, gimnáziumok és tanítóképzők III. osztálya számára. A legújabb tanterv alapján. Cluj. 8°. 210 l.; 4 térképmell. Minerva rt. kiadása. (Ára: 60 Lei.)

Deák Ferenc. Algebra elementară pentru clasa V. secundară. — Az algebra elemei középiskolák V. osztálya számára. Cluj. 8°. 228 l. Minerva rt. kiadása. (Ára 100 Lei.)

Deák Ferenc. Chimia organică pentru clasa VI. secundară. — Szerves kémia

középiskolák VI. osztálya számára. Cluj. 8°. 148 l. Minerva rt. kiadása. (Ára 80 Lei.)

Deák Ferenc. Geometria plană pentru clasa V. secundară. — Síkmértan középiskolák V. osztálya számára. Cluj, 8°. 167 l. Minerva rt. kiadása. (Ára 100 Lei.)

Dóczy Ferenc. Aritmetica pentru clasa II. secundară. — Mennyiségtan középiskolák II. osztálya számára. Cluj. 8°. 152 l. Minerva rt. kiadása. (Ára 40 Lei.)

Dóczy Ferenc. Geometria pentru clasa II-a secundară. — Mértan középiskolák II-ik osztálya számára. Cluj. 8°. 142 l., 1 lev. Minerva rt. kiadása. (Ára: 40 Lei.)

Drozdy Gyula és Quint József. Beszéd- és értelemgyakorlatok az I. és II. osztályban. — vezérkönyve nyomán a helyi viszonyokhoz alkalmazták: *Bérczy József, Kutti József, Tóth Dénes.* Kiadja a Katolikus Népszövetség pedagógiai szakosztálya. (Cluj.) 8°. 253 l., 1 lev. „Pallas“ kny. (Vezérkönyvek. I.)

Ferenczi Sándor dr. Anatomia, fiziologia și higiena omului. Pentru clasa IV. a școalelor secundare cu limba de predare maghiară. — Az ember anatómiája, élettana és egészségtana. Magyar tan nyelvű középiskolák IV. osztálya számára. Cluj. 8°. 118 l. Minerva rt. kiadása. (Ára 40 Lei.)

György Lajos dr. Carte de cetire de literatură maghiară. Stilistică și poetică. Pentru clasa IV. — Magyar irodalmi olvasókönyv. Stilisztika és poétika. A IV. osztály számára. Szerkesztette: —. Cluj. 8°. 256 l. Minerva rt. kiadása. (Ára 60 Lei.)

György Lajos dr. Carte de cetire de literatură maghiară. Genurile prozaice. Pentru clasa V. — Magyar irodalmi olvasókönyv. Prózai műfajok. V. osztály számára. Szerkesztette: —. Cluj. 8°. 248 l. Minerva rt. kiadása. (Ára 80 Lei.)

Xántusné Paull Aranka. America de Nord și Europa pentru clasa III secundară, licee, gimnazii. — Észak-Amerika és Európa földrajza a középiskolák III. osztálya számára. Cluj. 8°. 219 l. Minerva rt. kiadása. (Ára 70 Lei.)

Xántusné Paull Aranka. Continentele. Africa, Asia, Australia, Regiunile Polare, America de Sud și de Mijloc. Pentru clasa II. secundară, licee, gimnazii. — A világ-részek földrajza. Afrika, Ázsia, Ausztrália, Sarkvidékek, Dél- és Közép-Amerika. A középiskolák II. osztálya számára. Cluj. 8°. 171 l. Minerva rt. kiadása. (Ára 70 Lei.)

Xántusné Paull Aranka. Noțiuni generale de geografie. Pentru clasa I secundară, licee, gimnazii. — Általános földrajz. A középiskolák I. osztálya számára. Cluj. 8°. 141 l. Minerva rt. kiadása. (Ára: 50 Lei.)

V. TÖRVÉNYEK, RENDELETER, SZABALYOK.

Az Erdélyi Róm. Kath. Tanítók Önszövetség Alapjának alapszabályai. (Jóváhagyva 4006—1936 ppi sz. alatt.) Alba Iulia. Év n. Kis 8°. 16 l. Püsp. Lyc. kny „Cetatea“ (Solomon).

A magyar unitárius egyház nyugdíj-intézetének szabályzata az időközi módosításokkal. Cluj. 8°. 23 l. „Orient“ kny.

Oradea város viz és csatornázási üzemének (Rövidítve: U. A. C. O.) működési szabályrendelete. A Mon. Comunal 1935. július 24-iki 10, 11, 12. szá-

mában megjelent eredeti szöveg hiteles fordítása. (Oradea.) Év n. 8°. 36 l. (Tip. Pásztor.) (Ára 10 Lei.)

Puskás Lajos. Az O. E. T. R. szervezete. Alaki kiképzés. (Az I—II. oszt. cserkészpróbák megfelelő pontjainak az anyaga.) A Nagylégió körrendeletei, valamint a hivatalos O. E. T. R. szabályzat alapján összeállította: —. Cluj. 8°. 16 l. Minerva rt.

A szőlőtermelés védelméről szóló törvény végrehajtási utasítása. Megjelent a Hivatalos Lap 1936 június 20.-i 141.

számában. Teljes magyar fordítás. A Consum közgazdasági ujság külön lenyomata. Cluj. Év n. 8°. 20 l. Tip. Cultura.

Az új közigazgatási törvény. A „Monitorul Oficial” 1936 március 27-i szá-

mában megjelent teljes szöveg az összes községi és városi adókat feltüntető táblázattal együtt. Magyar nyelvre fordította Dr. Kiss Endre. (Satu-Mare) 8°. 84 l. (Presa Liberă.) — Ára 50 Lei.

VI. IDŐSZAKI IRODALOM.

a) Évkönyvek, évi jelentések, jegyzőkönyvek.

Almanahul Evreesc. Jüdisches Jahrbuch. Zsidó évkönyv. 5696. (1935—1936). Szerkesztik: Dr. Drechsler Miksa és Dr. Naschitz Imre. I. évfolyam. Timișoara, 1935 szeptember. Kiadja a „Hercules” mezőgazdasági farm r. t. (Timișoara.) 8°. 184 l. (Tip. „Mercantil”-Moravetz.)

Almanahul Evreesc. Jüdisches Jahrbuch und Kalender. Zsidó évkönyv és naptár. 5697. 1936—1937. Szerkesztik: Dr. Drechsler Miksa. Lax A. Salvator. Dr. Naschitz Imre. II. évfolyam. Kiadja: Az Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda. Hely és év nélkül. (4°.) 237 l.

Arany Almanach az 1937. évre. Irta és összeállította: Irinyi Sándor. [Timișoara.] 8°. 136 l. [Tip. „Victoria“.]

A baia-mare-i református egyházmegye Satumaren 1935. évi augusztus hó 29. napján tartott közgyűlésének és bírósági ülésének jegyzőkönyve. Egyszázadik darab. Az egyházmegye hivatalos kiadványa. (Baia-Mare.) 1935. 8°. 72 + 13 l. „Minerva“.

A Cluj-i „Sebestyén Dávid és Neje” Zsidó Közkórház első öt esztendeje. 1929—1935. (Cluj.) Év n. Keresztrét. 27 l. (Tipografia Boros nyomda.)

Directorium officii divini in dioecesi-bus Satumare et Oradea pro anno Domini 1936. Oradea. 8°. 83 l., 1 lev. Szent László Nyomda R. T.

Directorium pro anno Domini bisextili 1936 in usum dioecesis Alba Iulicensis iussu et autoritate Excellentissimi ac Reverendissimi Domini Gustavi Caroli Mailáth Episcopi editum. Albae-Iuliae. 8°. 124 l., 1 lev.; 1 mell. Ex officina tipographica lycei episcopalis.

Az első zsidó világgongresszus. Genf, 1936. augusztus 8—16. Beszámoló. Beszédék, referatumok, határozatok. Összeállította: Leichtmann Andor. (Cluj.) Év n. 8°. 84 l. Fraternitas R. T.

Az Erdélyi Református Egyházkerület Clujon 1936. évi június hó 30-ik napján tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve. Az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának 7754/1936. III. számú hivatalos kiadványa. Cluj. 8°. 35 l. Minerva rt.

Jelentés az alba-iulliai latin szertartású róm. kat. Egyházmegyei Tanács 1936. évi november hó 12-re összehívott közgyűlésére. 2428—1936. Cluj. 8°. 61 l., 1 lev. Minerva rt.

Péterffy Jenő, Dr., direktóriumi tag jelentése a cluj-i róm. kath. Egyházközség Direktóriumának 1935. március 20.-tól 1936. március 15.-ig kifejtett működéséről. Kézirat gyanánt. Cluj, 8°. 17 l. Nyomatott a C. Grafica nyomdájában.

A római kat. Egyházmegyei Tanács 1935. november 14-én Clujon tartott negyedik rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Cluj. 2°. 34 l. Szent Bonaventura kny.

A Romániai Zsinatpresbiteri Ag. Hitv. Evang. Egyház 1936. évi okt. hó 20-án, Aradon megtartott hetedik rendes kerületi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Brașov.) 8°. 36 l. Tip. Égető.

Az Unitárius Egyházi Főtanács 1935. évi december hó 15—17 napjain Clujon tartott évi rendes ülésének jegyzőkönyve. Szerkesztették: Dr. Varga Béla és Antonya Mihály. Cluj. Év n. 8°. 78 l. Tip. „Orient.“

b) Iskolai értesítők.

Kolozsvár. A Báthory-Apor Szeminárium értesítője az 1928/29—1934/35. tan évekről. Közzéteszi: Dr. Biró Vencel. Cluj. 1935. 8°. 70 l., 1 mell. Gloria kny.

Kolozsvár. Az Unitárius Egyház Teológiai Akadémiájának értesítője az 1935—1936. iskolai évről. Szerkesztette

Vári Albert. XL. évfolyam. Cluj. 8°. 50 l. Tip. „Orient“ kny.

Székelykeresztúr. Az I. G. Duca-i unitárius főgimnázium értesítője az 1935—36. isk. évről. Szerkesztette: Boros Jenő. Odorheiu. Év. n. 8°. 53 l. Globus-könyvnyomda (Csiky Albert).

c) Naptárak.

Arad-i legújabb Kalendárium, Krisztus urunk születése után 1937-ik közönséges esztendőre. (Nyolcvannyalcadik évfolyam.) Arad. 8°. 48 l. Reiner kny.

Bányász-naptár az 1937. évre. Kiadja: a Romániai Bányaiipari Munkások Szövetsége. (București.) 16°. 134 l. (Tiparul Inst. de arte grafice al Coop. „Litera.“) Lei 20.

A békesség naptára. Keresztyén szellemű népnaptár az 1937. évre. Szerkesztik: Molnár Károly és Dr. Culmann Géza. Kiadja „Az üdv üzenete“ kiadóhivatala. Timișoara. (Oradea.) 8°. 96 l. (Tip. „Mercur“ S. A.) Ára 10 Lei.

Brassói Lapok könyvnaplója az 1937 közönséges évre. Szerkesztette: Pogány Marcel. (Brașov.) 8°. 96 l., 16 lev. A Brassói Lapok könyvosztályának kiadása. (Ára 25 Lei.) — A borítékán: *Brassói Lapok családi naptára*, vagy *Brassói Lapok nagy regélő naptára*.

Erdélyi Kalendárium 1937. évre. Különös tekintettel az erdélyi vásárok hibátlan kiadására. Negyvenedik évfolyam. Kiadótulajdonos: „Füssy“ könyvnyomda, stb. Turda. (Turda.) 8°. 16 l., 2 lev., I—XVI., 17—79 l., 9 lev. (Tip. Füssy.)

Erdélyi magyar naptár. 1937. XVII. évfolyam. Cluj. 8°. 144+XVI l. Minerva rt.

Erdélyi magyar református naptár az 1937. évre. Az Erdélyi Református Egyházkerület Iratterjesztésének kiadása. (Cluj.) 8°. 192 + XVI l. (Tip. Minerva.) (Ára 20 Lei.)

Erdélyi Szentcsalád naptár az 1937. évre. XII. évfolyam. Oradea. 8°. 144 l. Szent László-nyomda rt.

Friss Ujság naptára 1937 évre. (Oradea.) 8°. 112 l. (Pásztor Ede kny.). — Szövege azonos az „Országos Magyar Naptár“ szövegével.

Gazdák zsebnaptára az 1937-ik esztendőre. Szerkesztik: Gr. Teleki Ádám és Török Bálint. 67. évfolyam. (Cluj.) 8°. 160 l.; 1 mell. (Tip. Nagy.) (Ára 20 Lei.)

Gyermekvédelmi naptár 1937 évre. Szerkeszti: Witauschek Ervin. Kiadja: Az Aradi Anya- és Csecsemővédő Szövetség. (Arad.) 8°. 96 l. (Tip. E. Lefkovits.)

Hangya naptár. 1937. Szerkeszti és kiadja a „Hangya“ Központ Aiud. Cluj. 128+XVI l.; 4 képmell. Minerva rt.

Hirlap évkönyve. 1937. (Cluj.) 8°. 144 l. (Fraternitas Könyv- és Lapkiadó R. T. nyomása.)

Iparos- és gazda-naptár az 1937. közönséges esztendőre. Kiadja: Carpat Könyvkiadó-Vállalat, Tileagd. Oradea. 8°. 112 l. Kálvin-könyvny. (Ára 14 Lei.)

A jó háziasszony naptára 1937 évre. Szerkesztette: Lendvay Ferenc. Editura Biblioteca Casnică. A jó háziasszony könyvtára kiadása. Arad. 8°. 96 l. [Tip. „Athenacum“.]

Kalotaszegi magyar református naptár. 1937. A lelkeszi- és tanítóikar közreműködésével összeállította Bokor Márton. Kiadja az egyházmegye. [Cluj.] 8°. 168 l. [Tip. Minerva.] (Ára: 20 Lei.)

Katolikus Naptár az 1937. évre. XIV. évfolyam. Összeállította: a „Katolikus Világ“ szerkesztősége. Tulajdonos: a cluj-i szentferencendi kolostor. Cluj. 8°. 123 l., 2 lev. Szent Bonaventura Könyvny.

A Kis Ujság Magyar Népnaptára az 1937-ik esztendőre. Szerkesztette: *Papp Andor*. Kiadja: A Kis Ujság lapvállalata. Arad. 8°. 96 l. (Tip. Corvin, Baloghly și Pichler, Arad.) Ára 10 Lei.

Legjobb Naptár az 1937 közönséges évre. Szerkesztette és kiadja: Az „Ágisz” Általános Gazdasági Szövetkezet kulturális szakosztálya Brașov. Brașov. 8°. 192 l. Bodor Vilmos kny. (Ára: Lei 12.)

Magyar Népnaptár az 1937 évre. IX. évfolyam. Kiadja: Az Országos Magyar Párt bányászati tagozata. Szerkeszti: *Dr. Páll György* főtitkár. Timișoara. 8°. 144 l. „Victoria” kny.

Magyarság naptára 1937 évre. (Oradea.) 8°. 64 l., 16 lev. (Pásztor Ede kny.) (NB. A „*Friss Ujság naptára*” kivonata.)

Munkás naptár. 1937. Kiadja a Romániai Szociáldemokrata Párt. București. 8°. 112 l. (Tip. Cooperativa „Litera”. (Ára 15 lei.)

Nagy képes naptár az 1937-ik évre. XXXII. évfolyam. Oradea. 8°. 112 l. Kiadja és nyomta: a Szent László nyomda rt. — A borítékán: *Mesemondó naptár*.

Nemzetközi bibliolvasó naptár. 1936., 1937. Kiadja a Romániai Baptista Szövetség magyar osztálya Timișoara. 8°. Az 1936. évre. 52 l. Nyomdajelzés nélkül. Az 1937. évre. 52 l. [Oradea.] (Tip. Mercur” S. A.)

Népujság könyvnaplója az 1937 közönséges évre. Szerkesztette: *Pogány Marcel*. (Brașov.) 80 l. A Brassói Lapok könyvosztályának kiadása. (Ára 12 Lei.) — A borítékán: *Népujság gazda naptára*, vagy *Népujság kis regélő naptára*. (NB. A Brassói Lapok könyvnaplója kivonata.)

Országos Magyar Naptár 1937 évre. Oradea. 8°. 112 l. Pásztor Ede kny. —

Szövege azonos a „*Friss Ujság naptára*” szövegével.

Református árvaházi képes naptár. 1937. Kiadja: a Piatra Craiului-i Református Egyházkerület Iratterjesztése. Szerkesztette: *Csernák Béla*. XI-ik évfolyam. Oradea. 8°. 160 l. Kálvin kny. Ára 16 Lei.

Régi és valódi Szentistváni Péter Andrá-s-féle székely naptár az 1937-ik 365 napból álló közönséges évre. A vásárok pontos jegyzékével. Szerkeszti: *Krón Ernő*. 47-ik évfolyam. Székely naptárak kiadóvállalata. Târgu-Mureș. 8°. 128 l., 2 lev. (Tip. S. Nagy.)

A Róm. Kat. Népszövetség naptára az 1937. évre. VIII. évfolyam. Oluj. 8°. 176 l. „Gloria”-nyomda. — A borítékán: *Katolikus Népszövetség naptára*.

A Szeretet naptára. 1937. Kiadja a „Szeretet” kiadóhivatala. Oradea. 8°. 96 l. Kálvin-nyomda.

Szilágysági református naptár az 1936., 1937. évre. Szerkesztették: *Kádár Géza*, *Kádár Imre*, *G. Kovács István*, *Köblös Endre*, *Pálúr Miklós*, *Végh Árpád*. (A salaj-solnoc-i (szilágyszolnoki) ref. egyházmegye lelkesztéstületének kiadása.) Zălau. 8°. Az 1936. évre: 148+XX l. Az 1937. évre: 146+XVI l. Seres Samu könyvnyomdája. (Ára 20 Lei.)

Unitárius naptár az 1937-ik közönséges évre. A Dávid Ferenc-Egyet választmányának megbízásából szerkeszti: *Beneczédi Pál*. Cluj. 8°. 112 l. „Pallas” kny.

Zsidó évkönyv és naptár. Lásd: *Almanahul Evreesc*, stb. a VI. a) csoportban.

Zsidó naptár az 5696. bibliai és az 1935—36. polgári évre. Összeállította a szerkesztői bizottság közreműködésével: *Lax A. Salvator*. Kiadja: Az Erdély-Bánáti Országos Izraelita Iroda (Hitközségek szövetsége) Oluj-Oradea. (Oradea. 1935.) 8°. 161 l. Franklin kny.

VII. KÜLÖNFÉLEK.

Almanahul 1936. cu adrese din orașul și județul Arad város és vidéke címtára. Arad. 8°. 222 l., 1 lev. „Concordia” S. A.

Delly-Szabó Géza. Nótabokréta. 77 eredeti magyar, székely, csángó és kalotaszegi népdal vegyeskarra. IV.—V. fü-

zet. (31—53. népdal.) Kiadja *Delly-Szabó Géza*. Cluj. Év n. 8°. IV f. 4 lev.; V. f. 4 lev. Minerva rt. Ára füzetenként 120 lej.

Díjshabás az egyszerű kockázatok tűz- és robbanás elleni biztosítására. Tűzága-

zat. 1936. évi kiadás. Érvényes Erdély, Bánát, Máramaros és Kőrösvidék területén 1936 július 1-től kezdődőleg. A romániai egyezményes biztosító társaságok kizárólagos tulajdona. (Braşov.) 8°. 143 l. (Tip. Égető.)

Egy felfedezés és két évi klinikai munka eredménye a szénhidrátmentes liszt. („Tresfarin“ Alimente pentru diabetici și dieta. Bucureşti.) Év n. 8°. 16 l. [Tip. „Oltenia“.]

Fejér Miklós dr. Diétás gyógyintézet. Vezetőorvos: —. Carci. (1936.) 8°. Róth és Komáromy-nyomda.

Flört. Kabarétréfák, versek, humoreszkek. A szöveg közé nyomott 45 drb. illusztrációval. Kiadja: Könyv- és Lapkiadóvállalat. Timişoara. Év n. 8°. 96 l. „Tip. Rom.“ (Ára 20 Lei.)

Futball-évkönyv. 1936. Szerkesztették: Messer Sándor és Weinberger István. Arad. 8°. 64 l. Tip. Lovrov & Co.

(Grosz Péter) Terv erעי gabella bevezetéséről az egész világon. III. kiadás. Cluj. 8°. 24 l. Tip. Albert.

Igaz uton. Igaz-e, hogy minden magyarnak, a Magyar Pártban van a helye? (Cluj.) Év n. 8°. 16 l. (Lapkiadó R.-T.)

Klein Miksa dr. Nyílt levél a Tzoor Shalom Cooperativ Society Limited tagjaihoz. (Cluj.) 8°. 16 l. (Fraternitas S. A.)

Levi Lajos dr. Am haárec. Kiadja a Palesztinai Földvásárlási Társaság. (Cluj.) Év n. 8°. 46 l. (Fraternitas Könyv- és Lapkiadó R. T. nyomása.)

Összegyűjtött 70 pompás vegyirecept. Târgu-Mureş. Év n. 8°. 23 l. Tip. „Pax.“

Pásztor Miklós. János bácsi utazásai a bérkocsival Budapesten, Bécsben, a berlini olimpiáson, Franciaországban és spanyol polgárháború frontjain * tollbamondta: —-nak. Kiadja Pásztor Ede cég könyvnyomdája. Oradea. Év n. 8°. 96 l. (Ára 5 Lei.)

Tankóczi Gyula. Monografia oraşului Satu-Mare. Satu-Mare város képes tükre. Szerkesztette: —. (Satu-Mare.) 8°. 218 l., 1 lev. (Presă Liberă). (Ára 120 Lei.)

Záray Jenő. Aradváros és Aradmegye turista katalauza. Arad. 8°. 160 l. Tipogr. E. Lefkovits.

VIII. GYŰJTEMÉNYES MUNKÁK ÖSSZEFOGLALÓ UTALÓI.

(Az egyes művek részletes feldolgozását lásd az illető szakoknál.)

Erdélyi Szépművészeti Céh. (Cluj.) 8°. — IX. sorozat. 5.—6., 7.—8. sz. könyv. Karácsony Benő. Napos oldal. Regény. I.—II.—9.—10. sz. könyv. Nyirő József. Székelyek. Elbeszélések és rajzok. — 11.—12. sz. könyv. Kovács Dezső. Kollégiumi történetek és egyéb elbeszélések. Maksay Albert bevezetőjével. — 13.—14. sz. könyv. Kós Károly. Budai Nagy Antal. Színjáték. — 15.—16. sz. könyv. Tamási Aron. Rügyek és reménység. Elbeszélések. — 17.—18. sz. könyv. Balázs Ferenc. Zöld árvíz. Regény. — 19.—20. sz. könyv. Nyirő József. Havasok könyve.

Erdélyi Tudományos Füzetek. [A 87-től a 90. számig:] Tudományos Füzetek. Szerkeszti Dr. György Lajos. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. [A 81-től a

90. számig:] A Transzilvániai Múzeum-Egyesület kiadása. Cluj. [A 86. sz.:] Turda. 8°. — 81. sz. György Lajos dr. Anyanyelvünk védelme. — 82. sz. Grand-pierre Edit. A kolozsvári Szent Mihály templom története és építésze 1349-től napjainkig. — 83. sz. Balogh Ernő dr. Dr. Szádeczky-Kardoss Gyula. 1860—1935. — 84. sz. Kozocsa Sándor dr. Historiás ének Bocskay Istvánról. Közli —. 85. sz. Révész Imre dr. Méliusz és Kálvin. Viszonyuk a Stancaro elleni harcban, a szentháromságtani küzdelemben és némely másodrendű teológiai vitakérdésekben. — 86. sz. Szabó T. Attila dr. Zilah helynévtörténeti adatai a XIV—XX. században. — 87. sz. Lakatos István: Az új magyar műzene. — 88. sz. Rass

Károly. A mi regényirodalmunk. — 89. sz. *Valentiny Antal*. Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1935. év. Összeállította: —. 90. sz. *Monoki István*. Romániában az 1935. évben megjelent román-magyar és magyar időszi sajtótermékek címjegyzéke. Összeállította: —

Hasznos Könyvtár. Népevelési havi szemle. Kiadja az Ágisz Szövetkezet Közművelődési Szakosztálya. Braşov-Brassó. 8°. — 4. szám. *Blénessy Károly és Kacsó Sándor*. A méh a kigazda ingyen napszámosa. — 5. szám. *Parádi Ferenc dr.* A balesetek megelőzése és az élet megmentése. — 6. szám. *Mikes Kelemen* élete és néhány válogatott levele. *Tamási Aron* Mikesről szóló bevezető tanulmányával. — 7. szám. *Lőrinczi László és Kakassy Endre*. A tyuk nem hibás! — 8. szám. *Bakk Elek dr.* Rajtad is mulik, hogy beteg ne légy! (Hogyan védekezik szervezetünk a betegségek ellen.) — 9. szám. *Biró Sándor*. A bujdosó fejedelem. (II. Rákóczi Ferenc élete.) — 10. szám. *Halász Sándor dr.* Amíg a buzából kenyér lesz. (A világiaci buzaár kialakulásának rejtélyei.) — 11. szám. *Herskovits János dr.* Ismerd meg a fertőző betegségeket, hogy védekezhj tudj ellenük. — 12. szám. *Finta Gerő*. Berzsenyi Dániel élete és költészete szemelvényekkel. — 13. szám. *Szilády Zoltán*. Hazánk emlíőállatai. Vezényi Elemér rajzaival. — 14. szám. *Jancsó Béla dr.* Az emberiség jóltevői. I. Harc az ember legveszedelmesebb ellenségei ellen.

Herzl-Könyvtár. Szerkeszti: Diamant Elemér. Bucureşti. (Hateg. Tip. I. Berger.) 8°. — 1. szám. *Weinhal, A.* Mi idézte elő az arab zavargásokat? (A zsidók helyzete Palesztinában.) — 2. szám. *Jabotinsky, Vladimir*. A zsidó légió visszaállítása. — *J. Kreppel*: A zsidó légiók szerepe Palesztina meghódításában.

Irodalmi és Közhasznú Könyvtár. Arad. 8°. — 1. számú kiadványa. Se-

rényi József. Énekel az Élet! Uj versek.

Keresztény Magvető Füzetei. Cluj. 8°. — 18. *Nagy László, S.* Az Unitárius Irodalmi Társaság története. — 19. *Iván László dr.* Protestantizmus és unitarizmus. — 20. *Kovács Imre*. Adatok a calnic-i unitárius egyházközség történetéhez.

A „Magyar Nép” könyvtára. Szerkeszti: *Gyallay Domokos*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.-T. kiadása. Cluj. 8°. — 51. *Páter Béla dr.* Csodahatású gyógynövények. — 52. *Balogh Arthur dr.* Széchenyi István. — 53. *Konopi Kálmán*. Jó búzából lesz a jó kenyér. A búza nemesítése és termelése.

* *Román Drámaírók Könyvtára* öt kötetben. *Bánffy Miklós* gróf előszavával. 1. *Caragiale, I. L.* Az elveszett levél (vígjáték 4 felvonásban). 2. *Goga, Octavian*. Manole mester (színmű 3 felvonásban). 3. *Eftimiu, Victor*. Prometheus (tragédia 5 felvonásban). 4. *Minulescu, Ion*. A szerelmes próbababa (kiállítás 3 kirkatban). 5. *Sadoveanu, Ion Marin*. A métely (dráma 3 felvonásban). Fordította: *Kádár Imre*. Erdélyi Helikon kiadása. (Budapest.) Év n. 8°. [Ára 250 Lei.]

Szabadelvi Vallásos Értekezések. Szerkeszti: *Szent-Iványi Sándor*. (Cluj.) 8°. — IX. *Nemzetközi vasárnap* 1936 évi januárius hó 12-én. Körlevél és ima: *Dr. Boros György*. Egyházi beszéd: *Szent-Iványi Sándor*.

Szövetkezeti Könyvtár. Kiadta: Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetsége. Cluj. 8°. — 2. szám. *Ajtay Ferenc dr.* Hogy kell a tehenet tejelésre előkészíteni. II. kiadás.

Tudományos Füzetek. Lásd: *Erdélyi Tudományos Füzetek*. 87.—90. sz.

Az Unitárius Irodalmi Társaság szakkönyvtára. Cluj. 8°. — 3. sz. *Fikker János*. Az Istenről való felfogás korunk tudományos gondolkozásában.

Zsidó Jövő-Könyvtár. Szerkeszti: *Frischmann Henrik*. Zsidó Jövő kiadása. Satu-Mare. 8°. — *Frischmann Henrik*. Zsidó Antológia. A legszebb zsidó elbeszélések gyűjteménye.